

*AZ ELSŐ BŰNÜGY-TÖRTÉNETI KONFERENCIA
ELŐADÁSAI*

AZ ELSŐ BŰNÜGY-TÖRTÉNETI KONFERENCIA ELŐADÁSAI

Szerkesztette: KÁDÁR HUNOR

Forum Iuris Könyvkiadó
Kolozsvár, 2020

FORUM IURIS KÖNYVEK 51.

ISBN: 978-606-9061-22-0

© A szerzők, 2020

© Forum Iuris Könyvkiadó, 2020

Kiadja a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézetének megbízásából a Forum Iuris Könyvkiadó.

A kötet Magyarország Igazságügyi Minisztériumának támogatásával készült.

A borítón Rózsa Sándor (1813–1879) fényképe látható.

www.jog.sapientia.ro
400193 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Tordai út (Calea Turzii) 4. sz.
Románia

Első magyar nyelvű kiadás: 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Az első bűnügy-történeti konferencia előadásai / szerk.: Kádár Hunor. -

Cluj-Napoca : Forum Iuris, 2020

Conține bibliografie

I. Kádár, Hunor (ed.)

34

TARTALOMJEGYZEK

Előszó.	7
Nánási László Legenda és valóság – Rózsa Sándor bűnügyei (Út Szegedtől Szamosújvárig)	9
Balogh Elemér Savanyú Jóska, az utolsó bakonyi betyár	25
Ambrus István A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről.	39
Mészáros Ádám Rablógyilkosság a Várnegyedben, avagy a Mailáth-eset	51
Borbély Tamás „A tettesek kilétének megállapítására a nyomozás megindult” Egy győri rablógyilkosság 1945-ből	67
Varga Árpád A Kírják János ügyében elkövetett hibák és a „martfűi rém”, Kovács Péter évtizedes ámokfutását lehetővé tevő további okok	75
Kádár Hunor A kolozsvári „kalapácsos ember” – egy sorozatgyilkos története	91
Fenyvesi Csaba, Bagó Péter Az 1974-es pécsi emberölés kriminalisztikai elemzése	99
Domokos Andrea A pécsi gyógyszerészhallgató „ámokfutása”	109
Sivadó Máté Vietnamese drug mafia in Hungary	117
Sallai János A modern magyar rendészet kialakulása	125
A kötet szerzői	139

Előszó

Jelen kötet a 2019. október 10–12. között Kolozsváron megtartott bűnügy-történeti konferencia előadásainak írott anyagát foglalja össze. A konferencia célja a 19–21. századi, Kelet-Közép-Európában elkövetett egyedi bűnesetek történettudományi, jog-történeti, kriminalisztikai, pszichológiai, büntetőjogi, büntető-eljárásjogi és kriminológiai vizsgálata volt. A kötet első részében a 19. század két hírhedt magyar betyárjának, Rózsa Sándornak és Savanyú Jóskának a története elevenedik meg. Az említett két tanulmánykötetben történő elhelyezése a betyárok tevékenységének időrendi sorrendjét követi. A folytatásban egy 19. század végi bűneset, a „csirke-per” és annak büntetőjogi értékelése kerül bemutatásra. A 19. századi bűnügyek sorát öt gyilkossági eset követi, amelyek közül négyet a 20. században követtek el. Az esetek bemutatása a gyilkosságok elkövetésének időrendi sorrendjét követi. A gyilkossági esetek sorát két rablógyilkosság, a „Mailáth-eset”, illetve egy 1945-ös győri eset nyitja meg. A folytatásban két sorozatgyilkos, a „martfűi rém” és a kolozsvári „kalapácsos ember” vérfagyasztó bűnözői tevékenysége kerül bemutatásra. A gyilkossági esetek sorát egy 1974-es pécsi emberölési eset kriminalisztikai és történeti vizsgálata zárja. A folytatásban két 21. század eleji bűnügyi eset kerül bemutatásra, egy pécsi gyógyszerészhallgató ámokfutása, illetve a vietnámi drogmaffia magyarországi bűnözői tevékenysége. Az utolsó tanulmány azért került a kötet végére, mivel nem egy egyedi bűnesetet mutat be, hanem a magyar rendészet történetét ismerteti az olvasóval.

Nánási László

Legenda és valóság – Rózsa Sándor bűnügyei (Út Szegedtől Szamosújvárig)

A magyar nemzettudat sajátos részét jelenti a romantikus betyárvilág képzete, amely szerint hősök szálltak szembe a hatalommal, tettek igazságot a népnek. E felfogás központja Rózsa Sándor (1813–1878), akinek alakja a szegedi tanyavilágból indulva háromszori elítéltetésen, a súlyos büntetések alóli kegyelmeken át, a szabadságharcban való részvételen keresztül vezetett a nemzeti panteonig, holott életét a polgári magyar állam szamosújvári fegyházában fejezte be. Vele szemben az 1836-ban, 1859-ben és 1872-ben más és más eljárási rendekben lebonyolított perekben állapítottak meg bűnösséget, számos élet és vagyon elleni cselekmény miatt ítélték el. A szabadságharc 1848-as délvidéki csatáiban való részvételért nyert amnesztiát más politikai közegekben további kegyelmek követték, megalapozva azt a mítoszt, amelyet a jelentős társadalmi tényezővé vált sajtó, majd az irodalom és a film bontakoztatott ki. Jelen írás a fennmaradt adatok alapján a valóság feltárására tesz kísérletet, de felvillantva azt is, hogy mikből származik a legenda. Mivel a Rózsa Sándorral szembeni bírósági eljárások iratai már alig vannak meg, ezért e tanulmány alapvetően a korabeli részletes, jegyzőkönyv pontosságú sajtótudósítások alapján készült.

*

A romantikus betyárvilágról alkotott felfogás szerint a társadalmi igazságtalanságokkal szembeszálló, a gazdagoktól elvetteket a szegényeknek adó, nyalka és a szabadságért küzdő férfiak voltak a betyárok. A közējük tartozó mint „szabad ember jelent meg a nép képzete előtt... A társadalmi intézmények által meg nem bilincselte teljes szabadság képzete idézte elő azt a csodálatot, amit a nép e szabadság tulajdonosa, a betyár iránt érzett”. Az 1945 utáni ún. osztályharcos felfogás szerint a betyárok „társadalmi tényezőkké váltak, s harcuk mindenféle – osztály vagy nemzeti jellegű – igazságtalanság ellen irányult”. Közülük Magyarországon a leghíresebb, a *betyárkirály*, a *betyárok csillaga* az 1813. július 10-én a szegedi tanyavilágban született Rózsa Sándor volt, akiről számtalan legenda, dal, publicisztikai, ponyva- és szépirodalmi írás keletkezett a maga korában és azóta is.¹

A híressé vált betyár családjában ismert volt a joggal való összeütközés, apját is rablás közben verték agyon. A pásztorkodással foglalkozott legény írástudatlan

1 Dömötör Sándor: *A betyárromantika I.*, Ethnographia 1930/1, 10. o.; Domokos Sámuel (szerk.): *Betyárok tüzénél – Kelet-európai népek betyárballadái*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1959. 6. o.; Krúdy Gyula: *Rózsa Sándor – A betyárok csillaga Magyarország történetében*, Budapest, Béta Kiadó, 1923.

maradt és élte a dél-alföldi parasztek életét mindaddig, amíg maga is bűncselekmények elkövetője lett.²

Első ismertté vált tettét 1836. február 10-én este követte el, amikor két társával lóháton megjelent Darabos István Kiskunhalas környéki tanyáján, és – mint az ítélet rögzítette – a pisztolyokkal és baltákkal felfegyverzett elkövetők „borzasztó istenkáromlások és fenyegetőzésekkel” két tehenet elhajtottak a megfélemlített gazdától.³

Ekkoriban Magyarországon a büntető jogszolgáltatás százados hagyományokon, a törvényszéki gyakorlaton alapult. Kialakult a rendszerinti bűncselekmények fogalom-, s az elkövetőkkel szemben alkalmazni szokott szankciórendszere. A társadalom kiváltságosait alkotó nemesektől eltérően a más rétegekhez tartozókat bármely bűncselekmény miatt le lehetett tartóztatni. Velük szemben a Tripartitum I. 15. címe szerint halálbüntetéssel fenyegetett esetekben írásos pert folytatott a bíróság, amely parasztek esetén a pallos jogú úrúri vagy a vármegyének, illetve a városnak a törvényszéke volt. A vizsgálat során a fogoly, a tanúk vallomásait jegyzőkönyvezték, sor került az ellentétesen vallók szembesítésére, esetleg dologértői (szakértő) vélemény beszerzésére. Ezen adatok alapján az uradalmi vagy a tiszti ügyész vádlevelet készített a megállapítható tényállásról, megjelölve a bűncselekmény minősítését és a kiszabni javasolt büntetést. A vádlottnak mindig járt a kötelező védelem. A per a vád és a védelem közötti írásbeli üzenetváltásokkal bonyolódott, amelyek befejeztével a bíróság meghozta ítéletét, az előállított vádlottnak kihirdetve azt.⁴

A fenti eset három elkövetője közül csupán Rózsa Sándor vált ismertté és került a lakóhelye szerinti Szegeden letartóztatásra. A két város hatóságai által folytatott vizsgálat során számos tanút kihallgattak. Rózsa 1836. április 1-jén tett vallomásában elmondta, hogy már korábban is volt fogva, de büntetés nélkül szabadult, a bűncselekményt pedig tagadta. Az írásbeli per eredményeként őt a szegedi bünyefenyítő törvényszék 1836. szeptember 10-én kelt ítéletével rablás miatt másfél esztendeig tartó rabságra és – mint nemtelent a gyakorlatnak megfelelően – negyedévente elszünetendő 25, összesen 150 botütésre, valamint a tehenek árának és a sértett költségeinek megtérítésére ítélte. Büntetését a szegedi várban töltötte, ahonnan időnként közmunkára vitték a rabokat a városba. Rózsa egy ilyen alkalmat kihasználva 1837. július 10-én megszökött.⁵

Az ezt követő években számos esetben felmerült a neve különböző bűncselekmények miatt. A dél-alföldi térségben elkövetett rablásokon, lopásokon – pl. 1841: Hajós község pénztárának, 1842: kopáncsi pusztáról 13 marha, 1843: Bajmokról 4 ökör és 2 ló elvétele – túl őt gyanúsították azzal is, hogy szökése után Csongrádban a nyéki pusztán megölt két katonát, 1838 januárjában pedig az őt üldöző csanádi csendbiztost lelőtte.⁶

Rózsa Sándor 1845-ben kegyelmi kérvényt juttatott el az uralkodóhoz korábbi büntetésének elengedésére. A királyi kancellária véleményezésre hívta fel Szegedet,

2 Rózsa Sándor pere: Politikai Újdonságok 1859. február 24. 92.

3 Az eljárás iratai a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban 9536–9544. szám alatt található.

4 Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Zalaegerszeg, 1996, 175–181. o.

5 Rózsa Sándor pere: Politikai Újdonságok 1859. február 24. 92.

6 Uo. Szegedi Királyi Biztosság 7673/1871. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Szegedi Királyi Biztosság iratai, K.151. 30. csomó.

amelyet az 1836-os perben eljárt Aigner Ferdinánd városi tiszti főügyész tett meg. Jelentésében leszögezte, hogy Rózsa szökése óta köztudomásúan pusztai betyáréletet élt és embereket is ölt. Kegyelemre csak akkor lenne méltó, ha személyesen jelentkezik a hatóságnál, és a lefolytatandó vizsgálat tisztázná a vádak alól. Ennek megfelelően adta meg a szegedi tanács véleményét 1845. május 5-én, amely alapján a július 5-én kelt kancelláriai leirat Rózsa „lehető leggondosabb nyomozását s ehhez több megye kölcsönös közreműködését” rendelte el.⁷

A visszaautásítás után Rózsa Sándor tovább folytatta addigi életét, s mint az 1869-től folytatott vizsgálatok megállapították, különböző bűntársaival ő volt terhelhető számos rablás, lopás elkövetésével. Azonban hiába volt ellene a szigorú vizsgálat elrendelve, minden nyomozás, üldözés, kutatás sikertelen maradt.

Az 1848 nyarán a Délvidéken kitört háború szükségessé tette a magyar kormány számára, hogy minél több fegyverrel vegye fel a harcot a szerb felkelők és az őket támogató császári csapatok ellen. Így az Országos Honvédelmi Bizottmányt vezető Kossuth Lajos elfogadta Rózsa Sándor ajánlközését, miszerint kegyelem ellenében csapatával csatlakozik a honvédséghez. Az 1848. október 3-án Hódmezővásárhelyen kelt bűnbocsátó levele szerint Rózsa feltételesan kap kegyelmet, ha saját magán túl a „pusztai pásztornépből 150 fegyveres lovast saját költségükön” hadba állít, és a „haza ellenségei ellen a véggyőzelemig híven és becsületesen” szolgál.⁸

Rózsa Sándor ennek megfelelően csatlakozott – váltakozó létszámú csapatával – a magyar sereghöz. Novemberben a Rózsa lovasok Damjanich János alezredes alárendeltségében részt vettek a délvidéki csatározásokban és rekvirálásokban. A november 9-én Versec és Fehértemplom között vívott lagerdorfi csatáról közzétett közlemény szerint Rózsa vitézül harcolt, az ellenségből „5-öt agyonlőtt, 7-et levágott, és ahol legveszedelmesebb vala, ott volt a csapat. Egy requisitiojuk is volt, u. m. 1800 juhot, 402 darab szarvasmarhát, 53 lovat, 63 sertést és más különféle tárgyakat foglaltak”. Azonban katonai fegyelmet nem ismerő embereivel Rózsa hamarosan falvakat támadott, Boksánon, Ezerezen a polgári lakossággal kegyetlenkedett. Mint akkori parancsnokuk jelentette Vukovics Sebő kormánybiztosnak, e „zsvány csapat rémületbe hozta az egész vidéket; egy felől ők, más felől az ellenség pusztít, s miután most úgy is haza kívánkoznak, a csapat eloszlásáról kellene gondoskodni”. Erre sor is került, Rózsa Sándor pedig Szegedre visszatérően csikósnak állt. Ennek ellenére Kossuth 1848. december 15-én véglegesítette a korábbi kegyelmet azzal, hogy a „jövendőbeni jó, erényes és tiszta élet feltétele alatt a számára már megadott köz- és nyilvános bocsánat ezennel megújítatik és megerősítettik”.⁹

7 Jencs Árpád: *Rózsa Sándor első bűnügye*, 219. o., In: Eckhart Ferenc – Degré Alajos (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Viski Illés József ny. r. egyetemi tanár tanári működésének negyvenedik évfordulójára*, Budapest, 1942. Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én: *Budapesti Hírlap* 1859. február 16.

8 Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén, 1. rész, 1848. szeptember–december, 78. o., In: *Kossuth Lajos összes munkái*, 13. kötet, Budapest, 1952.

9 Vö. Seres István: *Karikással a szabadságért – Rózsa Sándor és betyárserege 1848-ban*, Békéscsaba, 2012, 8–328. o.; *Közlöny* 1848. november 23. 789., 1848. november 29. 814.; *Kossuth Hírlapja* 1848. november 28. 565.; Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejétől, Budapest, 1894, 388. o.; *Közlöny* 1848. december 16. 892.

Ebből az időszakból származik Rózsa Sándor legendája: Putnoki József 1848 végén adta ki 60 strófás ponyváját, amely a főhős múltját örökítette meg azzal, hogy „Mebántuk már bűneinket, Jóvá tesszük tetteinket”. Ugyanekkor jelent meg Szegezen ismeretlen szerzőtől a 21 versszakos *Ruzsa Sándor* című írás. A *Nemzetőr* című folyóirat 1848. november 30-i számában pedig úgy méltatta, miszerint „neki a harcolás könnyű játék, valódi multság. A gulyák és nyájak elhajtásában is csodálandó ügyességgel bír. Hogyne! Hisz sok éven át ez volt főmestersége”. Arany János pedig 1849. május végén jelentette meg Rózsáról szóló versét.¹⁰

A szabadságharc leverése után, 1849. november 15-én este császári katonák és szegedi rendőrök vették körül a Rózsa Sándor és családja által lakott alsóvárosi tanyát azért, hogy elfogják. Ő azonban kitört a házból, s eközben lelőtt két katonát, akik közül az egyik egy hónap múlva belehalt sérülésébe, a másik pedig maradandóan megsérült.¹¹ Az elfogási kísérlet oka az 1849 nyarától Szeged térségében megszaporodott állatrablások és Rózsa 1848-as szerepe volt.

Kitörése után Rózsa Sándor nevéhez ismételtelen számos vagyoni és élet elleni bűncselekmény kapcsolódott, amelyeket embereivel követett el. Ezekben az években azonban eredménytelenül üldözte őt az időközben felállított csendőrség és a katonaság. Elfogása érdekében 1853-ban és 1856-ban körözőlevelet adtak ki ellene, hatalmas összeget, 10 000 forint jutalmat ígérve kézre kerítőjének. A korábbi hirdetményből kiderül, hogy a köztörvényes bűncselekményeken túl miért is keresték: eszerint az „e honbani rablógarázdálkodás vezérére, Rózsa Sándorra, ki a fölforgató párt által már a vésteljes forradalom alatt eszközül volt kiszemelve, s kinek kétségbeesett gonosztevők maradványaival ismét a Kossuth féle utóbbi terveket kell vala elősegíteni”.¹²

Ezt az alapozta meg, hogy a szabadságharc leverése utáni években a birodalmi kormányzat szervezkedéseket keresett és talált, vagy találni vélt az országban. Ezek egyike miatti eljárásban vallotta 1852. május 31-i kihallgatásakor a Noszlopy Gáspár mozgalmában részt vett, majd kivégzett Andrásfy Károly nevű volt honvédtiszt, hogy gerillacsapatokat igyekeztek létrehozni, s ő az Erdélyben szervezkedő Mack József által azzal volt megbízva, hogy mások mellett Rózsa Sándort is vezetőül nyerve meg. (A Rózsa Sándor 1857-es elfogása utáni rendkívül alapos vizsgálat viszont megállapította, hogy semmilyen kapcsolata nem volt politikai szervezkedőkkel.)¹³

Mivel ezekben az években az útonálló rablások, állat- és más lopások elkövetőinek egy része korábban a szabadságharcban is részt vett, ezért a lakosság „bizonyos

10 Putnoki József: *Róza Sándor*, Buda-Pest, 1848.; N. N. (ismeretlen szerző): *Ruzsa Sándor*, 336–342, 582–584. o., In: Pogány Péter: *Riadj magyar! – 1848–1849 fametszetes ponyvái, csatakrónikái*, Budapest, 1983.; *Nemzetőr* 1848. november 30. 344–345.; Seres István: *Betyárból „ostoros huszár” – Arany János Rózsa Sándor (1849) című versének háttere*, 243–244. o., In: Csörsz Rumen István (szerk.): *Doromb – Közköltészeti tanulmányok 2.*, Budapest, 2013.

11 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én: *Budapesti Hírlap* 1859. február 16.

12 A magyarországi cs. k. katonai és polgári kormány martius 26-án következő hirdetését bocsátott ki: *Budapesti Hírlap* 1853. április 8.; Markó Árpád: *Az igazi Rózsa Sándor – A magyar királyi hadtörténelmi levéltár eredeti okmányai alapján II.*, Magyarország 1927. január 21. 4.

13 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én: *Budapesti Hírlap* 1859. február 16. Kivonat Rózsa Sándor elleni vizsgálati okmányokból, gyilkosság, rablás, nyilvános erőszakoskodás súlyos testi sérüléssel: Kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum Ad.82.2.1.

nimbusszal vette körül ezeket a betyárokat, üldöztetésükben az elkeseredett hazafias magyar közvélemény nem a megtorló igazság kezét látta, hanem politikai üldözést”.¹⁴

Az éveken át hiába keresett Rózsa Sándor végül egy hozzátartozójával való összetűzés eredményeként került a hatóság kezére 1857. május 10-én. Az előző este a Szeged melletti tanyán a komáját dulakodás során meglötte, de a sérültnek még volt ereje őt lefogni, a segítségül siető felesége pedig fejszével fejbe vágta. Az elalélt Rózst a szomszédok segítségével megkötözték, majd a városba víve átadták a hatóságnak, így megkezdődött az eljárás a nagy hírű betyár ellen. (Katona Pálék azonban nem kapták meg a vérdíjat, mert a vizsgálat felfedte, hogy huzamos ideig ők bújtatták tanyájukon az elfogottat.)¹⁵

Az Ausztriai Birodalomba tagolt Magyarországon ekkor már pontosan kodifikált jogrend érvényesült, a császári nyíltparancsokkal 1852-ben kihirdetett Büntető törvény a büntettekről, vétségekről és kihágásokról (Btk.) és az 1853. évi Büntető perrendtartás (Bpr.). Ezek az anyagi és eljárási jog teljes szabályozását adták, pontosan meghatározva a felelősségi rendszert, az egyes tényállásokat, szankciókat, az eljárás menetét, a benne szereplők jogait és kötelezettségeit.¹⁶

Az elfogást követően Hoffman János pesti főállamügyész utazott Szegedre a vizsgálat irányítására, amelynek alapvető célja volt annak tisztázása, hogy Rózsa Sándor valóban részt vett-e államellenes szervezkedésben, valamint rá lehet-e bizonyítani statáriális eljárás alá tartozó bűncselekményt. A mintegy 50 bűncselekmény gyanújára kiterjedt vizsgálat azonban eredményt nem hozott, annak 1857. június 24-i befejeződését követően a főállamügyész annyit tudott megállapítani, hogy a legtöbb esetben bűnrészesség vele szemben nem volt bizonyítható.¹⁷

A Rózsa Sándorral szembeni felségsértés gyanúja miatti vizsgálatra a Bpr. 10. §-a alapján a magyar koronataromány pesti kerületében – ahová Szeged is tartozott – a Budai Császári-Királyi Országos Törvényszék volt az illetékes. Ez a bíróság folytatta a vizsgálatot célszerűségi kijelölés alapján azután is, hogy e bűncselekmény gyanúja elesett, mivel az 1858. november 3-i legfelsőbb törvényszéki határozat alapján megszünt az emiatti és négy más betyár sérelmére feltételezett gyilkosság miatti eljárás. Végül számos tanú kihallgatása és iratok beszerzése után a törvényszék azon vád alá helyezési határozatot hozta, hogy Rózsa Sándorral szemben „1) öt egyénen elkövetett gyilkosság, 2) két egyénen megkísérlett gyilkosság, továbbá 3) rablás, 4) több tanyai lakoson elkövetett súlyos testi bántalmazás, végre 5) többszöri ellenszegülés és veszélyes fenyegetés általi nyilvános erőszakoskodás bünténye miatt” kell vádat emelni.¹⁸

A Budai Császári-Királyi Államügyészség ennek megfelelően készítette el vádiratát, amely több Szeged környékén történt bűncselekménnyel terhelte Rózsa Sándort, aki ezeket részint önállóan, részint társaival követte el:

14 Markó Árpád, i. m., I., Magyarág 1927. január 16. 6.

15 Markó Árpád, i. m., XV., Magyarág 1927. március 4. 6.

16 Vö. Szokolay István: *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata*, Pest, 1852.; Csatskó Imre: *Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető Perrendtartás magyarázata, a hirdető cs. kir. nyílt parancsnak és törvénynek szövegével, s összehasonlítva az eddigi eljárással I-II.*, Pest, 1854.

17 Markó Árpád, i. m., XVI., Magyarág 1927. március 6. 10.

18 Rózsa Sándor: *Budapesti Hírlap* 1859. január 4.

– 1849. november 14-én, 1852. szeptember 12-én és 1856. január 5-én az őt elfogni akaró csendőrök, katonák és falubíró – Brendsa Miklós, Müller János, Bauer János, Szombathy Tamás, Huszka János – ellen elkövetett gyilkosság: Btk. 134, 136. §,

– a fentiek során Sály Bálinton, Seyff Károlyon megkísérlett gyilkosság: Btk. 134, 138. §,

– 1853 áprilisában a Rózsa nevében rablásokat elkövetett Ábrahám (Pesszer) Andráson elkövetett gyilkosság: Btk. 134, 135, 136. §,

– 1842. október 1-jén Kakar-Varga János, Rakonczai Ferenc, Mucsi Ferenc gazdák sérelmére a hódmezővásárhelyi pusztán elkövetett marharablás: Btk. 190, 194. §,

– 1852. szeptember 12-én a Rózsa feltevése szerint őt eláruló Meszes Péteren, Meszes Jánoson, Ábrahám János és Erzsébeten, Csizmás Józsefen, Kerekes Lázáron, Selymes Mihályon elkövetett súlyos testi sértés: Btk. 154, 155, 156. §,

– felsőségi személyeknek hivatalos ügyekbeni erőszakos megtámadása, amely az elsőként írt csendőrökkel szembeni gyilkosság halmazata volt: Btk. 81, 82. §,

– 1857. május 9-én a Katona Pállal szemben elkövetett cselekmény miatt idegen ingatlan jószágba erőszakos beütés általi nyilvános erőszakoskodás: Btk. 83, 84. §.¹⁹

Rózsa Sándorral mint egyedüli vádlottal szemben 1859. február 15–21-én tartotta meg a tárgyalást a bíróság Szekrényessy Endre elnökletével a budai várbeli épületében, nagy nyilvánosság, hatalmas sajtóérdeklődés mellett: mint az egyik lap írta, „még az ülés kezdete előtt megtelt a tárgyalási terem s a szomszéd iroda mindkét testvérvárosbeli hallgatókkal”.²⁰

A tudósításokból tudott, hogy Rózsa a tárgyalásokon bilincs nélkül volt jelen. Küllemének leírása szerint „középnél magasabb, sudár termetű, de rendkívül széles vállú, olajszín-barna arcú férfi; nagy orra alatt végén lenyírt verhenyeges bajusszal s szegediesen hátra simított gesztenyeszín körhajjal ... Öltözete zsinórzott szederjes posztó ujjas, pitykés mellény, vászon ing és gatyá ... Jelenleg igen rossz színben van és annyira el van fogyva, hogy a tárgyalás folytán szembesített régi ismerősei alig ismertek reá”. A kérdésekre kezdetben halkán és elfogultan, később „természettől sikeres hangon, de fesztelenül s biztos hangnyomattal, s mindvégig értelmesen felelt, úgy hogy a hallgatók gyakran hajlandók lettek volna elhinni, hogy míveltebb, tanultabb ember áll a sorompók között, nem az elhíresült pusztai betyár”. A terhére rótt cselekményeket két kivétellel tagadta: vallomása szerint az 1849. novemberi lövéseket azért tette, mert azt hitte, hogy rablók rohanták meg tanyáját, míg Ábrahám megölésére kijelentette, hogy arra „neki rettentő nagy jussa volt”.²¹

A bizonyítási eljárás során a vádpontokra a bíróság számos tanút hallgatott ki és szembesítéseket végzett. A tanúk jellemzően az egyes tényállások tárgyi oldalait el-

19 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én, folytatás: Budapesti Hírlap 1859. február 17.

20 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én: Budapesti Hírlap 1859. február 16.

21 Rózsa Sándor pere: Politikai Újdonságok 1859. február 24. 92.; Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én: Budapesti Hírlap 1859. február 16.; Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, folytatás: Budapesti Hírlap 1859. február 19.

mondták, de kevesen vallottak személy szerint is terhelően Rózsára, míg a vádlottali szembesítéskor úgy nyilatkoztak, hogy őt az adott napon nem látták. A tárgyaláson rengeteg okirat került ismertetésre, felolvasásra, továbbá megtörtént az egyes esetek kapcsán keletkezett szemle- és boncolási jegyzőkönyvek, szakvélemények elétárása, orvosok szakértőkénti kihallgatása. Rózsa Sándor a lefoglalt, „corpus delicti gyanánt előmutatott két fegyvert” és egyéb tárgyakat a sajátjának ismerte el.²²

A tárgyalás folyamán nyert egyesítésre az ürményházi bíró megölése kapcsán a helyszínt adó ház gazdájának az ügye is bűnsegély vádja (Btk. 214, 215. §) miatt.²³

Az ügyben a vád- és védőbeszédekre február 21-én került sor. Lienbacher György államügyész a „hallgatóság általános néma feszültsége közt” az egyes vádpontokhoz felvett bizonyítás anyagát részletesen kifejtette. A bizonyítékok értékelése kapcsán leszögezte, hogy a „törvényszolgáltatás mindenkinek, tehát egy Rózsa Sándornak is szigorú törvényességgel tartozik”, ezért a „rablás bűnténye alól a bizonyítékok elégtelensége miatt a Bpr. 287. § szerint fölmentendőnek” indítványozta, míg egy gyilkossági minősítést kísérletre változtatott. A büntetés kiszabása kapcsán súlyosbító körülményül értékelte, hogy a vádlott rablás miatt már büntetve volt, továbbá ezen eljárásban „nagy és súlyos bűntények jönek össze, hogy több mint 20 éven át folytatott betyáréletet”, míg „enyhítőleg hat elhanyagolt nevelése s azon tény, miszerint két gyilkosságot maga bevallott”. Így Rózsa Sándorra halálbüntetést indítványozott.

Balázsy Antal védő kiemelte, hogy „nem elég – úgymond – a gonosztetteket száraz szavakkal fölemlíteni s azok megfenyítését sürgetni, hanem felebaráti kötelesség a bűntevő lelkébe pillantani be, s enyhítési okokat keresni”. Beszédében vitatta az államügyészi okfejtéseket. Védence „nem a gonosz és elvetemült rabló, minőnek egy ideig tartották; ő a törvényeket nem tapodta lábbal, s 20 éven át senkisémondta reá, hogy rabolt volna”. Az általa is bevallottak pedig „csak önvédelmi tények voltak”. Mindezek alapján „kegyelmet esd” Rózsa javára.²⁴

A törvényszék másnap hirdette ki ítéletét, amellyel Rózsa Sándort a rablás miatti vád alól a „bizonyítékok elégtelensége miatt” felmentette, míg „véghez vitt és megkísérlett gyilkosság, súlyos testi sértés és nyilvános erőszakoskodás bűneiben bűnösnek” találta, s ezért kötél általi halálra ítélte.²⁵

A fellebbezés folytán eljáró Pesti Császári-Királyi Főtörvényszék 1859. április 2-i határozatával a nyilvános erőszakoskodás vádja alól bizonyíték hiányában felmentette Rózsát, de egyébként helybenhagyta az elsőfokú ítéletet, majd május 25-én a Legfelsőbb Törvényszék is megerősítette a döntést.²⁶

22 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa S. ellen öttagú bíróság előtt a cs. k. országos törvényszéknél, folytatás: Budapesti Hírlap 1859. február 18, február 19, február 20.

23 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, folytatás: Budapesti Hírlap 1859. február 19.

24 Tárgyalási terem – Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, folytatás: Budapesti Hírlap 1859. február 23.

25 Uo.

26 1859. június 16-án 317/J.M. szám alatt Rózsa Sándor ellen többszörös bűncselekmény miatt hozott halálos ítélet kegyelemteljes felfüggesztési hódolatteljes javaslata: Kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum Adattár 7.6.3.1.

Azonban ennek végrehajtására nem került sor. A birodalomnak Franciaország és Piemont elleni háborúja idején gróf Nádasdy Ferenc igazságügy-miniszter 1859. június 16-án a „különleges politikai okok folytán” Rózsa Sándor megkegyelmezésére tett előterjesztést Ferenc Józsefhez, mivel „neve a nép szájában a magyar forradalom óta, ha rosszul érdemelt hírességre tett is szert, valami romantikus hírnévvel van körülvéve, és éppen ezért a kivégzése a nevének dicsőítésére szolgálna”. Ezentúl a magyar közvélemény miatt is indokolt lenne a kegyelem, mert az Rózsa kivégzését „nem mint jogos megtorlást a halált érdemlő bűncselekmények miatt, hanem egy oldalvágás a törvény által el nem érhető” emigráció elleninek értékelné. A császár – a vesztes solferinói csata másnapján – június 25-én Veronában el is engedte a halálos ítéletet azzal, hogy a megfelelő szabadságvesztést a Legfelsőbb Törvényszék szabja ki. Ennek megfelelően e bíróság Rózsa Sándor életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtására a politikai elítéltek számára fenntartott tiroli Kufstein várába szállították.²⁷

Büntetésének végrehajtása alatt Rózsa Sándor kifogástalanul viselkedett, s őt mint magyar hírességet többen látogatták fogsága alatt. Életfogytiglani büntetésének határozott tartamúvá enyhítése és magyarországi fegyintézetbe való szállítása érdekében kegyelemért fordult az uralkodóhoz. A császár a büntetését 1865-ben 15 évre enyhítette, s előbb a csehországi Theresienstadtba, majd 1866 májusában a hazai péterváradra szállították.²⁸

Rózsa Sándor Ferenc Józsefnek a kiegyezés utáni koronázását követő 1867. júniusi amnesztiába nem esett bele. Azonban Szeged városa hamarosan javasolta ezt, mivel „kegyelmezés esetén békés lakos akar lenni, ... óhajtja az alkalmat, hogy megmutathassa, miszerint ő becsületes ember tud és akar lenni”. Erre háromnegyed év múlva a királyné várható születe alkalmából sor is került: 1868 tavaszán Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter kegyelem kibocsátását kezdeményezte azon elítéltek számára, kik – „tekintettel büntettük nemére, családi viszonyaikra, viseletük után javulásuk iránt gerjesztett alapos reményre” – erre méltók. A király Mária Valéria születése napján, április 22-én Budán kelt elhatározásával így Rózsa is szabadult.²⁹

Visszatérve szülővárosába tisztelgő látogatásokat tett jeles személyeknél, sőt Budán gróf Andrássy Gyula miniszterelnököt is felkereste, hogy köszönetet mondjon a kegyelemért. Szegeden „eleinte kikölcsonzott pénzeiből élt, de a kalandos élet vágya csakhamar erőt vett rajta, s újra rálépett a bűnök megszokott ösvényére”.³⁰

1868 őszén tovább romlott a dél-alföldi térség addig sem jó közbiztonsága. Egy mást követték a magánosok sérelmére elkövetett személy és vagyon elleni bűncselekmények, az állami intézmények elleni támadások: pl. október 24-én kirabolták a postát Szegeden és Oroszlámoson, 28-án lerohanták a Kecskemét–Izsák, november 18-án a Kecskemét–Kalocsa, 23-án a Szeged–Algyő, december 14-én a Nagykikinda-

27 Uo.; Véghatározat: Budapesti Hírlap 1859. augusztus 3.; Rózsa Sándor és társainak bűnpere: Magyar Polgár 1874. augusztus 15.

28 Kufstein vára és Rózsa Sándor: Vasárnapi Újság 1864. június 5. 216–217.; Rózsa Sándor és társainak bűnpere: Magyar Polgár 1874. augusztus 15.; Politikai Újdonságok 1866. május 16. 236.

29 Megkegyelmezések: Szegedi Híradó 1867. június 16.; Szeged város hatósága: Szegedi Híradó 1867. 5321/1868.I.M. OL Vegyes peres iratok O.211.

30 Rózsa Sándor: Szegedi Híradó 1868. május 7.; Rózsa Sándor hétfőn Pestre jött: Fővárosi Lapok 1868. május 6. 41.; Rózsa Sándor a miniszterelnöknél: Budapesti Közlöny 1868. május 7. 1320.

Nagybecskerek, Tiszaföldvár–Óbecse között közlekedő postajáratokat. A Magyar Királyi Posta ezért Szeged térségében megszüntette a sorozatos erőszakos cselekmények miatt a pénz és más értékek szállítását. Az addigi bűncselekményekre a Pest–Szeged között közlekedő vonatnak Kiskunfélegyháza és Pusztaféteri közötti megtámadásai tették fel a koronát november 14-én és december 8-án.³¹

A kormány ebben a helyzetben sürgősen cselekedett. Az 1868. december 13-i minisztertanács döntött arról, hogy rendkívüli felhatalmazású királyi biztost küld a veszélyeztetett térségbe a „megzavart közbiztonság helyreállítására”. Ennek megfelelően az uralkodó 1869. január 4-én kinevezte gróf Ráday Gedeont, a Belügyminisztérium rendőri osztályának vezetőjét királyi biztossá, a belügyminiszter pedig január 13-i rendeletével kiküldte Arad, Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Pest, Torontál vármegyék, a Jászkun Kerület, valamint Kecskemét, Szabadka, Szeged szabad királyi városok területére kiterjedő illetékességgel a „rendes postai s vasúti közlekedés zavartalan menetének biztosítása végett” teendő intézkedések érdekében. Feladatává tétetett a bűncselekmények tettesinek kipuhatolása, a nyomozások, majd ha a „merényletek tettesei fölfedeztetvén s elfogtván, haladéktalanul a büntető igazság kezeibe szolgáltatnak, s ennek folytán további gonosztettek elkövetése ellen visszaretentő példák adathatnak”.³²

A büntetőeljárások lefolytatására sajátos körülmények között került majd sor Magyarországon ekkor – az 1860. októberi diploma következtében – már nem volt büntető törvénykönyv, eljárási kódex és fogvatartási rendelet. Az 1861 tavaszán ülésezett országbírói értekezlet által alkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a büntetőjogot illetően csak néhány alapelvet állapítottak meg: a személyi jogegyenlőség biztosítását, a kínzás, bántalmazás tilalmát, a hagyományosan kialakult sommás vagy írásbeli per lefolytatását, a perorvoslat érvényesítését. Az eljárások így az 1848-ig fennállott törvényszéki gyakorlat szerint folytak.³³

A szegedi várban berendezkedett királyi biztos személyzetének kialakítása és a feltételek megteremtése után azonnal megkezdte a működését, amelynek eredményeként elkezdődött a gyanúsítható személyek elfogása. Ennek során 1869. január 26-án a várba becsalt Rózsa Sándor is letartóztatásra került, mert „gyanú van ellene, hogy a környékbeli rablásoknak ő lett volna egyik intézője”. Rádaynak a belügyminiszterhez tett május 28-i jelentése szerint ekkor őt még „csak észlelésekből vont magány meggyőződés és némi besűgött körülmények terheltek mint biztos adatok”, de a későbbi

31 A közbiztonság Szegeden: Pesti Napló 1868. október 28.; Postarablás Kecskemét és Izsák közt: Pesti Napló 1868. november 4.; Postarablás: Az oroszlámosi postát múlt hó 24-én kirabolták: Politikai Ujdonságok 1868. november 4. 544.; A kecskemét-kalocsai postavonaton: Pesti Napló 1868. november 28.; A Szegeden és környékén elkövetett többszöri postarablások: Budapesti Közlöny 1868. december 1. 2657.; Postarablások: Politikai Ujdonságok 1868. december 23. 632.; A Pestről jövő vasúti vonat: Szegedi Híradó 1868. december 10.

32 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1868. december 13. <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>; Budapesti Közlöny 1869. január 24. 228.; Részletesen vö. Csapó Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság – A „betyárvilág” felszámolása*, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2007, 1–204. o.

33 Kassay Adolf: *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint*, Pozsony, 1862, 1–128. o.

nyomozások eredményeként „bebizonyított tények és büntársak beismerése után, önvallomásával is több rablásbani bűnrészességét beismerete ... mint egyenes rabló is”.³⁴

Rózsa kihallgatásai során tagadta, hogy bármit elkövetett volna szabadulása óta. De a folyamatos adatszerezések, büntársi vallomások, szembesítések alapján bebizonyosodott, hogy részese lett Csonka Ferenc halász szegedi bűnbandájának, amelyben hamarosan meghatározó szerepre tett szert, s „ő intézte a vaspályasínek fölszakítását, a posta megtámadását, a kanizsai rablást is”. Így, ha „valamit már rábizonyítottak, ha látja hogy a vád alól nincs menekvés, akkor bevall mindent az utolsó tűig”.³⁵

Mivel a joggyakorlat nem alkalmazta az elévülés intézményét, ezért elkövetői vallomások, korábbi ügyiratok alapján Rózsa Sándorral szemben több mint 30 évre visszamenőleg vizsgálták a felmerült élet és vagyon elleni bűncselekményeket: pl. 1838 a csanádi csendbiztos megölése, 1846 kecskeméti pásztoroktól 3 ló, 1847 Szeged alsóvárosi csordástól 2 marha, algyői lakostól 6 tehén, 1848 makói csordából 30 ökör elhajtása, 1851 Rádi János félegyházi marhakupec megölése, pusztaszeri és tápéi lakosok kirablása, Vadkert község kondájából 30 sertés, algyői tanyáról 17 marha és 4 ló, orgoványi erdőből 17 marha, csengelei juhásztól 3 ló elrablása, 1852 Szeged alsótanyai lakosok, 1854 a deszki lelkész kirablása. A biztosság vizsgálóbírái, Kormos Béla és Laucsik Máté 1870–71-ben az ügyeket folyamatosan adták át az ítélkezésre delegált Pest-Pilis-Solt vármegyei törvényszéknek, ahol megtörtént a letartóztatottakkal vallomásaik jóváhagyatása, a bírósági hitelesítés. A sajtót tudatosan használó Ráday tájékoztatásai révén vált ismertté, hogy a „meghitelesített, 100-ra menő egyénnek vallomása mind ugyanaz maradt, egy sem vonta vissza, Rózsa Sándor is helybenhagyta múltkori vallomását, mely szerint részt vett a vasútfölszedésben és más nevezetes rablásban”.³⁶

A vizsgálat során Rózsa két társával együtt 1870. június elején cellájuk falának kiásásával próbált megszökni a várból, de az udvarra kijutva rajtavesztek, így még szigorúbb őrizet alá került.³⁷

A törvényszék mellett működő tisztí ügyészek, Tóth Mór és Edvi Illés Károly folyamatosan dolgozták fel az iratokat, a bizonyítottnak látszó esetekben vádat emelve Rózsa és büntársai ellen. Ezek tárgyalására már az állami igazságszolgáltatási szervezet létrehozása után került sor, amikor a feladattal az Aradi Királyi Törvényszék delegált tanácsa bízott meg.³⁸

A Rózsa Sándor elleni eljárásokat a Szegedi Királyi Biztosság munkájában elhelyezve megállapítható, hogy az 1869 januárjától az 1872. október 31-i megszűnéséig

34 Főkönyv a kir. biztos által letartóztatott egyénekről 1–1608. 23. Rózsa Sándor és Szegedi királyi biztos 169/1869. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Szegedi Királyi Biztosság iratai, K.151. 1. csomó; **Rózsa Sándor a napokban a királyi biztos úr rendeletére befogatott: Szegedi Híradó** 1869. január 28.

35 Rózsa Sándor önvallomási jegyzőkönyvei 1869. január 25, május 22, május 28, 1870. december 27. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, O.211.; A szegedi vár: Politikai Újdonságok 1870. május 18. 240.

36 7235, 7241, 7363/1870, 7238, 7239, 7240, 7270, 7272, 7671, 7672, 7673, 7899, 7900/1871.K.B., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K.151. 30. csomó; Pestmegyének delegált törvényszéke Szegeden befejezte a vizsgálati okmányok meghitelesítését: Politikai Újdonságok 1869. október 13. 488.

37 Rózsa Sándor szökési kísérlete: Politikai Újdonságok 1870. június 8. 275.

38 A szegedi várbeli bűnügyekre delegált aradi törvényszék: Szegedi Híradó 1872. január 10.

nyomozás alá vett 4954 ügyet, amelyből a delegált törvényszékeknek átadott 3082-t. Az eljárásokban 1608 főt tartóztattak le, akikből 1435-en lettek vádlottak. Velük szemben 1873. április 30-ig elbírálásra került 189 rablógyilkosság, 475 rablás, 1562 lopás, 162 orgazdaság, 131 hivatali hatalommal való visszaélés és 509 más bűncselekmény (pl. gyűjtogatás, csalás, zsarolás, okirat-hamisítás).³⁹

Az ügyek és vádlottak hatalmas száma miatt már nem volt lehetőség a hagyományos írásos perek folytatására. Ezért az a megoldás alakult ki a szegedi várban, hogy a bíróság ügyenként szóban tárgyalta le az egyes eseteket, majd ítéletével döntött az ottani vádlottak bűnösségéről. Az adott vádlott utolsó ügyének befejezése után tette meg az ügyész vádbeszédében a büntetési indítványát, amelyet követően a védő felszólalása és a vádlott utolsó szava alapján döntött a törvényszék.⁴⁰

A Rózsa Sándor és társai elleni vádak tárgyalását a törvényszék Bodroghy István elnöklelte alatti három fős tanácsa 1872. december 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24. napjain végezte. A vád képviselőt Edvi Illés Károly királyi ügyész látta el, míg védőként Eördögh Mihály járt el.

A tárgyalások iránt hatalmas volt a közönség és a sajtó érdeklődése, a termet megtöltötte a „látni s tudni vágyók tömege”. A lapok tudósítói gyors és pontos híreket adtak a történekekről.⁴¹

Rózsa Sándor ezen alkalmakkor „magyar nadrágban, fényesgombos rövid magyar ujjasban volt öltözve, tartása már kissé hajlott, balra fésült haja őszbe van keveredve”. Viselkedését illetően „szemeit hunyorgatja ha beszél, beszédében s mozdulataiban meglepő bátorságot s túlzott fesztelenséget tanúsított”.⁴²

Az első két napon 1848 előtt elkövetett bűncselekmények tárgyalása történt: 1845-ben 30, 1846-ban 18 marha erőszakos elhajtása a makói csordából, továbbá 6 ökor elrablása egy szegedi tanyáról, amely esetekben a „vádlottak teljes beismerésben voltak”.⁴³

A további napokon 18 rablás, 1-1 rablógyilkosság, illetve kísérlete, valamint 1 lopás miatt folytak a tárgyalások.⁴⁴

Rózsa Sándor fenntartotta korábbi hitelesített vallomásait. Előfordult, hogy a sértetett vallomáshoz képest magát súlyosabban terhelte. Mint az elnök kérdezte az egyik esetenél, a „káros csak tolvajságról beszél, ön pedig rablást ismert be, tehát mondja meg, micsoda erőszakot használtak akkor?

Rózsa: Hát öleg erőszak volt az, hogy lóháton három fegyverős ember tört reá, azután ötet a konyhába behajtottuk, öleg erőszak az, ha odamenvén azt mondtuk neki, hogy hallgass.

39 A szegedi kir. biztosság s a szegedi bűnügyek elítélésére kiküldött pestmegyei és aradi kir. törvényszékek működésének vázlata. A hivatalos jelentés nyomán: Kecskeméti Lapok 1873. augusztus 10.

40 Illés Károly: *A szegedi bűnügyek tárgyalásának módja*, Jogtudományi Közöny 1870. szeptember 13., 250–252. o.; Edvi Illés Károly: *Emlékeim a szegedi várból*, Kecskemét, 2009, 33. o.

41 Rózsa Sándor: A Hon 1872. december 14. reggeli kiadás.

42 Uo.

43 A várból: Szegedi Híradó 1872. december 15.

44 Jegyzéke azon bűnügyeknek, melyek az aradi királyi törvényszék kiküldött tanácsának 1872. évi dec. hó 16-ikán s az utána következő napokon tartandó nyilvános ülésében tárgyalatni fognak: Szegedi Híradó 1872. december 15.; Jegyzéke azon bűnügyeknek, melyek az aradi királyi törvényszék kiküldött tanácsának 1872. évi dec. hó 23-ikán s az utána következő napokon tartandó nyilvános ülésében tárgyalatni fognak: Szegedi Híradó 1872. december 22.

Elnök: E szerint rablást követtek el?

Rózsa: Persze hogy azt”.⁴⁵

Más esetben tett vallomása szerint pedig kijelentette, hogy a sértettek a tanyájukból „nöm mertök ám kijönni, mert tudták, hogy a Rózsa Sándor bandája van ott, nöm köllött oda más erőszak”. Az egyik bűntársa pedig úgy vallott személyéről, hogy Rózsa „oly vérengző s iszonyú hatalmas vala, hogy elég volt, ha csak azt mondta is valakinek, hogy így vagy úgy akarom, nem kellett oda semmi kényszerítés, szavának és akaratának mindenki meghajolt és senki ellenszegölni nem mert, mivel különben nagyon megadta volna az árát”.⁴⁶

Magát a többi vádlott fölött állónak tekintette, így egyik szembesítése alkalmával, midőn társa ellenkezőleg vallott, így szólott: „Ide hallgasson a t. törvényszék, én nem símitok el semmit, az én szavam többet ér, mint más 10 emberé; öcsém ... miért ne vallanánk be tisztára, az én szavam több, mint 100 ilyen kétszínű embernek mint magad”. A Félegyháza melletti vonatrablási kísérlet kapcsán pedig elmondta, hogy rossz érzései voltak a támadás miatt, mert „ebből nagy baj lehet, amit majd az ország sem néz el”.⁴⁷

Az orgazdájuk, a félegyházi marhakupec 1851-ben történt megölését illető vádnál bebizonyosodott, hogy Rózsa Sándor az „áldozat nyakába egy erős zsinetet akasztott, s társai segélyével a fölébredt embert egy fához rántva, a köteléket mindaddig húzták és szoríták, míg Rádi János meg nem fulladt; ezután pedig pénzét magukhoz vevén, ezüstgombjait levagdosták, s lovát elcsapva, fegyverét melléteve subájával letakarták, s a hullát enyészetül hagyva, ők a pénzen megosztzkodva távoztak”. Az utolsó vádnál, egy ókanizsai földbirtokos házában 1869. január 5-i esti lerohanásáról pedig bizonyos lett, hogy azt Rózsa szervezte, s amíg társai az idős embert és unokáját, egy tízéves gyermeket bántalmaztak, a két nőcselédet fenyegették, addig ő örködött a helyszínen.⁴⁸

A bíróság az egyes vádaknál jellemzően megállapította Rózsa bűnösségét, de máskor felmentette, mint annál a rablásnál, ahol a sértett „sohasem jelentkezett, s aki ma sem ismeretes. Így ez eseteknél részint az alanyi, részint a tárgyi tényálladékok nem lévén tisztán megállapíthatók”. Ugyanilyen döntés született egy 1855. novemberi kiszombori gyilkosság ügyében.⁴⁹

A bizonyítás befejeztével 1872. december 24-én került sor a perbeszédekre, amikor Rózsa Sándor és öt társa a „vádlottak padjára vezettettek, hogy ők magok is meghallják mindazt, mivel vádoltatnak, mind azt, miként védelmeztetnek”.⁵⁰

Edvi Illés Károly vádbeszédében Rózsa bűnözői pályáját három korszakra osztva fejtette ki mondanivalóját. Szegedről való szökését követően „lőháton fegyveres kézzel barangolt a puszták rónaságain, tanyáról tanyára bujdosott, részint menhelyet,

45 Rózsa Sándor: A Hon 1872. december 14. reggeli kiadás.

46 Rózsa Sándor bűnpörei: A Hon 1872. december 18. reggeli kiadás; Rózsa Sándor bűnpörei: A Hon 1872. december 20. reggeli kiadás.

47 Rózsa Sándor és társai a törvényszék előtt: Politikai Újdonságok 1872. december 25. 622.; Rózsa Sándor s társainak bűnperei: Szegedi Híradó 1872. december 27.

48 Rózsa Sándor bűnpörei: A Hon 1872. december 20. reggeli kiadás; Rózsa Sándor és társai bűnpöre: A Hon 1872. december 25. reggeli kiadás.

49 Rózsa Sándor s társainak bűnperei: Szegedi Híradó 1872. december 27.; Rózsa Sándor és társai elítéltetése: A Hon 1872. december 24. esti kiadás.

50 Rózsa Sándor és társai elítéltetése: A Hon 1872. december 27. esti kiadás.

részint bűntársakat keresve, s mikor valakit a bűnözésre rávehetett, azzal lopott vagy rabolt, amint a véletlen éppen magával hozta. A pusztában szabadon legelésző gulya vagy ménes, vagy a szorgosan őrzött községi pénztár, neki egyformán kedves zsákmány” volt. Viszont az 1849 utáni „bűntények sorozata már tetemes elaljasodásra mutat. Az eddigi szilaj betyár ... már a házitűzhelyt is felkereste, s az éj leple alatt, vagy a védtelenség állapotát felhasználva, fegyveres kézzel, nem egyszer kínzások között vette el a békés polgárnak megtakarított vagyonát”. A sértettek „kegyetlen megrablása oly bűntényeket képeznek, melyek a legnagyobb elvetemültséget tanúsítják, s amelyek mikor megtörténtek, az egész vidéket rettegéssel töltötték el”. Az 1868-as szabadulását követően pedig azzal hálálta meg a „fejedelem kegyelmét, hogy rablók-kal szövetkezve, s rablókat teremtve oly bűntények elkövetését merényli, melyek az egész országot felrázták békés nyugodtságából”. Mindezek alapján megállapítható, hogy Rózsa Sándor „annyira belerögzött bűneibe, hogy javulását ... teljesen kétségbe kell vonnom”, ezért Edvi indítványozta, hogy „életének elvesztésével lakoltassék”.⁵¹

Az ügyvéd beszéde kezdetén leszögezte, hogy védenca „oly sok, számos bűntettekkel van terhelve, hogy annak védelmére és teljes fölmentésére nem vagyok hiú, és Rózsa Sándor sem oly elfogult, hogy azt hihesse”. A továbbiakban azt domborította ki, hogy „minden nevelés nélkül, véralkatának hevessége fékezetlen, a becsület és erény törvénye által nem volt mentesítve, minden habozás nélkül a társadalomnak, mely róla oly mostohán gondoskodott, kárt okozni, ... szenvedélyei és szokásai teljesen hatalmukba kerítették”. Mindezek ellenére 1848-ban a „szorongatott haza szolgálatára önkényt ajánlkozott”. Ezt követően azonban „üldöztetvén nem térhetett vissza a békés óhajtott házi tűzhelyhez, belekergettetett ismét erővel a bűnökbe”. Szabadulása után – mivel kikölcsönzött pénzét nem kapta vissza – „végre is kénytelen volt lopni, rabolni, mert más ekéje nem volt”. Így határozott idejű börtönbüntetés indokolt vele szemben.⁵²

A törvényszék ítélete Rózsa Sándort 32 bűntényért – 1 gyilkosság, 26 rablás és 1 kísérlet, 5 lopás – életfogytiglani, míg bűntársait határozott idejű börtönnel sújtotta.⁵³

Az ítélethirdetéskor Rózsa Sándor arcán „egy izom is alig látszott megrándulni, csak szeméit rántotta össze”. A döntésre felkészült, előzően úgy nyilatkozott, hogy „nem most próbálom ezt először, hisz tudom én, hogy nem az urak végzik el az én bajomat, hanem odafönt”. Ismeri, hogy a „királynak jó szíve van; tehát úgy látszik, hogy még mindig kegyelmet remél”. A kihirdetéskor „szerényebben viselte magát”, a kérdésre azt felelte, „tisztölettel fölebbözöm”.⁵⁴

Rózsa Sándort 1873. május 5-én Szegedről a szamosújvári fegyintézetbe szállították. Ügyében a másodfokon eljárt Pesti Királyi Ítéltábla 1874. március 30-án súlyosbította ítéletét, mivel „többszöri megkegyelmeztetése dacára – két ízben a halálbüntetés alól mentetett föl – teljesen javíthatatlannak tekintendő ... Pusztá vallomása nem egyensúlyozhatja a számos súlyosító körülményt”, ezért halálbüntetéssel sújtotta. A Curia mint legfőbb ítélőszék 1874. augusztus 12-én megerősítette e döntést. Azonban

51 Rózsa Sándor és társai elítéltetése: A Hon 1872. december 27. esti kiadás.

52 Rózsa Sándor és társai elítéltetése: A Hon 1872. december 27. esti kiadás.

53 A Hon magántáv-sürgönyei: A Hon 1872. december 25. reggeli kiadás; Rózsa Sándor ítélete: Budapesti Hírlap 1911. augusztus 20. 36.

54 A Hon magántáv-sürgönyei: A Hon 1872. december 25. reggeli kiadás.

Rózsa ismét kegyelmet kapott, Ferenc József 1874. november 23-án életfogytiglani szabadságvesztésre enyhítette ítéletét. A büntetését problémamentesen töltő Rózsa Sándor a fegyházban halt meg 1878. november 22-én. A szamosújvári rabtemetőben elhantolt holttestéről a koponyáját tanulmányozásra Budapestre küldték Lenhossék Mihály orvosprofesszornak.⁵⁵

*

Rózsáról már életében számos mű jelent meg, valós vagy vélt tetteinek leírásával. Ezek a vásári ponyva kategóriájába tartozó írások széles körben tették ismertté alakját: pl. 1859: Fekete Miklóstól *Híres alföldi betyár Rózsa Sándor viselt dolgai, perbefogátása és elítéltetése*, 1866: *Rózsa Sándor híres rabló-vezér élete és elfogatása*, 1871: *Rózsa Sándor alföldi rablóvezér érdekes és tanulságos élettörténete*, 1874: *Hármas halálítélet vagy Rózsa Sándor rabló-vezér véghurokra kerülése, Rózsa Sándornak halál miatt való búsongása s a megkegyelmezés feletti örvendezése* (A nép számára elbeszéli Kaszás Máté), 1875: *Mit mesélnek Rózsa Sándor szökéséről?* (Amint az újságból olvasta frissiben leírja: Kaczkias Pál).

Német nyelven is több ponyva vitte a rablóvezér és a vad Magyarország hírért: pl. 1857: *Was Rozsa Sandor zum Räuberhauptmann machte. Eine interessante Skizze aus dem Leben desselben* (Wien), 1861: *Lebensgeschichte des berühmten ungarischen Räuberhauptmanns Rozsa Sandor* (Znaim), 1864: *Rózsa Sándor: Schilderung seines Lebens, Treibens und Endes* (Wien), 1866: *Beschreibung der schrecklichen Raub- u. Mordthaten des Rózsa Sándor, berühmten Räuber-Hauptmannes unserer Zeit* (Pest).

A Rózsával kapcsolatos legendagyártás módját 1876-ban megörökítette a dualizmus korának jeles újságírója, Ágai Adolf (Porzó), aki egy troppai naptárkiadótól kapott megbízást tisztes díjazásért a magyar betyár kalandjainak leírására. A feladatnak eleget téve a munkájában írtnál „szebb, nagyobblelkű, bátrabb haramia nem volt a világon Rózsa Sándornál. Amennyi kalandon mi keresztülhajtottuk, tíz nemes rablónak száz esztendőre is sok volt volna. Hogy ismeretes recipe szerint mentül kedvesebbé tegyük, özvegyek és árvák angyalául s voltaképen a gyászos Bach-systema áldozatául mutattuk be”.⁵⁶

Igazán a 20. század elejétől virágzott fel a vele kapcsolatos irodalom, amikor nagyszámban kerültek ki a nyomdákba a romantikus, túlzó, meseszerű írások: pl. 1902 – Rádai Béla: *Rózsa Sándor az alföldi rablóvezér élete és kalandjai*, 1903 – Csaba: *Rózsa Sándor az Alföld réme: történetek a híres rablóvezérről*, 1905 – Csomory Béla: *Rózsa Sándor vége: regény az alföldi betyárvilágból*, Kubán Endre: *Rózsa Sándor, a magyar Alföld leghíresebb betyárja*, 1912 – *Rózsa Sándor, a híres alföldi szegénylegény: történeti elbeszélés*, 1928 – Herke Mihály: *Rózsa Sándor 1848-ban: a legendás-hírű betyár és szabadsághős élete*, 1930 – Fazekas Sándortól – a 2584 oldalas! – *Rózsa Sándor, az alföldi haramia*.

55 Rózsa Sándor: Kecskeméti Lapok 1873. május 11.; Pesti kir. ítélő tábla 4784/1874.B.: Magángyűjtemény; Rózsa Sándor halálra ítéltetett: Politikai Újdonságok 1874. április 8. 164.; A Rózsa Sándor-féle bűnpert tegnap tárgyalta a legfőbb ítélőszék: Budapesti Közlöny 1874. augusztus 13. 1486.; Rózsa Sándor: Politikai Újdonságok 1878. december 11.

56 Porzó: Egy ismeretlen sírról: Magyarország és a Nagyvilág 1876. október 29. 695.

A szépirodalom is hőségé tette Rózsa Sándort, egymás után jelentek meg kiváló íróinktól a vele kapcsolatos novellák, regények: pl. 1898-ban a Tömörkény István által írt *Betyárlegendák – Az alföldi rablóvilág történetei*, 1923-ban Krúdy Gyula: *Rózsa Sándor – A betyárok csillaga Magyarország történetében*. Móra Ferenc eredetileg a *Magyar Hírlap* 1933. június 18. – augusztus 6. számaiban jelentette meg, majd a következő évben könyvként is kiadta *A Sándor körül* című novelláit. A leghatalmasabb – trilógiának tervezett – regényt Móricz Zsigmond írta: 1941-ben jelent meg a *Rózsa Sándor a lovát ugratja*, 1942-ben pedig a *Rózsa Sándor összevonja szemöldökét* című munkája. Az az alak, akit ábrázolt „már-már mesehős, a népdalok gavallérja. Ember, aki igazságot tesz, gazda, aki mindent tud, mindent számba vesz, mindent elintézhet”.⁵⁷

Ezen írások alapján Rózsa személye a folklórba, a népköltészetbe is bekerült.⁵⁸ A vele kapcsolatos emlékeket megörökítette egyik fő bűntársának, Veszelka Imrének a hozzátartozója, Veszelkáné Gémes Eszter, aki feltette a kérdést, hogy „ki nevezte ki Rúzsát hősnek? A nép nem! Annak elég volt 40 év rettegés. Ha a kutya elugatta magát: Jaj a betyárok! Ha egy kist pénzt árultak, menekülni kellett vele”.⁵⁹

Rózsáról egyébként az őt ismerő, ügyeivel foglalkozott ügyészek nem voltak jó véleménnyel. Tóth Mór szerint a „könnyen hívő nagy közönség fényes romantikus mezbe öltöztette őt, mit leginkább forradalmi tetteiért tett, pedig azok is hősieskedés nélküli egyszerű lopásokból állottak, de szigorú szemmel bírálva ezt a gonosztevőt, csak hitvány haramiává törpül a tárgyilagos bíráló szemeiben”. Edvi Illés Károly pedig vádbeszédében úgy értékelte, hogy a „pásztoréletben és üldöztetése időszakában nyílt rabló és félelmetesen fölfegyverzett lovas betyár, megkegyelmeztetés után alattomos haramia volt, ki míg az éj sötétjében rabolt, nappal a békés polgárok közé elegyedett”.⁶⁰

A hajdani ügyész, Edvi Illés majd' két évtizeddel később elsődleges tapasztalatai és hiteles források alapján a *Budapesti Hírlap* 1889. december 25. – 1890. augusztus 1. közötti számaiban 14 részben megírta *Rózsa Sándor* élettörténetét. Ennek a visszaemlékezésnek a bővített kiadására már a neves jogtudós halála után, a *Világ* 1923. április 19. – május 8-i számaiban került sor 16 részben *Emlékeim a szegedi várból* címmel, máig legteljesebb életrajzát adva az elhíresedett betyárnak. Ebben már megengedően nyilatkozott hőséről, miszerint „visszaemlékezése egy eltévedt, de nem minden erény nélküli embertársunknak a gonosztettekben kimagasló alakját tárta fel”, akinek alakját a „magyar költészetnek nem egy remeke örökítette meg”.⁶¹

Ezekon kívül is rengeteg, valóság tartalommal alig bíró írás jelent meg Rózsáról, amelyekre jellemző példa Faragó Jenő újságírónak a *8 Órai Újság* 1930. szeptember 11. – október 24. számaiban közölt *A betyárvilág rettegett üldözőjének élete és működése* című sorozata.

57 Szabolcsi Miklós (szerk.): *A magyar irodalom története V.*, Budapest, 1965, 208. o.

58 Pl. Küllös Imola: *Betyárok könyve*, Budapest, 1988, 144–161. o.

59 Veszelkáné Gémes Eszter: *Történetek Rózsa Sándorról*, Budapest, 1981, 7. o.

60 Tóth Mór: Tamási és Rózsa Sándor – A Ráday-világból: Szegedi Híradó 1891. április 3. 2.; Rózsa Sándor és társai elítéltetése: A Hon 1872. december 27. esti kiadás.

61 Újabb kiadása azonos címmel, Nánási László szerkesztésében 2009-ben jelent meg Kecskeméten. Uo. 128.

Rózsa Sándor népszerűségét tovább növelte a filmben való felbukkanása: a Magyar Televízió 1971-ben mutatta be hatalmas érdeklődés közepette a móriczi regény alapján írt, Szinetár Miklós rendezte tizenkét részes filmsorozatot.

Erdélyben, Szamosújváron Rózsa Sándor nyughelye megőrződött, 2012-ben pedig szép, korhű síremléssel látták el. Ennek avatásakor hangzott el, hogy alakjának „követendő példa kell lennie, megmaradásra kell ösztönöznie a magyarságot”, amely a szabadságharc emlékezési helyének tekinti a sírt. Az itteni, vele kapcsolatos történeteket Kolozsi Gergely István *Rózsa Sándor utolsó útja* című, Kolozsvárott 2009-ben kiadott kötete örökítette meg.⁶²

A legenda él.

62 Kiss Előd-Gergely: Megújult Rózsa Sándor sírja Szamosújváron 2012. október 24. <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/megujult-rozsa-sandor-sirja-szamosujvaron>; Riti József Attila: Március 15. Szamosújváron: koszorúzás Rózsa Sándor sírjánál <http://archivum2.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/article%2Cphoto+ReportScreen.vm/id/113004>

Savanyú Jóska, az utolsó bakonyi betyár

Az úgynevezett betyárok alakját a mai napig egyfajta kettős értelmezés homálya borítja. Már az egykorú társadalmi közvélekedés is ambivalens módon viszonyult hozzájuk: a módos embereket, az urakat sarcoló, a törvénnyel dacoló ellenállók romantikus mítosza a kortársak körében is jelen volt, de sok tekintetben máig él. Rózsa Sándor sírja Szamosújvárott zarándokhely, és tanulmányom címszereplője emlékét is évente megünneplik augusztusban Tótvázsonyban. A folklór és az eseménytörténet szempontrendszerét avatottabbakra¹ hagyva jogtörténeti értékelést szeretnék adni a 19. század utolsó jelentős betyárjának, a Nyugat-Dunántúlon, de legfőképpen a Bakony rengetegeiben² tevékenykedett Savanyú Jóska pereinek elemzésén keresztül.

Távolinak tűnik az analógia, de megkockáztatom a kijelentést: az európai jogi kultúra egyik markáns jellegzetességének tekinthető, hogy mint néhány száz évvel korábban a boszorkányokkal, úgy a 19. században a betyárokkal szemben is teljesen szabályosnak mondható büntetőeljárás keretében lépett fel az államhatalom. A két elkövetői kör persze szignifikánsan különbözött egymástól, mert míg a boszorkányokkal szembeni fellépés – egy összeurópai jelenség részeként – alapja egy irracionális vádpont, az ördöggel való együttműködés köré fűződött, addig a betyárok cselekedetei meghatározóan az útonállás, fosztogatás, nem ritkán az emberöléssel párosuló rablás körében határozhatók meg. Az analógia talán annyiban megáll, hogy mindkét elkövetői kör sajátos, nem feltétlenül elutasító társadalmi fogadtatás talaján fejtette ki tevékenységét, a közhatalom fellépése pedig mindkét esetben szinte kínosan szabályos, ma így mondanánk: jogállami büntetőeljárás szabályai szerint folyt.

Savanyú Jóska személye

A 19. század vége felé jórészt bealkonyodott a betyároknak, rég rács mögött ült vagy meghalt már sok híres betyár, ezért is keltett komoly feltűnést a szombathelyi törvényszéken lefolyt büntetőper.³ A fővádlott, Savanyú József személye és viselt dolgai

1 Kiemelkedően alapos összefoglalást ad a betyárokról, köztük Rózsa Sándorról egy neves japán kutató. Vö. Minamizuka Shingo: *Rózsa Sándor. Betyár vagy bandita?*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009, 157–171. o.

2 A tanulmány címválasztása tudatos: ez olvasható a nevezetes betyár eredeti sírfáján.

3 A Savanyú Jóska és bűntársai ellen lefolytatott elsőfokú bírósági tárgyalás mintaszerű bemutatását adja kitűnő tanulmányában Feiszt Görgy. Vö. Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: Előadások Vas megye történetéről (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 219–229. o. Megtekinthető itt: https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Lf_03/?query=feiszt%20gy%C3%B6rgy%20savany%C3%BA&pg=229&layout=s; Feiszt Görgy: *Vas megyei betyárok. Savanyú Józsi vázlatos élete*, In: Vas Népe, 1983. december 17.

természetesen nem voltak ismeretlenek a hatóságok előtt. Izsákfán⁴ született 1841. szeptember 12-én; anyja Kovárczi Erzsébet, apja számadó juhász, s szintén Savanyú József néven nevezték. A per egyik szakában íródott hírlapi tudósítás írja tudni vélté, hogy az apa életvitele sem volt egészen törvénytisztelőnek nevezhető: „Apja is Józsi volt, juhász ember, aki az »enyim, tied« fogalmával sohasem volt tisztában, s így a gyermek Józsinak nem hiányzott az iskola a betyár életre.”⁵ A cikkíró szándéka szerint ez a származási körülmény sokban magyarázza a feslett életvitelt, ekként elítélő a tónus, ám a szigorú jogi megítélésben majd inkább enyhítő körülményként veszik a bírák számításba. Tény, hogy már fiatalkorában, 17 évesen afféle „bakonyi járkáló” volt, s 1862-ben mintegy 9 hónapot ült a veszprémi börtönben.

Bár az ellene indult perben lényegében csak 1883-tól datált bűnesetek miatt vonták felelősségre, rovott és kalandos múltja ennél régebbre nyúlik vissza. 1877 novemberében, Bezerédy Antal kirablása nyomán már vérdíjat (100 forint) tűztek ki rá, de katonának állva sikerrel rejtőzött el a hatóságok elől, s Boszniában szolgált. Leszerelvéen a középiskolai búcsúban mulatott öccsével és társaival, s hamarosan igazoltatták, de fegyvert rántott és valóságos tűzpárbaj keletkezett, ám Savanyú Jóskának sikerült kerekelt oldania. Megint külföldön keresett menedéket, Triesztben és Fiumében hajókon is szolgált mint gépfűtő és pincér,⁶ így az olasz és francia nyelven is megismerkedett. Tény, hogy a banda legműveltebb tagjának volt mondható, talán négy-öt nyelven is értett. Nevezetes eset volt az 1882 decemberében a káptalanfai ispán irodaházának

4 A Budapesti Hírlap tudósítása szerint Alsó-Sajágon vagy Alsóságán (Vas megye), lásd: 1886. május 9. 3. Számos fontos életrajzi adatot rögzít közelmúltban megjelent könyvében a híres betyárvezérről távoli rokona. Vö. Sipőcz József: *Savanyó Józsi, a jó betyár*, Viza kft., Veszprém, 2006.

5 Budapesti Hírlap 1886. május 9. 3.

6 Semmi közvetlen adat nincs rá, de nem tartom kizártnak, hogy Rejtő Jenő róla mintázhatta Fülög Jimmy alakját egyik legismertebb regényében (*Pizkos Fred, a kapitány*), ahol a vagány főhős egy személyben alakítja a fűtőt és a pincért.

megrohanása, mert innen nemcsak pénzt, hanem fegyvereket is elvitt, köztük azt a híres tízlövetű revolvert, mely haláláig kedves társa maradt...⁷

Testalkata a korabeli mértékkel mérve is alacsonynak mondható, mindössze 159 cm magas volt. Erős, zömök felépítésű, gömbölyű arcú, haja és bajusza gesztenyeszínű, kék szemű, magas homlokú, ép fogazatú, különös ismertetőjegyként pedig a homlokán jobboldalt felül látható forradásos sebhely említhető. A banda ismertebb tagjai között Németh Dozoga István számított a legmagasabbnak a maga 172 cm-ével. A testméretnek annyiban volt jelentősége, hogy a fővádlott elfogására tett sikertelen kísérletek egyik visszatérő magyarázata szerint a lebegő ruházatában menekülő apró méretű betyárt nehéz volt üldözőinek eltalálni, továbbá könnyedén el tudott hasadékokban, barlangnyílásokban rejtőzni.

Személyiségéről a tárgyyszerű történetírás modorában nehéz hiteleset mondani. Az elsőfokú tárgyaláson (erről készültek részletes tudósítások, ill. itt voltak az ülések nyilvánosak) tanúsított viselkedése részint a betyároktól szinte elvárt, hetyke volt, aki például „az ügyész vádbeszéde alatt egyre mosolygott s egy ízben kacajra fakadt, miért az elnök megróttá”.⁸ Az ítélethirdetés után fellebbezést jelentett be, s még inkább az őt halálra ítéelő másodfokú döntést követően, amelyet megrendülten, elhomályosult tekintettel vett tudomásul; a jogerős kúriai ítéletet már egy megtört ember hallgatta. A 22 évet raboskodó, súlyos reumával küszködő elítéltet feltételesen szabadlábra bocsátották, de rezignáltan leélt maradék életében nemcsak a társadalomra veszélytelen embernek számított, hanem a környezetében élő gyermekeknek szívesen mesélő öregember képét hagyta maga után.

A per előzményei

A nevezetes szombathelyi törvényszéki pert a letartóztatás előzte meg. Minden adat egybehangzóan rögzíti, hogy egyik bűntársa adta csendőrkézre, miután a hatóságok komoly vérdíjat tűztek ki a fejére.⁹ Az elfogatásáról szóló különféle változatok közül a legvalószínűbb, hogy Magyarósi István billegi bojtárnak köszönhető a kézre kerítés, akit egy kisebb rablás miatt tartóztattak le, s Thassy Miklós zalaegerszegi főszolgabíró vette rá az árulásra akként, amit ma talán vádalkunak mondanánk. Nagyon helyesen állapítja meg ezzel kapcsolatban Feiszt György (aki szerint fenyegetéssel bírhatták rá a vallomásra): „Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy Savanyú elfogása után mindvégig a zalaegerszegi fogházban volt és csak a per idejére szállították át Szombathelyre.”¹⁰ A motívumok között szerepelt az a hihető állítás is, hogy az árulásra bosszúból került

7 Vö. <http://www.turistamagazin.hu/savanyo-joska-a-bakonyi-betyar-1-resz.html>

8 Pesti Hírlap 1886. május 7. 11.

9 A körözüvény szövege: „Veszprém megye területén garázdálkodó Savanyú Józsi rabló fejére éspedig ha élve elfogatik 1000 forintnyi, holtan leendő kézre kerítésére pedig 500 forintnyi jutalomdíjat tűzök ki. Miről a törvényhatóságot a hatósága területén leendő kihirdetés végett ezennel értesítem.” Vö. Feiszt György: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: Előadások Vas megye történetéről (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 220. o.

10 Feiszt György: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: Előadások Vas megye történetéről (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 221. o.

sor, mivel Savanyú és társai 1883-ban a henyei erdőn Magyarósi nagybátyját egy gyanú miatt agyonlőtték. Az elfogás módja az volt, hogy a csendőrök egy fél akó, altatóval kevert bort adtak Magyarósinak, aki azzal megkínálva és leitatva magatehetetlen állapotba juttatta a rablóvezért a halápi erdőn. A sikeres akcióra 1884. május 4-én került sor.

Savanyú Jóska és cinkosainak letartóztatása nagy hír volt. Már a szombathelyi tárgyalásról szóló hírlapi tudósító írja: „A híres zsvány végre lépre került. A Dunántúl újkori rablóromantikája megszűnt. Az újkori Sobri a szombathelyi törvényszéki teremben ül kilenc prókátor védő szárnyai és kilenc puska sötéten vádló torka között.”¹¹ Pozitív illetékességi összeütközés miatt, mivel nem volt magától értetődő, hogy melyik megye törvényhatósága járjon el, a királyi tábla döntése nyomán a per lefolytatására a szombathelyi törvényszék kapott jogot. Nem lévén még az időben hazánkban hatályos büntetőeljárás törvény, a büntetőper előkészítésére hivatott, modern értelemben vett nyomozó hatóság¹² egy törvényszéki bírót bízott meg a nyomozati anyag összeállításával, a vádirat elkészítéséhez szükséges „muníció” előállításával. A vizsgálóbíróként fungáló Simon Miklós volt ez a kiváló jogász, akinek másfél esztendőre volt szüksége a vádirat összeállításához. A viszonylag hosszadalmas előkészületek során 1884-ben 38, a következő évben 16 személyt helyeztek vizsgálati fogságba. A vizsgálati anyagban végül 168 személy (tanúk, részben szabadlábbon védekező társtettesek, bűnpártolók, orgazdák stb.) került nevesítésre. A nyomozati anyagot a vizsgálóbíró 1885. szeptember 19-én adta át a szombathelyi ügyésznek.¹³

Az elsőfokú tárgyalás

Az elsőfokú tárgyalás a szombathelyi törvényszéken zajlott, helyszíne azonban rendkívülinek mondható: a nagy érdeklődésre való tekintettel (mivel a tárgyalás nyilvános volt) a vármegyeháza nagyterme adott otthont a pernek.¹⁴ Olyan nagyszámú volt a hallgatóság, hogy a második tárgyalási napon már csak belépti jeggyel lehetett helyet foglalni az ülésteremben.¹⁵ Az egyik sajtótudósításban ezt olvassuk: „... országra szóló bűnper vette kezdetét. Egész betyárbanda ül a vádlottak padján; a corpus delictik asztalán kilenc dupla puska, s egy halom revolver, pisztoly, fejsze. Sobri és Patkó Bandi egy szerény, de nem méltatlan utánzója a hős, aki húsz évig tartá rettegésben a Dunántúlt: Savanya Józsi.”¹⁶

11 Pesti Hírlap 1886. május 7. 11.

12 Nánási László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2011.

13 Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: *Előadások Vas megye történetéről* (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 221–222. o.

14 Az egyik hírlapi tudósító szövé is tette a mégiscsak különös helyszínt: „A törvényszéknek nincs oly helyisége, melyben a csak kissé senszátiósabb pörök tárgyalhatná és kölcsön teremre szorul.” *Vö. Pesti Hírlap* 1886. május 12. 10.

15 „A közönség nagy tódulása miatt ma már csak belépti jeggyel lehetett a tárgyalási terembe jutni, melyben ma is sok hölgy jelent meg.” *Vö. Pesti Hírlap* 1886. május 8. 11.

16 Pesti Hírlap 1886. május 7. 11. A bűnjelek csak példálózóak: volt még pl. két csutora is, „melyek egyike hordónak is beillenék.” Itt jegyzem meg, hogy a fővádlott családi nevét háromféle alakban is használták: Savanyú, Savanya és Savanyó.

Az eljáró bíróság elnöke Bárdossy László, bírótársai: Tura József és Holényi István. A vádat képviselő királyi ügyész Ajkas Károly, a jegyző Tulok János, a védelmet pedig egész ügyvédi társaság látja el: Stirling József,¹⁷ Weisz Ödön, Éhen Gyula, Antal Lajos, Szabó Ernő, Weghoffer Titusz, Török Sándor, Markovics Gyula, Tobisch Ferenc, Feldmann Bódog és még többen mások. Jelen van a nyomozati munkát elvégző Simon Miklós törvényszéki bíró, s persze a vádlottak. Utóbbiak 26 főt számlálnak, beleértve a fővádlottat is. A korabeli laptudósítások hangvétele alapvetően tárgyilagos volt, de olykor kihallatszott egy kis prejudicium is: „Savanyó Józsi nevét ma oly sűrűn emlegetik széles ez országban, mint annak idején Sobrit, Zöld Marcit, Rózsa Sándort, s a többi férfiút, kiknek jelességére egyáltalán nincs okunk büszke lenni... Savanyó Józsi évekig tudta rettegésben tartani a tudunaiakat... Savanyó Józsi itt, Savanyó Józsi ott, mígnem végre most ott ül a vádlottak padján, s nemsokára levegőben fog lógni.”¹⁸

Az ügyész 27 pontban adta elő vádbeszédét, s a beszéd egész délelőtt tartott. Az alapos vizsgálati anyag birtokában hasonlóan alapos, felkészült ügyészi szereplést látunk, ami a sajtótudósítónak is feltűnt: „Még eddig alig emlékeztünk meg Ajkas Károly királyi ügyész vádelőterjesztéséről, mely pedig derék munka a maga nemében. Huzamosabb ideig tanulmányozta az ügyész a nagy esethalmazt, de uralkodik is fellette teljes mértékben. Minden adat a kisujjában van, és ha valami nehézség adja elő magát, azonnal kész a felvilágosítással. S Ajkas úr kiváló dolgozatainak lehet majd jó részben köszönni, hogy a számos bűnesetet felölelő, annyi vádlottal és tanúval foglalkozó pör aránylag rövid idő alatt letárgyalható lesz.”¹⁹ A bíróság ebédszünetet tartott, majd a fővádlott és néhány társának kihallgatásával folytatta a munkát.

Savanyú Józsi perbeli magatartására általánosan jellemzőnek mondható, hogy szinte minden komolyabb vádpontban tagadott, csak az apróbbakban tett beismerő vallomást. Tudnivaló, hogy bár összességében nem kevés, gyakran emberöléssel vegyes erőszakos cselekmények elkövetésével vádolták, teljesen egyértelműen, saját kezűleg véghezvitt gyilkosságot nem sikerült sohasem meggyőzően rábizonyítani, ezen a ponton következetesen tagadott. Olykor számára kedvezőnek tűnő körülményeket soha nem hallgatott el. Majdnem színpadiasnak mondható a gyömrői rablás esete, ahol alkalom adódott az egyik hatósági személy megölésére, de a rideg szívű rabló másként döntött: „Azért nem öltem meg a pandúrt, mert megpardoniroztam neki. Márpedig, urak, ilyet ezer rabló közül ha egy tesz!”²⁰ Savanyú Józsi bűnesteinek feltárásakor még más alkalommal is előfordult, hogy egy-egy végsőkig kiéleződött helyzetben a meggyötört áldozat életét végső soron a bandavezér mentette meg. Mivel a bizonyítékok javarészt a bandatagok egymás iránti terhelő vallomásai voltak, jó védekezési stratégiának mondható, hogy a vezér, aki kétségtelenül minden fontosabb akció jelen lévő irányítója volt, s ekként a felelősség nagymértékben a vállaira nehezedett, igyekezett a perben következetesen úgy beállítani a bűncselekményekbeni magatartását, mint amely – éppen a legsúlyosabb esetekben – inkább a

17 A Horváth Boldizsár politikai köréhez tartozó ügyvédről érdekes és fontos adatokat közöl tanulmányában Feiszt György. Vö. Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: *Előadások Vas megye történetéről* (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 223. o.

18 Budapesti Hírlap 1886. május 9. 3.

19 Pesti Hírlap 1886. május 12. 10.

20 Pesti Hírlap 1886. május 8. 11.

megvadult társakat csillapító hatású volt, így a sértetteknek olykor az életét mentette meg. Ilyen eset volt Bakos Károly bakonyi erdész megkínóztatásának története (1883. augusztus 13.), amelyet a sajtótudósítások is részletesen taglaltak.²¹ A jogtörténeti értékelés szempontjából kiemelkedően fontos motívum az volt, hogy az árulónak tekintett erdészt a banda tagjai egy tótvázsonyi pásztor házában kegyetlenül verték, kínozták, a lábát eltörték (majd arra kényszerítették, hogy ép lábán táncoljon), s már azon voltak, hogy életét is kioltják, ám a bandavezér megelégedte az erőszakoskodást, s erélyes utasítására az ütlegetést abbahagyták, az eset így nem végződött emberhalállal. A meggyötört sértettben erősen élt annak emléke, hogy életét végső soron Savanyó Józsi mentette meg, mert a bírósági tárgyaláson, a szembesítés alkalmával is így vallott: „Életem megtartását Savanyúnak köszönhetem.” A bandavezér vagy nem emlékezett tisztán a körülményekre, vagy védekezési taktikája mondott csődöt, mindenesetre úgy tett, mint aki nem emlékezik az esetre – az erdész így folytatta: „Ne tagadd, hiszen felakasztottak volna, ha te ott nem lettél volna, pedig ezt most te érdemelnéd meg.” A tárgyalóteremben a hallgatóság erre hangos nevetésben tört ki, ami a vádlottakat is magával ragadta.

A különböző bűnesetek között akadt egy, amelynek elkövetése során humoros epizód is történt. A Schorich János földbirtokos sérelmére elkövetett rablás (1883. december 18.) felidézése alkalmával került köztudomásra, hogy miközben a négyfős banda (Savanyú, Nárái János, Kecskés József és Lengyel Ferenc) a sértettet faggatta, váratlanul belépett egy férfi, ki arra a kérdésre, hogy kicsoda, azt felelte, hogy asztalos. „No, ha asztalos vagy, akkor bújj az asztal alá!” – hangzott a parancs, s a meglepett látogató mindvégig, vagyis a rablók távoztáig az asztal alatt lapult, s valószínűleg nagyon örült, hogy megúszta ennyivel...²²

A rablóbanda által elkövetett, emberöléssel is párosult rablások voltak a legsúlyosabb esetek, ezek közül is kiemelendő a Mates és a Gerstman-ügy. Az előbbi tényállásának lényege, hogy Savanyú pisztolyát nekiszegezte Mates József rendőr mellének, el is sütötte, s csak a fegyver fogyatékoságán múlott a tragikus következmény elmaradása (kérdés persze, hogy nem ezúttal is arról volt-e szó, hogy Savanyú csak orosz rulettet játszott) – ez az eset a gyilkosság kísérlete mellett a hatóság elleni erőszak törvényi tényállását is megvalósította. A Gerstman-ügyben a család Dávid nevű tagját érte a banda egyik tagja részéről halálos sebesülést okozó lövés. Itt a vezér felbújtóként felelt, bár a vádirat szerint a felelőssége szinte egyenértékűnek tekintendő azéval (e személy kilétére nem derült fény), akinek kezében a gyilkos fegyver elsült.

Savanyú Józsi védekező stratégiájának visszatérő eleme volt az is, hogy ha az eredmény dolgában nem látszott egerút, a szándékosság tekintetében igyekezett elhárítani a veszélyt. Ekkor általában arra hivatkozott, hogy a haláleset „véletlenségből” esett meg. Nevezetes ügy volt ebben a vonatkozásban az 1883. október 23-án Szergényben, pásztorok között bekövetkezett emberölés, amelynek „főszereplője” az a speciális, tízlövetű revolver volt, amely Savanyú Józsi életének legutolsó pillanatáig

21 Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: Előadások Vas megye történetéről (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 224–225. o.

22 Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: Előadások Vas megye történetéről (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 226. o.

társa maradt. Ebben az ügyben egyfajta orosz rulettet játszott, amennyiben kilenc töltenyt kivett, s csak egyet hagyott a pisztolyban, majd azt egy-egy emberre irányozva elsütötte – mígnem a negyedik csattanásnál egy fiatal bojtár (Rusa János) holtan esett össze. Ezt az esetet tehát a fővádlott beismerte, de csak mint véletlen balesetet. Az eset részletesebb ismerete nélkül, mai megítélésünk szerint itt akár az eshetőleges szándék is megállhat, de a tudatos gondatlanság mindenképpen.

A betyárfolklór részét alkotó szóbeszéd fontos eleme lett volna, hogy a rablók a gazdagoktól elvett értékeket, legalább részben, a szegényeknek továbbadják. A tengerenyi jogesetből tudjuk, hogy ennek a viselkedési formának még a nyomai sem nagyon igazolhatók, ami tehát a javukra lett volna írható, Savanyú Józsinak azonban volt egy ügye, amely, ha csak közvetve s véletlenszerűen, de némiképp magán viselt egy efféle következményt is. Történt, hogy a gyertyánosi rablásnál (1883. augusztus 1.) a banda özvegy Rosenthalné kocsmárostól elvette az ott talált készpénzt (1400 forint), némi ékszer – és tekintélyes összegre rúgó (10 ezer forint) adóslevelet. Mivel ezek a tartozások javarészt uzsorás ügyletek nyomán keletkeztek, az adósok fellelégezhettek...

A védőbeszéddek sokoldalúan fogalmazták meg a vádlottak, főként a bandavezér helyzetének menthető elemeit. Hangsúlyozták az esetek számos részében az egyértelmű bizonyítottság teljes vagy részleges hiányát, s szenvedélyesen adták elő a nehéz társadalmi helyzetből adódó, azokból magyarázható enyhítő körülményeket. Mindez természetesen főként a legsúlyosabb megítélés alá eső emberölési tényállások értékelését illetően volt kulcsfontosságú. Az egyik hírlapi tudósítót is megérintették a fővádlott védekező szavai, melyeket így rögzített: „Megbotlott egyszer és elrejtette magát. Amíg rejtőzködött, lefoglalták, eladták mindenét. – Semmim sem volt, pusztán álltam mint az útszéli kóró – mondja fájón, bánatosan. A közben néhány merész rablás történt a vidéken, melyekért Savanyut vették gyanuba. Már most – gondolá – ha kitűnnék is utóbb ártatlanságom, évekig kellene a vádakért raboskodnom. Ettől félt s bele bujdosott a nagy világba; mivel pedig a puszta bujdosással még senki nem lakott jól, Józsit is megnöveszték a körülmények, lett belőle Savanyu, rablóvezér.”²³

Az elsőfokú bíróság ítéletét (1675/1886. sz.) május 16-án hirdette ki. A legsúlyosabb büntetés a bandavezért, Savanyú Józsefet sújtotta: életfogytig tartó fegyház. A főbb cinkosok közül Kecskés József és Sipos Szabó István 12, Németh Dozoga István 8, Encz József 7, Farkas József Andor 6, Bognár Kovács Károly és Lengyel Ferenc 5, Födő Mihály 4 évet kapott, valamint további nyolc vádlottat ítélték még 1-2 éves büntetésre, s voltak ennél is enyhébb büntetések, sőt felmentések is (Lengyel Lajos, Csécs József, Keszei Erzsébet, Pintér Erzsé, Magyarósi István, Magyarósi Imre, Farkas Istvánné, Endródi Mária, Mezei Szurgyos József és Kiss Gyökeres György). Az ítélet ellen az ügyész súlyosításért, a vádlottak enyhítésért fellebbeztek.

23 Pesti Hírlap 1886. május 12. 10.

A másodfokú tárgyalás

A megfellebbezett ítélet, s vele az ügy, értve alatta az összes iratot is,²⁴ a királyi ítélőtáblára került Budapestre. Az ügyet az ítélőtábla Horváth Domokos (Döme) vezette II. számú büntetőtanácsa vette tárgyalás alá ugyanazon esztendő november 23-án. Az előadó bíró Párvy Iván volt, további bírák: Sélley Sándor, Frenreisz István, Valkay Bertalan, a tanácsjegyző Szentiványi Zoltán fogalmazó, és összesen 29 önálló megítélés alá eső büntett felülbírálata volt a bíróság dolga. Ezen a fórumon már nem volt újabb meghallgatás, a történeti tényállások kiegészítésére sem került sor, hanem kizárólag az első fokon letárgyalt anyag alapján mérlegelték újra az elsőfokú ítéletet.

Fontos megjegyezni, hogy az egész Savanyú-féle perfolym eredeti peranyagából egyedül ennek a tárgyalásnak a hatoldalnyi jegyzőkönyve maradt fenn az Országos Levéltárban.²⁵ A jegyzőkönyvből jól nyomon követhetjük a tanács véleményformálását. A fővádlott személyét érintő vádpontokkal kezdte a tanács az ügy tárgyalását. Elsőként a Gerstman Dávid sérelmére elkövetett emberölés tényállását vették sorra. Az előadó bíró és legtöbb társa egy véleményen volt a súlyosítás megalapozottságát illetően, azonban Frenreisz István az elsőfokú ítéletet hagyta volna helyben. Következett a Mátés József ellen elkövetett cselekmény minősítése: itt Frenreisz István és Sélley Sándor is az elsőfokú ítélet mellett maradt volna, a többiek azonban (az elnököt is beleértve) az előadó bíróval értettek egyet, így szótöbbséggel határoztak.

A legnagyobb változás a bandavezér sorsát érintette: „A királyi tábla a törvényszék ítéletének fellebbezett s a főbenjáró eseteket tekintve hivatalból is felülvizsgált pontjait részben megváltoztatja.”²⁶ A meghozható legsúlyosabb szankciót tartalmazó rendelkező rész az ítéletben a bűnösségre vonatkozó summázatot négy pontba szedve foglalta össze, azaz négy különösen súlyos bűncselekmény elkövetésének együttes mérlegelése után jutott el a végkövetkeztetésre.

a) Mátés József és rendőrtársai irányában elkövetett, a Btk. 165. §-ába ütköző és a 168. § szerint minősülő hatóság elleni erőszak büntette, s a 278. § szerinti gyilkosság büntettének kísérlete;

b) Gerstmann Gáspár házánál elkövetett, a Btk. 344. §-ába ütköző rablás büntettében tettes, a 278. § szerinti gyilkosság befejezett és megkísérelt büntetteiben mint felbújtás;

c) Plohovics Márton és

d) Schorich János sérelmére elkövetett cselekmények tekintetében a Btk. 301, 344. § szerinti, s a 349. § 2. pontja szerint minősülő rablás büntetteiben tettes.

A következtetés pedig emígy hangzott: „Ezek, úgy az első fokú bíróság ítéletében terhére megállapított egyéb büntetendő cselekvények miatt a kir. tábla Savanyu József I. r. vádlottat a btk. 278. és 96. §-ai alapján a btk. 21. §-a értelmében végrehaj-

24 Rendkívül szomorú, bár nem ritka eset, hogy a 20. századi fővárosi háborús hadműveletek nyomán elpusztult tengernyi levéltári anyag sorsában osztozott a Savanyú-ügy iratanyaga is (amelyet a fellebbviteli tárgyalásokra felszállítottak Budapestre): lényegében megsemmisült. Vö. Feiszt Görgy: *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*, In: *Előadások Vas megye történetéről* (Vas megyei levéltári füzetek 3), Szombathely, 1990, 228–229. o.

25 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K.634. 85. csomó.

26 Pesti Hírlap 1886. november 28. 10.

tandó halálra ítéli.”²⁷ Kötelezték továbbá az elsőfokú ítéletben megállapított károk, az eljárás és a végrehajtás költségeinek megtérítésére.

A fentebb említett négy elkövetési formációra alapozta a királyi tábla főként a halálbüntetést, ezért ezek indokolását bővebben megadta.

a) Az első esetben kiemeli az indokolás, hogy fegyverét az I. r. vádlott nemcsak nekiszegte Mátés József mellének, hanem el is sütötte, s valószínűleg csak a fegyver hibáján múltott a tragédia elmaradása – ezzel kapcsolatban jegyeztem meg fentebb aggályomat, miszerint Savanyú más eseteiből következtetve, lehetséges, hogy itt is inkább csak rá akart ijeszteni a sértettre: ismerte ő jól a fegyverét... Az indokolás itt továbbá azt is állítja, hogy az előre megfontolt szándék is fennállott, mert Savanyú az idő tájt a Bezerédy-féle rablás miatt üldözött fegyveres csavargóként bujdosott, és az elkövetés napján tartott búcsún, valamint saját apja házában is fegyveresen jelent meg, „azzal az elhatározott szándékkal, hogy azt [ti. fegyverét] személyes szabadságának fenntartása végett, más ember életének kioltásával is igénybe vehesse”.²⁸ A betyárok a fegyvereket, a lőfegyvereket is, bizony pontosan ilyen céllal tartották maguknál, s tudjuk, nem félték használni...

b) Savanyúnak a Gerstman-ügyben játszott szerepe kiemelkedően súlyosan esett a latba. Az a körülmény, hogy a sok más esethez hasonlóan ekkor is lizsttel bekent képpel megjelent alacsony, zömök termetű, a vezér szerepét játszó személy Savanyú József volt, nem is volt kérdés, a történetekben vitt szerepe annál inkább. Fő kérdésnek számított, hogy az egyik rabló által leadott lövés következtében 24 nap elteltével elhalálozott Gerstman Dávid életéért milyen mértékben felelős a vezér? A bíróság úgy értékelt, hogy a fő felelős kétségkívül a banda vezére volt: „Igaz ugyan, hogy be nem bizonyítható, hogy a kérdéses lövést Savanyó József sütötte el, sőt Sebő Dániel kifogástalan vallomása mentségére szolgál; – mindazáltal ez emberhalálért a tettel szemben egyenlő mértékben felelős, mert ezen lövés az ő – társainak tényeit kényszerítőleg befolyásoló rendelkezése szerint létesült előleges megállapodáshoz képest, a végrehajtó tettes által tervszerűleg alkalmaztatott, s így jelen esetben ő a felbújtó [...] A beismerésben levő bűntársak vallomásaiból, illetve a tanúk előadásából, úgy az egyes cselekmények beigazolt végrehajtási módjából bizonyos ugyanis, hogy Savanyó József a személy- és vagyon biztonság erőszakos megtámadására szervesen szervezett banda főnöke volt; bizonyos, hogy ő feltétlen fölényt gyakorolt összes társai fölött; akarata ellenére semmi, parancsa szerint minden eszközöltetett.”²⁹ A bíróság az elkövetés összes körülményeiből jutott arra a következtetésre, nem lehet a halált okozó testi sértést mint pusztán sérelemokozásra irányulónak tekinteni, „hanem abban a fentiek szerint előre eltökélt szándékhoz képest: Savanyó József által előzetesen megállapított, s a végrehajtás pillanatában újólág elrendelt emberölés tényálladéka jelentkezik”.³⁰ A bíróság tehát a tettetársak koordinált és Savanyú által szuverén módon irányított magatartását előre kitervelt szándékkal elkövetett emberölésnek minősítette. Azon súlyos szépséghibán, hogy az elkövető pontos személye közelítőleg sem

27 Uo.

28 Pesti Hírlap 1886. november 28. 11.

29 Uo.

30 Uo.

volt megállapítható, azzal tette túl magát a tábla, hogy ebben az esetben a bandavezér személyében kell az elkövetőt megállapítani.

A halálbüntetés indokolásának hangsúlyos része volt az enyhítő és súlyosító körülmények elősorolása.

a) Enyhítő körülményt nem sokat talált a bíróság, csupán annyit olvashatunk, hogy „a királyi ítélőtábla fontolóra vette Savanyó József I. rendű vádlottnál ama javára szolgáló körülményt, hogy már kora fiatalságában rossz társaságba keveredett, továbbá, hogy Bakos Károly életben maradása neki köszönhető”.³¹ Az elsőfokú tárgyalás során különben nem különösösen pertraktált előélet itt kedvező szint ad az elítéltnak, pedig az is hozzátartozik a történet teljességéhez, hogy Savanyút lényegében csak az elfogatását megelőző három esztendő során elkövetett bűncselekményekért vonták felelősségre. Ha a nyomozati anyag korábbi gonosztettekre is kiterjed, lehet, hogy összességében még súlyosabb lehetett volna a megítélés – mindenestre úgy gondolták, hogy ennyi is bőven elég lesz... A Bakos Károly-féle esetben játszott szerepének megítélése is némileg ellentmondásos, hiszen ha igaz a Gerstman-ügyben játszott szerepe értékelésekor kimondott meghatározó, irányító szerep, akkor annak minden más súlyos helyzetben is érvényesülnie kellett (így is volt), s ekkor az egész brutális bánatalmazás mindenestől a vezér felelősségét alapozza meg, s abban nem lehetne helye „életmentő” motívumnak.

b) A súlyosító körülmények a fentiekkel szemben gazdagon sorjázta.

– Mindenekelőtt rögzítette a bíróság, hogy mind a cselekmények elkövetése alatt, mind a társakkal való érintkezés során, mind a bírósági tárgyaláson tanúsított magatartásából következőleg nyilvánvaló, hogy beszámítási képessége kifogástalan.

– A vádlott büntetett előéletű, mert három ízben szenvedett már büntetést vagy vonbiztonság és testi épség sérelmére elkövetett cselekményekért.

– Az elsőfokú ítéletben foglalt, bizonyítást nyert bűnei: 10 rendbeli, betöréssel párosult s fegyveresen végrehajtott lopás, egy-egy rendbeli gondatlanságból elkövetett emberölés vétsége, hatóság elleni erőszak büntette, 2 rendbeli súlyos testi sértés büntette; „a vádlottra nehezül a halállal büntetendő gyilkosság” (utalás a fentebb említett Gerstman-ügyben játszott szerepének értékelésére), ezen felül még két rendbeli gyilkossági kísérlet, egy szándékos emberölésben való részesség, 7 rendbeli befejezett és 2 rendbeli megkísérelt rablás, „tehát a büntetteknek felette súlyos beszámítás alá eső nagyszámú halmazata”. Ehhez nincs több hozzátennivalóm: egy betyárvezérnek, még ha csak három esztendő viselt dolgaiért vonják is felelősségre, bizony hosszú a bűnlajstroma...

– Súlyosító körülménynek számították be, hogy a bandavezér (és társai) több megye területén és éveken át folytatta rablásait. Valóban, az egész Bakony és Nyugat-Dunántúl rettegte Savanyú Józsit.

– Vezérként ő csábította társait a vádbeli cselekmények elkövetésére. Mít lehet erre mondani? Egy rablóvezérnek ez volt a szerepéből következő dolga: ezt a körülményt azonban elég lett volna egyszer kiemelni.

31 Uo.

– A bíróság lélektani jellegű megállapítást is megfogalmazott Savanyú József lelkialkatára vonatkozóan: „hátrányára jó beszámításba a Bakos Károly, Német Péter József, Plohovics Máton, Schorich János és Kis János 79 éves elaggott anyósával szemben tanúsított magaviseletéből fölismerhető vérengző természeté”. A bíróság némileg ellentmondásos indokolásából itt csak a Bakos Károllyal kapcsolatos érvelésére hívnám fel a figyelmet: ebben az ügyben Savanyú, ha szabad így fogalmazni, kapott hideget és meleget is...

– Végül azt a körülményt is terhére írták, hogy az elidegenített vagyontárgyak összességükben nagy értékre rúgtak (6 ezer forint), s főleg, hogy ezek a vagyontárgyak szórén szálán eltűntek (a pénzt valószínűleg eldorbézolták), így a károk megtérítése szóba sem jöhetett.

A királyi ítélőtábla tehát összességében így látta, hogy Savanyú József a terhére rótt nagyszámú büntettségben vitt szerepe, ekként a bizonyítottnak látott bűnössége súlyossága alapján méltó a halálbüntetésre. A *Vasmegyei Lapok* tudósítója szerint a december 6-án kihirdetett (28.387/1886. sz.) ítélet hallatán Savanyú szemei elhomályosultak, és az elnök kérdésére ennyit felelt: „Fellebbezek.”³² Az elsőfokú ítélet még annyiban módosult, hogy Sipos Szabó István büntetése 12 évi fegyházról 15 évre emelkedett, egyebekben az elsőfokú ítélet helyben hagyott.

A Magyar Királyi Kúria jogerős ítélete

Az ügy tehát végső elbírálásra a Kúria III. számú büntetőtanácsa elé került. Az elnök Szentgyörgyi Imre volt, szavazóbírák: Ast Nándor, Tutschner Ágoston, Bovánkovics József, Losonczy Ödön és Andrásovics Béla. Az ítélet meghozatalának körülményeiről sajnos semmit nem tudunk, csupán annak számát (720/1887.) és a végeredményt, melyet a hírlapi tudósító így összegzett: „Savanyu Józsi bűnpörében ma hozta meg ítéletét a királyi kúria. Az elsőbbségi ítéletet hagyta helyben, mely Savanyut életfogytiglani fegyházzal sújtja; Sipos Szabó István büntetését 15 évi fegyházról 12 és fél évi fegyházra szállította le, míg Szabó Ferencnek egy havi fogházbüntetését hat óra emelte föl.”³³ A fővádlottnak mellékbüntetésként még 10 évi hivatalvesztést és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztését kellett elszenvednie. Megjegyzendő, hogy időközben az elsőfokon elítéltek közül tízen meghaltak vagy belenyugodtak az ítéletbe, így a kúria ténylegesen kilenc vádlott ügyét tárgyalta.

A magam részéről úgy gondolom, hogy a Kúria helyesen döntött, amikor döntésében – főbb elemeiben – az elsőfokú ítéletet hagyta helyben, különös tekintettel Savanyú Józsi halálbüntetését illetően. Bár az ítélőtábla igyekezett minden terhelő körülményt összesűrítve megokolni a halálbüntetés jogosságát, az mégis gyenge lábakon állott. Ennek legfőbb oka pedig az volt, hogy a Csemegi-kódexben a halálbüntetést (a felségsértést most ide nem értve) csakis akkor lehetett kiszabni, ha az előre kitervelt szándékkal elkövetett emberölés kétséget kizárólag bebizonyosodik. Sava-

32 Vasmegyei Lapok 1886. december 3.

33 Pesti Hírlap 1887. március 3. 12.

nyú Józsi sikerrel alkalmazott védekező stratégiája végül is eredményesnek bizonyult: azt ugyanis a vádnak nem sikerült egyetlen esetben sem bizonyítania, hogy személy szerint a saját fegyverével bárkit megölt volna...

Epilógus

A pertörténet fentebbi kiértékelése után röviden érdemes megemlékezni az ügy utóéletéről, Savanyú Józsi életének legvégéről. Büntetése jó részét (1901-ig) az ország legszigorúbb fegyintézetében, Illaván³⁴ töltötte, majd átszállították a váci fegyházba. Innen szabadult feltételesen 1906-ban, gróf Csáky Károly Emánuel váci püspök közbenjárására. Ahogy ilyenkor lenni szokott, a régi gonosztettek valós és durva emlékei már elhomályosultak, és helyüket kitöltötte a betyárromantika szenzációra éhes, az érdeklődő lakosokat kielégíteni törekvő, ma már nagyon nehezen ellenőrizhető híryanaga. Az egykori híres betyárt állítólag a hannoveri Mellini Színházról is megkeresték, hogy saját magát alakíthatná egy darabban a színpadon, méghozzá egy világ körüli úton, s csak azért hiúsult meg a szereplés, mert a feltételesen szabadult elítéltnak háromhavonta jelentkeznie kellett a hatóságoknál (vagy azok jelentkeztek nála).³⁵ Egy ideig Budapesten, Kaiser Dezső kávéházában üldögélt, ahová tódultak hozzá a kíváncsi vendégek. Hamarosan azután testvérehez, Jánoshoz költözött Tót-vázsonyba, ahol megint csak sok látogatója volt. A csendőrök elő-elővetették vele híres tízlövetű pisztolyát (melyet valami rejtélyes okból soha nem koboztak el tőle), s egyre kérdezték, hány embert lőtt le vele: „Egyet se.” – hangzott rendre a válasz. Mint Benedek Elek apót, őt is sűrűn keresték fel gyerekek, akiknek szívesen és színesen mesélt kalandos, nehéz életéről.

A súlyos izületi fájdalmakkal küszködő agg betyárnak 1907 februárjában elfagytak a lábujjai, s amputálni kellett volna elüszkösödött lábát: ezt azonban nem engedte. Fennmaradt Kaiser Dezsőhöz írt búcsúlevele, melynek hátlapján megírja egyenesen szándékát: „Az öngyilkosságra iszonyatos sok szenvedés és fájdalmak vettek rája, mert már tovább nem bírtam tűrni a sok fájdalmakat, elszántam magamat most már egészen, hogy inkább meghalok, mint éjjel-nappal szenvedjek.” Április 9-én felvette bő gatyáját és fehér ingét, fekete selyemsáljával odakötözte magát egy karosszékhez, hogy holtában se kerüljön padlóra: kedvenc tízlövetű revolverével vett véget életének.³⁶ Bár élete utolsó hónapjaiban sokat mesélt, bizonyosan igaz, hogy a legtöbb sorstársához hasonlóan sokkal több titkát vitte magával a sírba, mint amennyire fény derült...

A tót-vázsonyi temetőben áll sírja, melynek első fejfáján a jelen tanulmány címe állt: „Savanyó Jóska, az utolsó bakonyi betyár”. Ma is látható síremlékén pedig már az alakját körbelengő romantikus hangulatú vers olvasható: „Ültessetek fejem fölé egy

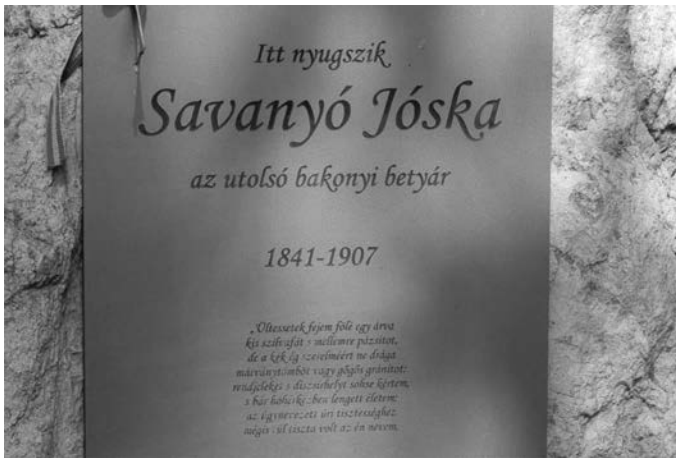
34 A Trencsén megyében található illavai börtönről lásd Mezey Barna: *A börtönügy a 17–19. században. A börtön európai útja*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2018, 519. o.

35 Az egyik újságíró így reagált a széltében elterjedt hírre: „No még csak az kellene, hogy a magyarokat haramiák és betyárok képében mutassák be a külföldnek. Mintha nem volna rossz hírünk ebben a tekintetben a külföld előtt.” *Vasárnapi Hírlap* 1906. március 4.

36 Sipőcz József: *Savanyó Józsi, a jó betyár*, Viza Kft., Veszprém, 2006, 67. o.

SAVANYÚ JÓSKA, AZ UTOLSÓ BAKONYI BETYÁR

árva kis szilvafát s mellemre pázsitot, de a kék ág szerelméért ne drága márványtömböt vagy gőgös gránitot: rendjeleket s dízsírhelyet sohse kértem, s bár hóhérekben lengett életem: az úgynevezett úri tisztességhez mégis túl tiszta volt az én nevem.”

A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről

Bevezetés

A magyar büntetőjog 1950 óta¹ egységesen kezeli az alaki és az anyagi bűnhalmazatot, tehát elvileg ugyanolyan jogkövetkezményt lát alkalmazhatónak több bűncselekmény egyazon elkövető általi megvalósítása esetén, függetlenül attól, hogy ezen több deliktumot egy vagy több ténykedéssel idézték elő. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) ezt 6. § (1) bekezdésében úgy juttatja kifejezésre, hogy bűnhalmazatot lát megállapíthatónak, ha az elkövető több bűncselekményt – akár egy, akár több cselekménnyel – valósít meg, feltéve, hogy ezeket egy eljárásban bírálják el.² Ezt megelőzően ugyanakkor, az 1878. évi V. törvénycikk (A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről, a továbbiakban: Csemegi-kódex) ettől merőben eltérő felfogást jelenített meg, amikor – az 1871. évi német birodalmi büntető törvény mintájára – karakteres különbséget tett az alaki (avagy korabeli szóhasználat: ideális, eszmei vagy eszményi³), illetve az anyagi (vagy: reális) bűnhalmazat között. A Csemegi-kódex 95. §-a értelmében „[h]a valamely cselekmény a büntető törvény több rendelkezését sérti: ezek közül az lesz alkalmazandó, mely a legsúlyosabb büntetést, illetőleg büntetési nemet állapítja meg”. Az alaki – még közelebről: a heterogén alaki⁴ – bűnhalmazat esetén tehát az ún. abszorpció elve

1 Lásd a Büntető Törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (a továbbiakban: Bt.) 57. § (1) bekezdését, amely szerint „[h]a ugyanannak az elkövetőnek egy vagy több cselekménye több büntetést valósít meg (bűnhalmazat), a büntetést valamennyi büntetést egy büntetésbe foglalva kell kiszabni (összbüntetés)”.

2 A hatályos fogalom tehát a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) 12. § (1) bekezdésének megoldását követi, amely kapcsán Györgyi Kálmán találóan jegyezte meg, hogy az részben visszatérést jelentett a Bt. megoldásához. Vö. Györgyi Kálmán: *Büntetések és intézkedések*, KJK, Budapest, 1984, 338–339. o. Azt csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy legújabb kutatásaim szerint a Btk. 6. § (1) bekezdésében írt bűnhalmazat-fogalomnak az alaki halmazatra vonatkozó része szemantikai hibában szenved és ekként felülvizsgálatra szorul. Az alaki halmazatot fogalmi képtelenség ugyanis nem egy eljárásban elbírálni (az elkülönítés eljárásjogi intézményének alkalmazása kizárt), helytelen annak fennforgása esetére az „és azokat egy eljárásban bírálják el” kitéttel összekapcsolni. A definíció de lege ferenda helyesen tehát úgy hangozhatna, hogy bűnhalmazat az, ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, illetve ha több cselekménye valósít meg több bűncselekményt, és ez utóbbiakat egy eljárásban bírálják el.

3 Ez az archaikus szóhasználat szerepel a Csemegi-kódexhez fűzött Löw-féle Anyaggyűjteményben. Vö. Löw Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes Anyaggyűjteménye*, Budapest, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, 1880, 546. o.

4 Arról vita zajlott a korabeli jogirodalomban, hogy „a büntető törvény több rendelkezését sérti” kitétel

érvényesült, tehát a halmazatban álló legsúlyosabb bűncselekmény büntetési tételkeretében kellett értékelni valamennyi deliktumot, és ennek megfelelően megállapítani a konkrét büntetés mértékét. Ezzel szemben, a 96. § alapján „[h]a ugyanazon személy több büntetendő cselekményt, vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el: az egyes cselekményekre együttvéve egy összbüntetés szabandó ki”. A mai tételes jogi terminológiától eltérően tehát a Csemegi-kódex még nem a halmazati büntetést, hanem az összbüntetést tekintette az anyagi bűnhalmazat jogkövetkezményének, amelynek keretében, a következő §-okban részletezetten különböző aszperációs megoldásokkal lehetett súlyosabb büntetést kiszabni a bűnhalmazatban álló legsúlyosabb deliktumra irányadónál.

A jelen tanulmány apropójául szolgáló történeti bűnügy – a korszakban „csirke-per” (vagy „csirke-pör”) néven elhíresült eset – bemutatását megelőzően célszerű büntetőjog-dogmatikai szempontból bemutatni a vizsgálandó fogalmi párost. Felfogásom szerint egy cselekménnyel valósul meg több bűncselekmény – tehát *alaki halmazat* létesül –, ha az elkövető valamely törvényi tényállásban írt elkövetési magatartást egyetlen ízben tanúsítja, oly módon azonban, hogy e cselekmény egyidejűleg *egy másik* tényállásban írt magatartásnak vagy magatartásrésznek is megfelel, vagy az *ugyanazon* tényállásban foglalt elkövetési magatartást meríti ki egyidejűleg – legalább részben⁵ – többször. Alaki halmazat úgy is létrejöhet, hogy a kettő (vagy több) bűncselekmény a maga egészében ugyanazon elkövetési magatartás tanúsításával valósul meg, de úgy is, hogy az elkövetési magatartás egyes mozzanatai mindkét bűncselekménynek a sajátjai, míg más mozzanatok az egyik, megint más történések a másik bűncselekmény törvényi tényállásának keretein *kívül esnek*.⁶ Így például *súlyos testi sértést* [Btk. 164. § (3) bekezdés] okozó *rablás* (Btk. 365. §) esetén a két bűncselekmény közös mozzanata az erőszak; csak a rablást jellemzi az eltulajdonítási célzat, míg csak a súlyos testi sértést a nyolc napon túl gyógyuló sérülés bekövetkezése.

Az alaki halmazat kereteit tehát törvényi tényállásban írt elkövetési magatartás határozza meg. Amint az teljes egészében kifejtésre került, a következő cselekmény-mozzanat már – még abban az esetben is, ha a korábbival szoros kontinuitásban van – anyagi halmazatban lesz megállapítandó. *Anyagi halmazat* esetén tehát az elkövető több olyan – akár azonos, akár különböző – törvényi tényállás keretei közé illeszkedő magatartást tanúsít, amelyeknek *közös metszete nincs*. Minden esetben értelemszerű feltétel, hogy az elkövető cselekménye vagy cselekményei ne legyenek természetes vagy törvényi egységbe foglalhatók, valamint hogy a bűnhalmazat ne legyen látszólagos.

alatt érteni lehet-e azt az esetet, ha nem több különböző rendelkezést, hanem ugyanazon törvényhelyet több ízben sértette az elkövető cselekménye, amely esetet a modern büntetőjog-tudományi homogén alaki bűnhalmazatnak nevez. E problémakör bemutatása ugyanakkor túlmutatna jelen jogtörténeti tanulmány keretein, ezért annak felvázolásától eltekintek.

5 Így alaki halmazat jön létre természetesen akkor is, ha például az elkövető egy petárdát dob a két sértetthez, amelynek felrobbanása folytán egyikük súlyos testi sérülést szenved el, míg a másiknál ez – az elkövetőn kívül álló okból – elmarad. Ilyenkor egy rendbeli befejezett és egy rendbeli kísérleti stádiumban rekedt súlyos testi sértést kell az elkövető terhére megállapítani.

6 E vonatkozásban a német jogirodalomban hasonlóan Claus Roxin: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Strafrecht*, C. H. Beck, München, 2003, 817. o.

1. Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetése a korabeli jogirodalomban

Az alaki és az anyagi bűnhalmazat közötti – mind minősítési, mind jogkövetkezménybeli – megkülönböztetés alapját kezdetben az a gondolat adta, hogy az az elkövető, aki egyetlen cselekménnyel realizál több bűncselekményt, nyilvánvalóan kevésbé büntetést érdemlő, mint aki ezt több magatartásával viszi véghez, mert a többszöri elkövetés többszöri elhatározást, tipikusan nagyobb elszántságot tételez fel az elkövető részéről, indokolt tehát utóbbi súlyosabb büntetéssel fenyegetése.

Maga Csemegi Károly ezt egy kérdés formájában úgy fogalmazta meg, hogy „vajjon nem csekélyebb-e annak bűnössége, a ki tudva, hogy *czélját* csak kettős törvényszegés által érheti el, nem engedi magát vállalatától visszariasztani, mint annak bűnössége, a ki az ily *czél* általi minden összefüggés nélkül két izben daczol a törvénnyel”.⁷ Csemegi felfogása természetszerűleg csapódott le a nevével fémjelzett, fentebb már idézett Csemegi-kódex vonatkozó szabályaiban. A törvény eme megoldása azonban a joggyakorlatban sokszor igazságtalan eredményre vezetett. Nehezen megindokolható például, hogy miért részesüljön enyhébb megítélésben a két vagyontárgyat is megrongáló elkövető kizárólag azon körülményre figyelemmel, hogy tervét csupán egyetlen magatartással hajtotta végre, és ehhez nem volt szüksége több tetre. A Csemegi-féle felfogás tarthatatlanságát erre is figyelemmel nálunk meggyőzően elsőként Finkey Ferenc mutatta ki, aki már a 19. század végén úgy fogalmazott, hogy „[a]z anyagi és alaki halmazat közti egész megkülönböztetés [...] elvi alapra vissza nem vezethető s elméletileg nem igazolható”.⁸ Voltak ugyan korabeli szerzők, akik – feltehetően részben a törvény iránti tiszteletből – továbbra is fenntartandónak ítélték az alaki bűnhalmazat enyhébb büntetéssel való fenyegetését, az alaki halmazat hatókörét azonban – éppen az ilyet megvalósító elkövetők cselekményének privilegiációját elkerülendő – mind szűkebbre kívánták szabni.⁹ Ezáltal azonban óhatatlanul olyan történéseket is az anyagi halmazat körébe utaltak, amelyek kapcsán lehetetlen megmagyarázni, hogy a tisztán egyidejű cselekvés ellenére miért kellene anyagi halmazatot megállapítani.¹⁰

Arra nézve, hogy az alaki halmazatról – *in abstracto* – egyáltalán nem állítható, hogy enyhébb megítélésre lenne érdemes az anyagi halmazatnál, több korabeli állásfoglalás is született. Mint Baumgarten Izidor írta: „[a]z ideális bűnhalmazat ily kedvezményezése csak akkor lenne indokolható, ha több büntett együttes elkövetése, a bűnösség csekélyebb foka és a tettes kisebb megátalkodottsága mellett tanuskodnék.

7 Csemegi Károly: *Egység és többség*. In: Edvi Illés Károly – Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. Második kötet. III. Anyagi büntetőjog. IV. Bünvádi eljárás, Franklin, Budapest, 1904, 27. o.

8 Finkey Ferenc: *Az egység és a többség tana a büntető jogban. (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat)*, Szerzői kiadás (nyomtatta: Steinfeld Jenő), Sárospatak, 1895, 154. o.

9 Edvi Illés Károly: *A magyar büntetőjog általános tanai*, Révai Testvérek, Budapest, 1894, 360–361. o.; Degré Lajos: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*, Wessely és Horváth, Budapest, 1912, 100–101. o.

10 Ennek iskolapéldája volt a házasságtörési és erőszakos nemi közönség, ahol egyes szerzők vérfertőzősi, házasságtörési és erőszakos nemi közönség cselekményről beszéltek – ugyanazon életbeli eseményt mesterségesen három, jogi értelemben vett „cselekménynek” tekintve. A németeknél így Karl Binding: *Handbuch des Strafrechts*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1885, 520. o.

Az érzéki világban az egyesített erők legyőzése hasonlíthatatlanul több nehézséggel jár, mint az azokkal egyenként való megküzdés: úgy több büntett cumulatioja egy fizikai cselekményben a tettes nagyobb megrögzöttségére és elvetemedettségére mutat, mintha valaki csak lépcsőről-lépésre haladva enged az alkalom és a bűnös ösztönök csáberejének”.¹¹ Hasonló volt Heil Fausztin nézete, aki szerint „[a]z a körülmény, hogy a tettes több bűncselekményt több önálló, természetes cselekménnyel követte el, önmagában ép oly kevéssé esik feltétlenül súlyosabb beszámítás alá, mint nem eredményezhet feltétlenül enyhébb beszámítást az a körülmény, hogy az elkövetés egy természetes cselekménnyel történt”.¹² Ugyanígy foglal állást Irk Albert, szerinte „a társadalmi veszélyessége nagyobb fokú lehet annak, ki egy tevékenységgel több eredményt hoz létre, mint azé, aki több tevékenységgel létesíti azokat. [...] Ennek a megállapításnak de lege ferenda következménye a Btk. 95. §-ának eltörlése, vagyis az eszmei és anyagi halmazat közti dogmatikailag indokolatlan és kriminálpolitikailag helytelen megkülönböztetés elejtése”.¹³ *De lege ferenda* ugyanerre az álláspontra helyezkedett például Vámbéry Rusztem,¹⁴ Hacker Ervin¹⁵ és Angyal Pál is. Utóbbi tankönyvében úgy fogalmazott, hogy „[a]z eszmei halmazat tehát elejtendő fogalom [...] s annak fenntartását az uralkodó elméletnek az az argumentuma sem okolja meg, mely arra hivatkozik, hogy egy tevékenységnél enyhébb a bűnösség, mert nem ritkán annak bűnössége, ki egy tevékenységgel több eredményt létesít, nagyobb, mint azé, ki ezeket külön tevékenységekkel valósítja meg [...] s valóban miért bíráljuk el más elv szerint azt az esetet, midőn valaki egy lövéssel sebesít meg több embert és azt az esetet, midőn külön lövésekkel követte el mindenik sértetten a testi sértést”.¹⁶

2. A csirke-per és büntetőjogi értékelése

A Csemegi-kódex hatálybalépését követően a Magyar Királyi Kúriának – és természetesen az alsóbb bíróságoknak is – ki kellett alakítaniuk a törvénynek megfelelő egység-halmazati gyakorlatukat. Ennek volt egy korai, eklatáns példája a királyi Kúria 1885. november 26. napján meghozott, 51. számú döntvényében közzétett döntése. A döntvény kiindulási pontjául egy tulajdonképpen teljesen hétköznapi, gyakorlati jogeset szolgált. A vádlott egy idegen udvarba, lopási szándékkal hatolt be, majd onnan eltulajdonított két darab csirkét. Baumgarten megfogalmazása szerint itt a két cselekménynek nem abstract szétválaszthatatlansága értendő, hanem a concret ténykörülmények oly alakulása, hogy vádlott csak magánlaksértés útján juthatott a híressé vált két darab csirke birtokába.¹⁷ Az eset mikénti értékelését az a körülmény nehezítette, hogy a ko-

11 Baumgarten Izidor: *Törvényhalmazat és bűnhalmazat*, In: Baumgarten Izidor (szerk.): *Büntetőjogi tanulmányok. 1882–1906 Első kötet*, Grill, Budapest, 1907, 312. o.

12 Heil Fausztin: *Büntetőjogi tanulmányok. Első kötet. Anyagi büntetőjog – Általános rész*, Jogállam, Budapest, 1911, 234. o.

13 Irk Albert: *A magyar anyagi büntetőjog*, Dunántúli Pécsi Egyetem, Pécs, 1928, 227. o.

14 Vámbéry Rusztem: *Büntetőjog*, Grill, Budapest, 1913, 270. o.

15 Hacker Ervin: *A magyar büntetőjog tankönyve. Általános Rész*, Ludvig István, Miskolc, 1936, 245. o.

16 Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Athenaeum, Budapest, 1920, 494–495. o.

17 Baumgarten Izidor, i. m., 328. o.

rabeli jogszabályi berendezkedés alapján az eszközcselekmény – tehát a magánlaksértés (Csemegi-kódex 332. §) – vétséget, míg a lopás mint célcselekmény, az elkövetési értékre figyelemmel csupán az 1879. évi XL. törvény (a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról, a továbbiakban: Kbt.) 126. §-a szerinti kihágást valósította meg, továbbá nem létezett a mai Btk. vonatkozó törvényi egysége, a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás [Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont bc) alpont]. Az a furcsa helyzet állt tehát elő, hogy az eszközcselekményt súlyosabb büntetéssel fenyegette a törvény, mint a célcselekményt. Ebben a struktúrában kellett tehát a királyi Kúriának állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a magánlakásban elkövetett kihágás – mint az eszközcselekménnyel összeforrott magatartás – alaki halmazatot eredményez, avagy azon, némileg mechanikusabb megoldás lehet a célravezető, amelynek értelmében a magánlaksértés ott és akkor befejezetté vált, amikor az elkövető a magánlakásba bejutott, így minden más további ténykedése már egy önálló, a cselekmény síkján is elkülönülő új, anyagi halmazatban álló bűncselekményként nyerhet értékelést. A királyi Kúriának az ügyet tárgyaló tanácsa – nyilvánvalóan nem függetleníthető módon attól, hogy a tanácselnök maga Csemegi volt – a két bűncselekmény alaki halmazatát állapította meg, és a magánlaksértés vétségére irányadó büntetési tételkereten belül szabta ki a büntetést. Baumgarten – aki később egyébként maga is kúriai tanácselnök lett – értékelése szerint „tapasztalatszerűleg a tettes csak oly közbeneső törvényszegésekben válik bűnössé, melyek nélkül büntetendő tervét meg nem valósíthatja: a kir. Curia érvelése nem jelenthet egyebet, mint hogy a cél egysége oly kapcsolatot létesít különböző büntetendő cselekmények között, mely egyedül a legsúlyosabb törvényszegés megbüntetését teszi indokolttá”.¹⁸ E felfogást az idézett szerző ugyanakkor élesen bírálta, és az esetet egyértelműen az anyagi bűnhalmazat talaján látta elbírálandónak.

3. Az alaki és az anyagi bűnhalmazat értelmezése 1950 után

Ami az alaki és az anyagi halmazat különtartásának további sorsát illeti, elmondható, hogy a 20. század derekára a magyar büntető jogtudományban kikristályosodott az a nézet, amely szerint egy cselekménnyel ugyanúgy megvalósítható több bűncselekmény, mint többel, ezért az alaki és az anyagi halmazat között anyagi jogi szempontból különbséget tenni nem szabad.¹⁹ Mindez a jogalkotásban, mint láttuk, a Bt. 57. § (1) bekezdésével csapódott le. A hazai jogirodalomban²⁰ ezt követően jóformán

¹⁸ Uo.

¹⁹ Vitatható elgondolások természetesen ekkoriban is születtek az alaki és anyagi bűnhalmazat elhatárolására. Így Schultheisz szerint „nem alaki, hanem anyagi halmazat jön létre, ha pl. a tettes egy elhajított kövel másnak ablakát betöri és testi sértést is ejt, mert ebben az esetben egy volt ugyan a tevékenység, de több a reális értelemben vett eredmény, eredménytöbbség esetén pedig már nem beszélhetünk egy cselekményről”. Schultheisz Emil: *Büntetőjog*, SZTE ÁJK Tanulmányi Osztály, Szeged, 1950, 229. o.

²⁰ Rövid kitekintésként megállapítható, hogy az alaki és anyagi halmazat elhatárolása kérdésében a hazaival összevetve alapvetően más fejlődési pályát járt be a német jogtudomány. Ennek legfőbb indoka, hogy a német büntetőtörvény (StGB) 52–53. §-ai – a többségi álláspont szerint elsősorban a kétszeres értékelés kiküszöbölése érdekében – a mai napig fenntartják az alaki és az anyagi bűnhalmazat jogkövetkezményeinek megkülönböztetését. A németeknél uralkodó felfogás továbbá nem a

kizárólagos volt a Btá. megoldásának helyeslése,²¹ egyedül az egyébként szintén az uralkodó állásponthoz csatlakozó Györgyi Kálmán utalt szankcionálási monográfiájában néhány szórványosan előforduló, eltérő állásfoglalásra.²² Jól jelzi ugyanakkor a kérdés kapcsán az elmélet és a jogalkotás részeseinek egyetértését, hogy a régi Btk. kodifikációs munkabizottsága egyöntetűen úgy foglalt állást, hogy „[a]z alaki halmazat nálunk rég nyugvópontra jutott kérdését azzal együtt sem tartjuk vitára érdemesnek, hogy annak különkezelésére napjainkig akad példa /lengyel Btk./”.²³ Földvári József később, még az 1990-es években is hangsúlyozta az alaki és anyagi halmazat megkülönböztetésének szükségességét.²⁴

A magyar büntetőjogban alaki és anyagi bűnhalmazat között tehát – büntető anyagi jogi és kiemelten jogkövetkezményi szempontból – különbséget tenni nem indokolt. Az utóbbi időszakban azonban a jogalkotásban, a jogtudományban és a joggyakorlatban is felmerültek a fentiekkel ellentétes nézetek, aminek szemléltetésére álljon itt néhány példa.

A jogalkotásban a Btk. eredeti 81. § (4) bekezdése emelhető ki, amely az ún. halmazati „három csapás” szabályozása körében úgy rendelkezett, hogy csak a legalább három különböző időpontban elkövetett bűncselekmény szolgálhat alapjául a szigorúbb halmazati minősítésnek. Ezáltal a szabály alkalmazását elsősorban az anyagi halmazat gyakorlati eseteire korlátozta. A jogirodalomban e megoldást támogatta Tóth Mihály²⁵ és Kónya István.²⁶ A rendelkezést azonban az Alkotmánybíróság 23/2014. (VII. 15.) számú határozatával megsemmisítette.

Emellett a joggyakorlatban is előfordultak vitatható megoldások. Így hangsúlyozottan helytelenítendő például a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság azon – a Bírósági Határozatokban is publikált – döntése, amely szerint „[a] járművezetés-től eltiltás alkalmazásának nincs helye, ha a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopá-

törvényi tényállás által in abstracto körülhatárolt, hanem az életbeli esetben, in concreto egységet alkotó cselekménysorba illeszkedő valamennyi bűncselekményt egy cselekménynek tekinti és az alaki bűnhalmazat körébe utalja, ezáltal az alaki halmazat hatókörét – hazai szemmel nézve – meglehetősen kiterjeszti. Így Wessels alaki bűnhalmazatot látott megállapíthatónak, ha az elkövető rablási cselekményét követően, a helyszínről történő menekülés közben különböző személyekre és házakra lövéseket ad le. Vö. Johannes Wessels: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihr Aufbau*, C. F. Müller, Heidelberg, 1994, 234. o. Az uralkodó nézettel szemben csak az egyazon jogi tárgy ellen irányuló (azonos típusú jogellenességet közvetítő), ugyanazon cselekménysorba illeszkedő bűncselekményeket látta alaki halmazatban megvalósulni. Kiemelhető azonban, hogy a legutóbbi idők német jogirodalmában Helmut Frister tankönyvében olyan álláspont is megjelent, amely a német Btk.-nak az alaki és anyagi halmazatot hagyományosan külön kezelő rendelkezéseit eltörölné. A szerző szerint is érthetetlen például, hogy miért esik más megítélés alá, ha valaki egy cselekménnyel idéz elő két embernél testi sértést, mint ha kettővel. Vö. Helmut Frister: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, C. H. Beck, München, 2008, 422. o.

21 Földvári József: *A bűnhalmazat kodifikációjáról*, Jogtudományi Közöny 1960/11, 613. o.; Cserey Emil: *Gondolatok a bűnhalmazat törvényi szabályozásáról*, Magyar Jog 1975/6, 335–336. o.

22 Györgyi Kálmán, i. m., 332. o.

23 László Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény /BTK/ előkészítése. I. kötet*, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1984, 329. o.

24 Földvári József: *Finkey Ferenc és a bűnhalmazat tana*, In: Szathmáry Béla (szerk.): *Emlékkönyv. Finkey Ferenc 1870–1949, Jogászok a Kultúráért Alapítvány*, Sárospatak, 1995, 53. o.

25 Tóth Mihály: *Gondolatok büntetőjogunk fejlődésének újabb dilemmáiról és távlatairól*, JURA 2010/2, 103–104. o.

26 Kónya István: *A három csapás bírói szemmel*, Magyar Jog 2011/3, 132–133. o.

si cselekmény azért minősül többrendbeli büntettnek, mivel az elkövető a térben és időben el nem különülő egyetlen elkövetési tevékenység keretében több sértett tulajdonában levő ingóság elviteléhez használja a gépjárművet”.²⁷ Ha ugyanis komolyan vesszük azt, hogy az alaki bűnhalmazat a törvény szerint az anyagi halmazattal egyenértékű halmazati kategória, úgy a járművezetéstől eltiltás feltételül szolgáló „bűncselekmények” kitétel alatt az alaki halmazatban álló deliktumokat is feltétel nélkül érteni kell. Kiemelhető, hogy utóbbi felfogást látszik érvényre juttatni az a későbbi döntés, amely eltiltotta a járművezetéstől a gépkocsi utasát, aki a közúti veszélyeztetést bűnsegédként, míg vele alaki halmazatban a rablást társtettesként úgy valósította meg, hogy a mozgó gépkocsi ablakán – a jármű vezetőjével szándékegységben – kihajolt, és a jármű mellett haladó kerékpáros kosarát erőszakkal magához ragadta.²⁸ Sajnálatos módon ugyanakkor a legutóbbi időszak gyakorlata megerősítette, hogy „[j]árművezetéstől eltiltásra elítélésnek arra alapítottan, hogy az elkövető bűncselekmények elkövetéséhez járművet használt, csak akkor van helye, ha az elkövető legalább két, egymástól elkülönülő cselekményt valósított meg, egyetlen cselekmény elkövetése esetén nem”.²⁹

E pont befejezéseként megemlíthető egy további eset, ahol különbség mutatható ki az alaki és az anyagi halmazat dogmatikai megítélésében. Ebben a körben az rögzíthető, hogy *az alaki bűnhalmazat lényegesen nagyobb eséllyel válhat látszólagossá, mint az anyagi*.³⁰ Ennek indoka abban áll, hogy számos bűncselekmény elkövetési magatartása – tipikusan eszközcselekménye – olyan jellegű, hogy annak tanúsítása, ha nem is szükségszerűen, de legalábbis rendszerint kimeríti egy enyhébb deliktum törvényi tényállását is. A *kétszeres értékelés tilalmára* figyelemmel ilyenkor utóbbi bűncselekmény előbbivel valóságos bűnhalmazatban sokszor nem értékelhető, hanem a látszólagos halmazat feloldására szolgáló elvek valamelyikének segítségével csupán bűncselekményi egységet lehet megállapítani.³¹ Erre például szolgálhatnak a rablás, illetve a könnyű testi sértés és a személyi szabadság megsértésének összefüggései. Miután a rablás, ha nem is szükségképpen, de nagyon gyakran együtt jár a sértettnel nyolc napon belül gyógyuló sérülés okozásával, továbbá lényegében kivétel nélkül a személyi szabadságától történő időleges megfosztással, e bűncselekmények halmazata – a rablás javára, a konzumpció elve alapján – csupán látszólagos.³² Anyagi bűnhalmazatban történő értékelésüknek azonban természetesen akadálya nincs. Ugyanez lehet a helyzet a szubszidiaritás viszonylatában. Egy eseti döntés szerint a „vádlottak garázda jellegű cselekménye térben és időben elkülönült a súlyosabb megítélésű élet, illetve testi épség elleni cselekményektől, ezért valóságos anyagi

27 BH 1994. 466. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 3. Bf. 191/1994.)

28 BH 2004. 97.

29 BH 2017. 107.

30 Ambrus István – Deák Zoltán: *A Kecskeméti Városi Bíróság ítélete a dolog megtartásával elkövetett rablásról. A tetten ért tolvaj által alkalmazott kompulzív erőszak (vagy nem minősített fenyegetés) esetén zsarolás és lopás valóságos halmazata*, Jogesetek Magyarázata 2013/1, 37–38. o.

31 Vö. Geller Balázs József: *Gondolatok a kettős értékelés tilalmáról és a látszólagos alaki halmazat feloldására szolgáló elvekről*, In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 219–228. o.

32 BH 1994. 65., 2004. 41., 2009. 199., 2013. 58. Ugyanez a helyzet az emberölés kísérlete és a személyi szabadság megsértése között, vö. Debreceni Ítéltábla Bf.I.437/2012/7.

halmazat áll fenn, míg ennek hiányában a szubszidiaritás elve alapján a látszólagos alaki halmazat szabályai lennének irányadóak”.³³

4. Bűnhalmazat és eljárásjog

Az alaki és anyagi bűnhalmazat eltérő kezelésének igénye elsősorban azon eljárásjogi intézményeknél merülhet fel, ahol – a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 4. § (4) bekezdésére³⁴ is figyelemmel – jelentősége lehet annak, hogy egy vagy több cselekmény képezi az eljárás tárgyát. Míg ugyanis az alaki halmazat az eljárásban pusztán minősítési kérdésként jelentkezik, addig anyagi halmazat esetében a nyomozásnak több cselekményt kell feltérképeznie, illetve ha több cselekmény képezi a vád tárgyát, azt a bíróságnak valamennyi vonatkozásban ki kell mérítenie. A két halmazati kategória külön kezelésének az alábbiakban tipizált esetei alapvetően a bírói gyakorlat áttekintése alapján kerültek megállapításra.

Elsőként említhető, hogy *alaki bűnhalmazat esetén* – szemben az anyagi halmazattal – az ügyek elkülönítésének nem lehet helye, éspedig akkor sem, ha a halmazatban álló valamely bűncselekmény kapcsán speciális, míg a másik kapcsán eredendően általános hatóság jogosult eljárni. Így például, ha a rendőr által elkövetett kényszervallatás (Btk. 303. §) miatt folytatott büntetőeljárásban az ügyészség végzi a nyomozást [Be. 30. § a) pont], a vele alaki halmazatban megvalósuló súlyos testi sértés is szükségképpen ebben az eljárásban kell hogy elbírálásra kerüljön. Ennek gyakorlati indoka, hogy ugyanarról a cselekményről különböző eljárások keretei között dönteni aligha tekinthető célszerűnek [Be. 146. § (1) bekezdés]. Teoretikus érv, hogy az alaki halmazat viszonylatában történő elkülönítés lényegében azt jelentené, hogy ugyanazt a cselekményt két (vagy több) külön eljárásban is a vád tárgyává kellene tenni és külön-külön ítéletet kellene hozni valamennyi ügyben, ami egyrészt a kétszeres eljárás tilalmába ütközhetne, másrészt – amennyiben bármely ügyben jogerős döntés született – a további eljárás(ok) lefolytatását a *res iudicata* kizárhatná.³⁵ Mindez nézetem szerint a főszabály szerint magánvádas eljárás alá eső deliktumokra is vonatkozik [Be. 53. § (1) bek.], amennyiben tehát ezek közzvádra üldözendő bűncselekménnyel állnak alaki halmazatban, indokolt, hogy az ügyész a vád képviselőt a magánvádas bűncselekmény miatt is átvegye [Be. 764. § (2) bek.].

³³ Debreceni Ítéletábla Fkf.I.641/2011/10.

³⁴ A Be. 4. § (3) bekezdése szerint büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárás meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét. Ugyanezen törvényhely (4) bekezdése értelmében a (3) bekezdést kell alkalmazni akkor is, ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg (tehát alaki halmazat létesül), a bíróság azonban – a vád szerinti minősítésnek megfelelően – nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapítja meg a terhelt bűnösségét.

³⁵ Elek Balázs utal rá, hogy – amennyiben magánvádas eljárás keretében, a homogén alaki halmazat körébe eső becsületsértés vagy rágalmozás miatt indul eljárás – „az ügyben hozott felmentő ítélet jogereje [...] az újabb üldözést a többi sértettnél is kizárja”. Vö. Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*, DE-ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 95. o.

Fontos eljárásjogi szempont, hogy *anyagi halmazat* esetén, ha a bíróság valamely vád tárgyává tett cselekmény kapcsán – például a bizonyítékok elégtelensége folytán – nem állapítja meg a terhelt büntetőjogi felelősségét, e vonatkozásban – a vád kimerítésére vonatkozó kötelezettség miatt – *külön felmentő rendelkezést kell hoznia*. Ezzel szemben, ha például a vádirat szerint valóságos alaki halmazatként értékelt esetben a halmazatot csupán látszólagosnak tekinti, külön felmentő rendelkezést a mellőzött bűncselekmény kapcsán nem hozhat, álláspontját csak az indokolásban kell megfelelően alátámasztania. Ez az okfejtés elvileg vice versa is irányadó.

Indokolt utalni arra is, hogy e megkülönböztetés mutatis mutandis a nyomozati (az új terminológia szerint: felderítési és vizsgálati) szakban is irányadó. Így ha a nyomozó hatóság két olyan, anyagi halmazatban álló bűncselekmény megalapozott gyanúját közli a gyanúsítóval, amelyek közül az egyiket az ügyész nem látja megállapíthatónak, annak kapcsán külön határozatban szükséges rendelkeznie a nyomozás megszüntetése felől. A nyomozó hatóság által alaki halmazatban értékelt deliktumok viszonylatában azonban elegendő az ügyész által nem megállapíthatót a vádiratból mellőzni, külön megszüntető határozatnak helye nincs.

A Kúria megfogalmazása szerint „[h]a a terhelt ellen anyagi bűnhalmazatban álló bűncselekmények miatt emelnek vádat, és a bíróság nem állapítja meg a bűnösségét valamennyi bűncselekményben, azon bűncselekmények miatt, amelyeket a bűnösség köréből kirekesztett, felmentő rendelkezést kell hozni. Ellenben az alaki halmazatot képező bűncselekmények körének szűkítése a bűncselekmény minősítésének fogalmába tartozik, ezért felmentő ítéleti rendelkezésnek nincs helye.”³⁶ Ugyanezt korábban a Legfelsőbb Bíróság úgy foglalta össze, hogy „[a] bíróság látszólagos alaki halmazat esetén – amennyiben csak a vád szerinti egyik bűncselekményben állapítja meg a vádlott bűnösségét – nem hozhat felmentő rendelkezést a másik bűncselekmény vonatkozásában, a minősítés jogi indokait mindössze határozatának indokolásában kell kifejtene”.³⁷

Hasonló megállapításra jut a Pécsi Ítéltábla egy eseti döntésében, ahol testi sértés és szemérem elleni erőszak miatt emelt vád alapján járt el. Mint fogalmaz: „[n]em tévedett az elsőfokú bíróság akkor sem, amikor a Baranya Megyei Főügyészség által vád tárgyává tett szemérem elleni erőszak büntette vonatkozásában felmentő rendelkezés hozatalát nem tartotta szükségesnek. Látszólagos alaki halmazat esetén – amennyiben a bűnösség csak a vád szerinti egyik bűncselekményben állapítható meg – nem hozható felmentő rendelkezés a másik bűncselekmény vonatkozásában. Ennek a töretlenül érvényesülő bírói gyakorlatnak megfelelően járt el az elsőfokú bíróság a felmentő rendelkezés hozatalának mellőzése során”.³⁸

A Fővárosi Ítéltábla – lényegében a fentivel azonos okfejtéssel – a következőket állapította meg: „[a] jelen ügyben eljáró elsőfokú bíróság a váddal lényegében egyező tényállást állapított meg, a vád szerinti eseménysort értékelt a vádtól részben eltérően. Jogi értékelésének eredményeként felmentette ugyan a vádlottat a könnyű testi sértés vétsége alól, de ennek elkövetését megállapítva cselekményét egységesen ön-

36 BH 2014. 130. III.

37 BH 2005. 338. II.

38 Pécsi Ítéltábla Bf.II.278/2011/4.

bíráskodás büntette kísérletének értékelte. Noha az elsőfokú bíróság – bár nem látott lehetőséget a könnyű testi sértés vétségének megállapítására – olyan álláspontra mégsem jutott, hogy a sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket ne szenvedett volna el, a sérülést okozó vádlotti cselekmény ne képezne semmilyen bűncselekményt. Ellenkezőleg: a vádlott – testi sértést megvalósító – magatartását olyan látszólagos alaki halmazatnak minősítette, melynél az önbíráskodás során tanúsított elkövetési magatartással lényegileg együtt járt egy enyhébb súlyú, nyolc napon belül gyógyuló sérülés okozásában megnyilvánuló bűncselekménnyel. Ezért a könnyű testi sértés vétsége beleolvad a súlyosabba, az önbíráskodás büntettébe. Tekintettel arra, hogy az elsőfokú bíróság megállapította a vádlott büntetőjogi felelősségét a testi sértés okozásában is, ítéletszerkesztési hibának tekinthető csupán, hogy a cselekmények egységes jogi minősítése mellett a vádtól eltérő jogi álláspontját szükségtelenül hozott felmentő rendelkezéssel juttatta kifejezésre. A [...] bíróság nincs kötve a vád minősítéséhez, így »tettazonosság« esetén nem felmentésnek van helye, hanem a cselekményt a bíróság a törvénynek megfelelően minősíti”.³⁹

Egy szárnyasok ellopása miatt indult büntetőügyben a Debreceni Ítéltáblának abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy a lopás mellett – az eljárás bíróság álláspontjától⁴⁰ eltérően és a törvényszékével⁴¹ egyezően – az állatok megölésére figyelemmel állatkínzás is megállapítható-e a vádlott terhére. A döntés indokolása szerint „a harmadfokú bíróság nem látta megvalósulni teljes mértékben az állatkínzás törvényi tényállásának elemeit. Erre figyelemmel a bűnösség megállapítását e részben mellőzte. Felmentésnek azért nem volt helye, mert egyrészt az ügyész az állatkínzás vétségével a vádlottat nem vádolta, másfelől a tett-azonosság elve és az alaki halmazat is azt erősítette meg, hogy a helyes perjogi korrekció a bűnösség megállapításának mellőzése”.⁴²

A fentieket összefoglalva: az alaki halmazatkénti minősítés nem jelenti a vádtól eltérő tényállás megállapítását, hanem kizárólag a *tettazonosság* fogalmába tartozó, egyazon cselekmény eltérő jogi minősítését jelenti. Itt indokolt még utalni arra a német jogirodalomban fellelhető, ám lényegében értelemszerű szempontra, hogy alaki halmazat kapcsán hozott jogerős döntés esetén újabb (rendes) eljárás indítására a *res iudicata* miatt nincs törvényes lehetőség.

Lényeges – részben az előző pontban írt körülményből következő – eljárásjogi konzekvencia, hogy *alaki halmazat* esetén a Be. 615. § (2) bekezdés c) pontja alapján *nincs helye harmadfokú eljárás lefolytatásának*.⁴³ Erre már a Legfelsőbb Bíróság 1/2007. Büntető Kollégiumi véleményének B) II. 1. a) pontja is rámutatott, amely szerint „[a] harmadfokú eljárás lehetőségét lényegileg a másodfokú bíróság határozatának a bűnösség körében eltérő rendelkezése teremti meg. Értelemszerűen nincs helye harmadfokú eljárásnak, ha a vád tárgyává tett tények teljes körű értékelése mellett az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő rendelkezése minősítésbeli tévedésen alapszik

39 Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.71/2010/5.

40 Berettyóújfalvai Járásbíróság 10.B.128/2013/2.

41 Debreceni Törvényszék 18.Bf.292/2013/4.

42 Debreceni Ítéltábla Bhar.II.637/2013/6.

43 Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*, Hvg-Orac, Budapest, 2013, 486. o.

– pl. az alaki halmazat látszólagosságát megállapítva a cselekmény egységes minősítése helyett felment –, a másodfokú bíróság pedig – valóságos alaki halmazat megállapítását látva szükségesnek – a cselekmény törvényes minősítése helyett bűnösséget állapít meg abban a körben, amelyben az elsőfokú bíróság felmentő rendelkezést hozott”.

A kérdés jelentőségét jelzi, hogy az eljárásjogi szakirodalom is beható vizsgálat tárgyává tette az e körben jelentkező problémákat.⁴⁴ Emellett a kérdés kapcsán a közelmúltban Elvi Bírósági Döntés is született, amely szerint „[n]incs helye harmadfokú eljárásnak, ha az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő rendelkezése a vád tárgyává tett tények teljes körű értékelése mellett minősítésbeli tévedésen alapszik, ehhez képest a másodfokú bíróság a cselekmény törvényes minősítése helyett bűnösséget állapít meg abban a körben, amelyben az elsőfokú bíróság felmentő rendelkezést hozott”.⁴⁵

A kérdéssel a Debreceni Ítéltábla több eseti döntésében, részleteiben is foglalkozott. Egy végzésében helyesen utalt arra, hogy a harmadfokú eljárás megengedhetőségéhez „a formális megközelítés nem elegendő, tartalmilag kell eltérőnek lennie az első fokú és másodfokú döntésnek. Amennyiben nem változik a bűnösség köre (a vádirati tényállásban vád tárgyává tett cselekmények), pusztán a cselekmények eltérő anyagi jogi megítéléséről van szó, úgy nincs helye másodfellebbezésnek, harmadfokú eljárásnak. Nyilvánvalóan ez csak az alaki halmazatban álló cselekmények esetén kerülhet szóba, amennyiben egy elkövetési magatartás több bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedhet, azaz heterogén alaki halmazatról van szó”.⁴⁶

Ugyancsak Debrecen táblabírósága fogalmazott úgy a közveszély okozása és rongálás miatt folytatott büntetőügyben, hogy „megjegyzi a másodfokú bíróság, hogy a vádlott egy elkövetési magatartással elkövetett bűncselekményét minősítette az alaki halmazat miatt az első fokú ítéletől eltérően több bűncselekmény helyett csak közveszély-okozás büntetéknek. Egy cselekvőség eltérő minősítése értelemszerűen felmentést nem jelent, ezért másodfellebbezést joghatályosan nem nyithat meg”.⁴⁷

További bírósági döntésekre utalva maga a Kúria is azt az álláspontját fejtette ki, hogy „[a]mennyiben a bíróság a törvényes vád alapján eljárva – és azt kimerítve – megállapítja, hogy a vád tárgyává tett cselekményt a vádlott elkövette; akkor annak eldöntése, hogy a tényállás szerinti egyetlen cselekmény több törvényi tényállást is kimerített-e – és így a vádlott terhére megállapítható-e az alaki halmazat – valójában nem a bűnösségről, hanem a jogi minősítésről szóló állásfoglalást jelenti (3/2007. BJE). A másodfokú bíróság döntése így nem további büntetőjogi felelősséget megállapító, hanem az I. rendű vádlott terhére megállapított cselekmény minősítését megváltoztató rendelkezés; annak ellenére, hogy érdemi, nem olyan változtatás, amely a Be. 386. § (1) bekezdés b) pontja alapján megnyitná a harmadfokú eljárás lehetőségét (ÍH 2009/47.; ÍH 2010/103.)”.⁴⁸

A legfrissebb bírói gyakorlatból indokolt utalni arra a némileg aggályos döntésre, amely előbb – helyesen – megállapítja, hogy a *készpénz-helyettesítő fizetési*

44 Háger Tamás: *A harmadfokú büntetőbírói eljárás egyes központi kérdései, különös tekintettel a harmadfokú bíróság ügydöntő határozataira*, Miskolci Jogi Szemle 2014/2. 34. o.

45 EBD 2012. B. 15.

46 Debreceni Ítéltábla Bhar.III.171/2011/5.

47 Debreceni Ítéltábla Bf.II.353/2012/11.

48 Kúria Bhar.III.1.313/2012/5.

eszközzel visszaélés [Btk. 393. § (1) bekezdés a) pont] és az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás* [Btk. 375. § (5) bekezdés] *anyagi halmazata látszólagos*. Az e kérdésben egymástól eltérő álláspontra helyezkedő első- és másodfokú bírósági döntések közötti ellentmondást azonban nem látja olyannak, amely a harmadfokú eljárás lehetőségét megnyitná.⁴⁹

A *pótmagánvádas eljárás* (Be. CV. Fejezet) gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről értekező 90. BK vélemény I. 5. pontja szerint „[a]nyagi halmazat esetében nem felel meg a törvényes vád követelményének, ha a sértett olyan cselekmények miatt is vádindítványt nyújt be, amelyekkel kapcsolatban korábban nem született elutasító (megszüntető, részbeni mellőzésről szóló) határozat. Ha a feljelentés szerint alaki halmazatban álló több bűncselekményről van szó, nincs jelentősége annak, hogy a nyomozó hatóság (ügyész) csak egy bűncselekmény vonatkozásában hoz elutasító vagy megszüntető határozatot. Anyagi halmazatnál azonban, ha a megszüntetés csak egy bűncselekményre vonatkozik, pótmagánvadás emelésére csak emiatt van lehetőség, míg a többi vonatkozásában a nyomozó hatóságtól újabb határozat hozatalát kell kezdeményezni”. Ugyancsak halmazati kérdést érint a hivatkozott kollégiumi vélemény III. 9. pontja, amelynek értelmében „[a]z anyagi halmazat körébe tartozó több bűncselekmény miatt külön-külön indult pótmagánvádas ügyek egyesítése nem célszerű”.

Lényegében a pótmagánvádas eljárás esetén is arról van tehát szó, hogy az alaki és anyagi halmazat közötti különbségtétel oka az egy vagy több cselekménnyel való megvalósulásban rejlik. Míg ugyanis alaki halmazat esetén a feljelentés „ki van merítve”, a vádindítvány benyújtásának akadálya nincs, addig ugyanez az anyagi halmazatról már nem mondható el.

Összegzés

Zárásképpen megállapítható, hogy a csirke-per, vagy még pontosabban az abban vázolt büntetőjogi kérdés – noha idestova már 135 éve mondta ki döntését a királyi Kúria – máig nem veszített aktualitásából. Napjainkban is dilemmaként jelentkezik ugyanis a mindennapi ítélkezésben, különösen az ún. határesetek kapcsán, hogy az elkövető által megvalósított, összefüggő cselekménysort alaki vagy anyagi bűnhalmazatként értékeljük. Ennek ugyanis a büntető anyagi jog területén ugyan általában már nem, de az eljárásjogi kérdések kapcsán ma is perdöntő jelentősége lehet.

49 BH 2015. 244. II.

Rablógyilkosság a Várnegyedben, avagy a Mailáth-eset

A 19. századi magyar történelem, politika és jogélet meghatározó alakja, gr. Mailáth György elleni „merénylet” nemcsak a közéletben kavart vihart, hanem a korabeli jogásztársadalmat is megosztotta. Az elkövetők büntetőperét követően neves büntetőjogászok, köztük Edvi Illés Károly, Fayer László, Finkey Ferenc, Wlassics Gyula értékelték, adott esetben tették éles kritika tárgyává a legfőbb bírói fórum ítéletét.

Mailáth György (1818–1883) politikusi karrierjét Baranya megye képviselőjeként kezdte, az 1847/48-as országgyűlésen a konzervatívok egyik vezető személyisége lett. Közreműködött a Ferenc József által kibocsátott Októberi diploma (1860. október 20.) létrejöttében, s még ebben az évben a Helytartótanács elnökévé nevezték ki. 1861-ben a birodalmi tanács tagja, majd főkancellár, végül a főrendi ház elnöke lett. A 19. századi jogéletben ismertté mint országbíró (1867), majd mint a Magyar Királyi Curia elnöke (1882) vált. Mindezek mellett a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem (ma: ELTE) díszdoktorává avatta (1880/81), tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának is. A neves országbíró 1883. március 29-én kegyetlen bűncselekmény áldozata lett.

1. A történeti tényállás

Az országbíró elleni bűncselekmény három szereplője *Berecz János* (Mailáth inasa), *Spanga Pál* és *Pitéli Mihály* volt. A megállapított tényállás szerint Berecz már jóval a bűncselekmény elkövetése előtt ismerte Spangát, közösen határozták el, hogy pénzt szereznek. Pitélit Spanga ismerte és ajánlotta Berecznek. Pitéli a rablás tervéről azt nyilatkozta Spangának, hogy pénzért akár embert is ölne. Berecz – Pitéli hozzáállását megismervén – Spangához e szavakat intézve: „ilyen ember kell nekem”, megkérte, hogy hozzon össze egy találkozót Pitélivel. A három elkövető a budai vár alatt állapodott meg a cselekmény főbb mozzanataiban. Ennek során Berecz – miután jól ismerte az országbírót – arra figyelmeztette társait, hogy „az öreggel keményen kell bánni, meg kell kötözni”. Pitéli erre azt válaszolta, hogy „ha én megfogom, meg is fojtom”. Berecz – felismerve Pitéli elszántságát –, erre akként reagált, hogy „ha csak kikerülhet, nem kell megölni”, Spanga felé pedig e szavakat intézte: „előbb kérj pénzt, s ha nem akar adni, vegyétek el a bugyellárist, száját be kell tömni, meg kell kötni, s ha nagyon ellenszegül, meg kell ölni”.

A bűncselekmény elkövetésének estjén Berecz az előzetes tervnek megfelelően beengedte két társát az országbíró házába, majd elrejtette őket a saját cselédszobájában. A bűncselekményt az elkövetők úgy akarták beállítani, mintha a tettesek kívülről hatol-

tak volna be az épületbe: kötélhágcsón, az üvegajtó betörése által. A bűncselekmény elkövetéséhez Pitéli kést vitt magával, azt azonban Berecz elvette tőle és Spangának adta, attól tartva, hogy Pitéli megszűrná Mailáthot. A bűncselekmény elkövetésének órájában Berecz kinyitotta a hálószobába vezető terem ajtaját. Itt az elkövetők azt tapasztalták, hogy az országbíró hálószobájában ég a villany, ebből arra következettek, hogy Mailáth még ébren van. Berecz tudomása szerint az országbíró esténként újságot szokott olvasni. Berecz felszólította két társát, hogy menjenek be. Mailáth az ágy lábánál ült, Spanga kést fogott felé, és azt mondta: „uram, mi pénzért jövünk”. Az országbíró erre felugrott, a nekiszegezett kést megragadva Spangával viaskodni kezdett.¹ A dulakodás közben Spanga torkon ragadta Mailáthot, Pitéli pedig megkötözte a kezét és a lábát. Spanga Mailáth szájába tömte a magukkal hozott törülközőt, ezzel egyidejűleg a nyakát is összekötötték. Ezt követően különböző vagyontárgyakat (az országbíró téli kabátját, 700 forinttal teli pénztárcáját, óráját és óraláncát a rajta függő gyűrűvel, illetve szivarjait) tulajdonítottak el az országbíró szobájából, aki az erőszak következtében életét veszítette.

2. A törvényi tényállás

Az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex) az emberölésnek több alap-, minősített és privilegizált esetét tartalmazta.

Az *alapesetek* közé² tartozott a gyilkosság (előre megfontolt szándékból elkövetett emberölés, 278. §), a szándékos emberölés (279. §) és az erős felindulásban elkövetett emberölés (281. §).

A *minősített esetek* a szándékos emberöléshez és az erős felindulásban elhatározott emberöléshez kapcsolódtak [280. §, illetve 281. § (3) bek.], az utóbbihoz pedig külön privilegizáló körülményt is megfogalmazott a törvény [281. § (2) bek.].

Az *emberölés privilegizált eseteként*³ szabályozta a kódex a kívánatra ölést (282. §) és a gyermekölést (284. §).

Témánk szempontjából a gyilkosság bír jelentőséggel. A Csemegi-kódex szerint gyilkosságot követ el, és halállal büntetendő, aki embert előre megfontolt szándékból megöl (278. §).

A különös részi tényállás mellett meg kell említeni az alkalmazandó általános részi diszpozíciókat is.

A Csemegi-kódex a 19. század közepének-végének büntető törvénykönyveihez hasonlóan a bűncselekmény elkövetői közül csupán a felbujtót, a bűnsegédet és a társtettetést határozta meg. A tettesség fogalmát ebben az időben törvényileg nem definiálták, azt mintegy adottnak vették.⁴

1 Németh Péter (szerk.): *Büntető jog tára. Büntetőjogi döntések, rendeletek és értekezések gyűjteménye*, VII. kötet, Khór és Wein, Budapest, 1884, 330. o.

2 Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 2. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*, Athenaeum irodalmi és nyomdai R.-T., Budapest, é. n., 9. o.

3 A Csemegi-kódexhez hasonlóan nem határozta meg a tettesség fogalmát sem az 1871-es német StGB (47. §, Vö. Edmund Mezger: *Strafrecht*, Duncker & Humblot, München–Leipzig, 1931. 421. o.), sem a francia ACP (59–62. cikk).

4 Nagy Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2014. 39. o.

A törvény értelmében a véghezvitt vagy megkísérlett büntett vagy vétség *részese* az, aki mást a büntett vagy vétség elkövetésére szándékosan reábír (felbujtó); illetve aki a büntett vagy vétség elkövetését szándékosan előmozdítja vagy könnyíti, vagy annak előmozdítására vagy könnyítésére mást reábír; úgyszintén, aki másokkal a cselekmény elkövetésénél vagy annak elkövetése után nyújtandó segély, vagy a cselekményből származó haszon biztosítása, vagy pedig a hatósági intézkedések meghiúsítása iránt megelőzőleg egyetért (bűnségéd) (69. §).

A törvény szerint *(társ)tetteseknek* tekintendők mindazok, akik a büntettet vagy vétséget együtt vagy közösen követik el (70. §).

Az *elkövetők büntetésére* nézve a törvény úgy rendelkezett, hogy a tettesek és azok felbujtói az elkövetett büntetettre vagy vétségre határozott büntetéssel büntetendők (71. §), ugyanakkor a bűnségédek büntetésének megállapításánál a kísérletre vonatkozó szabályok (66. §) szolgálnak irányul (72. §).

Fontos felelősségi szabály volt ugyanakkor, hogy ha a tettes súlyosabb büntetés alá eső cselekményt követett el, mint amelyre a felbujtó reábírta: a súlyosabb beszámítású cselekmény a felbujtót nem terhelte. Ugyanazon szabály állt a bűnségédekre nézve is (73. §). Végezetül, a törvény kifejezett rendelkezést tartalmazott az ún. *személyes tulajdonságok vagy körülmények* kihatására, miszerint valamely tettes vagy részes személyes tulajdonságai vagy körülményei, melyek az elkövetett cselekmény büntethetőségét megszüntetik, büntetését enyhítik vagy súlyosbítják: a többi tettesre és részesre nézve tekintetbe nem vehetők (74. §).

A *kísérletre* vonatkozó szabályok közül a legfontosabb, hogy általános esetben is a kísérlet kötelezően enyhébben volt büntetendő, mint a véghezvitt büntett vagy vétség, kivételesen a kísérlet büntetése a véghezvitt büntetettre vagy vétségre megállapított büntetés legkisebb mértékén alul is lehetett, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható volt. Szintén nagyon fontos szabály volt, hogy amikor a befejezett bűncselekmény büntetése halál vagy életfogytig tartó fegyházbüntetés volt, a kísérlet büntetése határozott ideig tartó fegyházzá redukálódott, mely a halállal büntetendő büntettekénél öt, az életfogytig tartó fegyházzal büntetendőknél három évnél enyhébb nem lehetett (66. §).

3. A normaszöveg mögötti dogmatika

A Mailáth-ügyben született ítélet, illetve annak a vitának a megértéséhez, amit a verdikt kiváltott, a részesség 19. századi szabályainak ismerete szükséges. A következőkben ezeket tekintem át röviden, különös figyelmet fordítva egy korabeli elkövetői kategória, az ún. fősegéd esetére.

3.1. Az elkövetők szabályozásának rendszere

A bűncselekmény elkövetőinek törvényi szabályozásával kapcsolatban alapvetően kétféle megoldás különböztethető meg.⁵ A *monista* rendszerben a törvény az elkövetők között nem differenciál, hanem minden közreműködőt tettesnek tekint (ki-terjesztő vagy extenzív tettesfogalom), és ugyanazon büntetési tétel szerint rendel büntetni.⁶ Differenciálásra ennek megfelelően csupán a büntetés kiszabás során van lehetőség. A *dualista* rendszer törvényi szinten különbséget tesz a bűncselekmény központi alakja, a tettes (vagy bűnszerző) és a részes (vagy segéd?) között (megszorító vagy restriktív tettesfogalom). A dualista megoldáson belül tartalmilag további két alrendszer között lehet különbséget tenni. Az ún. *valódi dualista* rendszerben az elkövetők között nemcsak elnevezésbeli, hanem a büntetőjogi felelősséget is érintő differenciálás történik. Ilyen volt az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex⁸), illetve a német Büntető törvénykönyv (StGB)⁹. Az ún. *áldualista* rendszerre az jellemző, hogy bár megkülönbözteti a tettest és a részeset, azonban a büntetésük tekintetében előírt szigorú parifikáció miatt gyakorlatilag asszimilálja őket. Erre szolgál példaként a francia Code pénal.¹⁰

A magyar büntetőjogban kezdetektől fogva elkülönült(ek) a bűncselekmény központi alakja(i), illetve az annak alárendelt elkövető(k). A Csemegi-kódex óta érvényesül az elkövetők tettesekre (mint tettes és társtettes) és részesekre (mint felbujtó és bűnsegéd) történő felosztása. Az 1843. évi Deák-féle büntetőjogi törvényjavaslat és a Csemegi-kódex a differenciált büntetési elv talaján állt, ezen az 1950. évi II. törvény (Btá) változtatott, s napjainkban is a parifikációs megoldás érvényesül azzal, hogy bűnsegély esetén lehetőség van a büntetés kétfokú enyhítésére [Btk. 82.§ (4) bek.].

Témánk szempontjából azonban vissza kell nyúlni a Csemegi-kódex előtti időkre, nevezetesen az 1843. évi javaslat elkövetőket érintő rendelkezéseihez. Itt a bűnszerzőség tanára és a fősegédre szükséges a hangsúlyt helyezni.

5 Ez a rendszer érvényesül az osztrák büntető törvénykönyvben, vö. öStGB 12. cikk, elérhető itt: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

6 A bűnszerzői és segédi kategóriák használatára lásd példaként a belga Code pénal 66–68. cikkét. Vö. Marie-Aude Beernaert et al. (szerk.): *Code pénal*, Bruylant, Bruxelles, 2003, 156–157. o.

7 71. § és 72. §.

8 Mind a korábbi, mind a most hatályos StGB a felbujtó büntetését a tetteséhez igazította (48. §., 26. §). Az 1871-es német StGB a bűnsegéd büntetését a kísérlethez igazította, a kísérlet büntetését azonban enyhébben kellett megállapítani, mint a befejezett bűncselekményét (vö. 49. §, illetve 44. §). Az 1998-as StGB szerint a bűnsegéd büntetése a tettes cselekményéhez igazodik, ez azonban az enyhítő szakasz szerint enyhítendő [vö. 27. § (2) bek., illetve 49. § (1) bek.] Valójában itt is a felelősség differenciálása jelenik meg, a tettes és a felbujtó esetén ugyanis erre nincs lehetőség. [https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_%C3%BCr_das_Deutsche_Reich_\(1871\)#%C2%A7_48](https://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetzbuch_%C3%BCr_das_Deutsche_Reich_(1871)#%C2%A7_48) <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

9 Lásd az 1810-es Code pénal (ACP) 59., illetve az 1994-es Code pénal (NCP) 121-6. cikkét. Megjegyzendő, hogy az ACP viszonylatában annak 1832. évi módosítása általánossá tette az enyhítő körülmények rendszerét, így nyílhatott lehetőség a büntetés kiszabása során a túlságos szigor enyhítésére a segédek tekintetében.

https://ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_1810/code_penal_1810_1.htm, illetve <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>

10 Carrara Ferencz: *A büntető jogtudomány programja*, MTA Könyvkiadó, Budapest, 1878, 287–288. o. Carl August Tittmann legjelentősebb művei a 19. század első harmadában jelentek meg.

3.2. A bűnszerzőség tana

A bűncselekmény központi alakjait a 19. század közepéig *Carl August Tittmann* nyomán,¹¹ illetve német hatásra előszeretettel nevezték bűnszerzőnek (Urheber), s ez alatt tulajdonképpen a tettest (társtettest) és a felbujtót értették. A bűnszerzőség tana határozta meg a korabeli francia¹² és belga¹³ (auteurs principaux), illetve a magyar felfogást is, az 1843-as Deák-féle javaslat bűnszerzőnek tekintette a tettest és a „felbujtót” [50. §¹⁴]. A 19. század közepétől azonban egyre többen, így a német *Mittermaier*, az olasz *Carrara*, illetve *Csemegi Károly* és *Wlassics Gyula* is felhívta a figyelmet,¹⁵ hogy nem szabad összevegyíteni és egy kategória alatt tárgyalni a tettest és a felbujtót. Csemegi Károly főbb érvei ezzel kapcsolatban azok voltak, hogy a bűnszerzőség nem eléggé tüzetes, így sok ellentmondásra ad okot és felesleges is. Bűnszerzőnek ugyanis Csemegi interpretációjában az minősült, aki saját elhatározásából vált a bűncselekmény tényezőjévé, anélkül tehát, hogy más által felbujtatott volna. Lévén Csemegi abból, hogy e meghatározás csupán a felbujtóra és fel nem bujtott tettesre illik, a felbujtott tettesre nem, arra jutott, hogy a bűnszerzőség nem fejezi ki azt, amit ki kellene fejeznie.¹⁶ A Csemegi-kódex mindezeknek megfelelően elvetette a bűnszerzőség tanát, és az elkövetőket mint tettesek és részesek (felbujtók és bűnszegédek) határozta meg. Megjegyzendő, hogy a társtettesek elkövetői minősége sokáig vita tárgyát képezte, többen a részesek egy külön csoportjaként kezelték.¹⁷

3.3. A fősegéd és az elkövetőre vonatkozó büntetési elvek

A bűnszerzőség tanával hozható összefüggésbe az elkövetők egy 19. századi külön csoportja, az ún. *fősegéd*.¹⁸ Fősegéd alatt azt (a bűnszegédet) értették, aki olyan se-

11 Chauveau Adolphe – Faustin Hélie: *Théorie du Code pénal*. Tome I., Paris, 1887, 448–449. o.

12 A belga Code pénal a mai napig bűnszerzőkre és segédekre osztja az elkövetőket. Vö. CP 66–68. cikk.

13 Vö. Carrara Ferencz, i. m., 288. o.; Wlassics Gyula: *A bűnkísérlet és a bevégzett bűncselekmény. A tettség és részesség tana*, MTA Könyvkiadó, Budapest, 1885, 6. 0.; Lów Tóbiás (szerk.), i. m., 455–456. o.

14 Lów Tóbiás (szerk.), i. m., 455–456. o.

15 Bár a Csemegi-kódexben a tettség fogalma nem szerepelt, és az elkövetőkről szóló V. fejezet „A részesség” elnevezés alatt szabályozta a társtettségét is, a törvénykönyvet jegyző Csemegi Károly egyértelművé tette, hogy a társtettesek tettesek. Vö. Lów Tóbiás (szerk.), i. m., 479–482. o. E koncepcionális elképzelés ellenére Finkey Ferenc a társtettségét határozottan a részesség harmadik fajának tekintette. Vö. Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill, Budapest, 1909, 288–289. o.

16 A fő- és mellékszegédek közötti megkülönböztetést már az olasz praktikusok is megtették, de a fősegédi kategória igazi jelentőségre a 19. századra tett szert, ekkor vált ugyanis általánosan ismertté. Az olasz praktikusok a 16. században tevékenykedő büntetőjogászok voltak, képviselőik közül *Farinacius, Prosper* (1544–1614; olasz jogtudós, padovai jogtanár, majd procurator fiscalis, fő műve: *Praxis et Theorica criminalis*), illetve *Julius Clarus* (1525–1575; olasz római katolikus büntetőjogász) emelendő ki.

17 Franciaországban Chauveau Adolphe – Faustin Hélie, i. m., 435–437. o., illetve 448–449. o. Németországban pl. Feuerbach, vö. Finkey Ferenc, i. m., 306. o.

18 A fő- és mellékszegédek közötti megkülönböztetést már az olasz praktikusok is megtették, de a fősegédi kategória igazi jelentőségre a 19. századra tett szert, ekkor vált ugyanis általánosan ismertté. Az olasz praktikusok a 16. században tevékenykedő büntetőjogászok voltak, képviselőik közül *Farinacius, Prosper* (1544–1614; olasz jogtudós, padovai jogtanár, majd procurator fiscalis, fő

gítséget nyújtott, amely nélkül a bűncselekményt nem is lehetett volna elkövetni. Ez a kategória mind a jogtudományban, mind a törvényekben ismeretes volt. Magyarországon az 1843-as javaslat a segéd szabályai között tartalmazott rá vonatkozó rendelkezést: „Ha azonban [a segéd] olynemű segítséggel járult a büntettnak elkövetéséhez, mely nélkül a büntett a fennforgó körülmények között el nem követhetett volna, azon büntettre rendelt büntetésnek egész súlyával is büntethetetik” (70. §). Franciaországban az ACP, Németországban az 1871-es StGB nem kodifikálta ezt az elkövetői kört, de az elméletben ismeretes volt, és a bűnszerzők közé sorolták.¹⁹ Az 1867-es belga Code pénal azonban expressis verbis a bűnszerzők közé sorolta azt, aki a cselekményével a büntett vagy vétség végrehajtásához olyan segítséget nyújt, amely nélkül azt nem lehetne elkövetni (66. cikk).

Magyar viszonylatban az *1843-as javaslat* a bűnszerzőket (tettes és felbujtó) az elkövetett bűntett bevégzésére rendelt büntetés teljes mértékével rendelte büntetni (53. §), a segédek tekintetében azonban a büntetés kötelező enyhítését írta elő (69. §). Ez alól kivételt az jelentett, ha a segéd olynemű segítséggel járult a büntett elkövetéséhez, amely nélkül az a fennforgó körülmények között el nem követhetett volna. Ebben az esetben a segéd a büntettre rendelt büntetés egész súlyával is büntethetővé vált (70. §).

A *Csemegi-kódex* a Deák-féle javaslattól eltérően nem kodifikálta a fősegédi kört, csupán annyit tartalmazott, hogy a tettesek és azok felbujtói az elkövetett bűncselekményre határozott büntetéssel büntetendők (71. §), a segédek büntetésének megállapításánál pedig a kísérletre vonatkozó szabályok vonatkoznak (72. §). A *Csemegi-kódex* a kísérletet – mint említettem – enyhébben rendelte büntetni, mint a véghezvitt bűncselekményt [66. § (1) bek.].

Mindezek alapján az állapítható meg, hogy az 1843-as javaslat a büntetést tekintve a tettesrel és a felbujtóval egy szintre emelte azt, aki olyan segítséget nyújtott, amely nélkül a cselekményt nem lehetett volna elkövetni, a *Csemegi-kódex* azonban kötelezően enyhíteni rendelte a segéd büntetését, anélkül, hogy a segédek között különbséget tett volna. Abban az esetben, ha a véghezvitt büntettre halálbüntetést írt elő a törvény, a segéd büntetése csupán határozott ideig tartó fegyház lehetett. Ezzel tehát megszűnt a lehetősége annak, hogy a fősegéddel szemben adott esetben olyan súlyos büntetést lehessen kiszabni, mint a felbujtóval szemben.

3.4. Az elkövetői alakzatok elhatárolási kérdései

A restriktív tettesfogalmat érvényesítő dualista rendszerekben merül fel az elkövetők közötti differenciálás problematikája: azaz a tettesek (bűnszerzők) és részesek (segédek) elhatárolási ismérvének a kérdése.

Időben az első az objektivista alapú ún. *okozatossági teória* (tárgyi okozatosság tana) volt, amely a bűnszerzőket és a segédeket az okok és feltételek mintájára különböztette meg. E szerint a bűnszerzők a bűncselekmény elsődleges, meghatározó

műve: *Praxis et Theorica criminalis*), illetve *Julius Clarus* (1525–1575; olasz római katolikus büntetőjogász) emelendő ki.

19 Franciaországban Chauveau Adolphe – Faustin Hélie, i. m., 435–437. o., illetve 448–449. o. Németországban pl. Feuerbach, vö. Finkey Ferenc, i. m., 306. o.

okát (causa principalis vagy efficiens), a segédek pedig annak másodlagos okát vagy feltételét (causa secundaria vagy auxiliatrix) szolgáltatják.²⁰ A *szubjektivista* megközelítés – a *conditio sine qua non* teória elterjedése hatására – arra az álláspontra helyezkedett, hogy objektíve nem tehető különbség az okok és feltételek között. Ennek megfelelően az elkövetők között aszerint tett különbséget, hogy azok a végrehajtásban aktívan akartak-e részt venni, azaz tettesi szándékkal (animo auctoris), avagy anélkül járultak-e a bűncselekményhez, hogy abban aktív szerepet akartak volna vállalni, azaz segédi szándékkal (animo socii) cselekedtek-e. A tettesi vagy részesi akarat (érdék) azonban túl bizonytalan ismérvnek bizonyult, ezért az *objektivista* tan a tettes-ség-részesség elhatárolásának középpontjába a törvényi tényállást (illetőleg az okok és feltételek közti megkülönböztetést) állította.²¹ E szerint tettes az, aki a törvényi tényállást egészben vagy részben megvalósítja, ennek hiányában részesség valósulhat meg.²² A 20. században egyre inkább ez a megközelítés hódított teret, azonban ismeretes a szubjektív irányzat modern formájának tekinthető ún. *Tatherrschaft-teória*, amely a törvényi tényállást megvalósító elkövetőn túl tettesnek tekinti azt is, akinek szándéka irányítja a tényállásszerű cselekményt, de maga nem vesz részt abban, más-képp fogalmazva, aki uralommal rendelkezik a bűncselekmény felett.²³

A magyar büntetőjog főszabály szerint az objektivista tan talaján állt korábban is, a tettesek és a részeselek közti határvonalat a törvényi tényállásban ragadta meg.

Az eset megértéséhez röviden szót kell ejteni a társtettes és a fizikai bűnsegély, illetve a felbujtás és a (pszichikai) bűnsegély elhatárolásáról.

A társtettes és a fizikai bűnsegély közötti határvonalat a 19. század végén (akárcsak napjainkban) alapvetően a törvényi tényállás (tényálladék) szolgáltatta. Ennek megfelelően társtettesnek az minősült, aki a törvényi tényállás alá eső cselekményt hajtott végre. A tényálláson kívüli közreműködés bűnsegélyként nyert értékelést. Éppen emiatt az objektivista megközelítés miatt nem lehetett a Mailáth-ügyet úgy megoldani, hogy Berecz a másik két elkövető társtettese lett volna, hiszen ő maga nem valósított meg a gyilkosság és a rablás tekintetében tényállási elemet.²⁴

Felbujtó alatt tradicionálisan azt a személyt értjük, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír, pszichikai bűnsegéd alatt pedig azt, aki a tettes bűncselekményét pszichikai úton előmozdítja. Mindkét elkövetői alakzat jellemzője egy másik személy (a leendő tettes) cselekményének a befolyásolása.

20 Lásd a francia büntetőjogban a bűnszerzők és segédek elhatárolása kapcsán Chauveau és Hélie felfogását. Vö. Chauveau Adolphe – Faustin Hélie, i. m., 448–449. o.

21 Lásd például magyarországi viszonylatban: Finkey Ferenc, i. m. 296. o., illetve 304. o.

22 Megemlítendő azonban, hogy mind a szubjektív, mind az objektív irányzatnak kialakultak mérsekeltőbb irányzatai, illetve ún. köztes vagy közvetítő felfogások is. Így Vámbéry Ruzstem a tettes-ség és részesség elhatárolása tekintetében egyrészt azt állította, hogy nem minden *conditio sine qua non*-ként szereplő cselekmény alapoz meg tettes-séget, amennyiben a cselekvő szándéka nem fedi cselekményének okozati jelentőségét, másrészt, hogy a szándék sem teszi tettes-sé az, aki a bűncselekményben csupán alárendelt szerepet játszik. Vö. Vámbéry Ruzstem: *Büntetőjog*, Grill, Budapest, 1913, 249. o.

23 Lásd erről bővebben, illetve a teória kritikáját: Losonczy István: *A tettes-ség és részesség a büntetőjog rendszerében*, KJK, Budapest, 1966, 106. o.

24 Ezzel szemben Finkey azt az álláspontot képviselte, hogy akinek a tevékenysége nélkül a büntető cselekmény nem volt elkövethető, az a cselekménynek az okát (*concausa*) létesítette, s ezért társtettes. Vö. Finkey Ferenc, i. m. 306. o.

A felbujtás lényegi eleme régtől fogva a rábírás. A Csemegi-kódex kodifikálásakor felmerült ugyan a „reábírás” helyett az 1843-as javaslat szerinti „reávétel” kifejezés használata, ezt azonban Csemegi azzal hárította el, hogy a reávétel hasonlatos a rászédéshez, a felbujtás pedig alapvetően nem erre vonatkozik.²⁵ Csemegi szerint a felbujtás lényege a determinálás, ami azt is magában foglalja, hogy ez a kizárólagos oka, a szellemi oka a tettesi bűncselekmény elkövetésének, ez a determináló pszichikai erő (vis psychica).²⁶ A felbujtás ennek fényében egy olyan aktus, amelynek szükség-szerű következménye a tettesi bűncselekmény elkövetése.²⁷

A rábírás azt a magatartást jelenti, amellyel az egyik elkövető a másikban kialakítja a bűncselekmény elkövetésére irányuló szilárd akarat elhatározást, aki ennek hatására a szándékos bűncselekmény elkövetését legalább megkezdji (legalább kísérleti szakba juttatja), és felelősséggel tartozik az általa elkövetett bűncselekményért.

A pszichikai bűnsegéd a tettesi szándékot erősíti.

Időnként felmerül azonban az igény annak a helyzetnek a megoldására, amikor valaki olyan személyt bír rá a bűncselekmény elkövetésére, aki már rendelkezik elkövetési szándékkal (az ún. *alias facturus* esete).

A probléma megoldására korábban két, ellentétes elvi alapon nyugvó álláspont alakult ki. A szubjektivista tan képviselői az *Urheber sein wollen* elvéből kiindulva a már teljesen elhatározott tettesre gyakorolt rábeszélést is a bünszerzőség (felbujtás) alá vonták. Az objektivista tan képviselői a Feuerbach által képviselt *kauzalitások teória* alapján azt állították, hogy a már teljesen elhatározott tettet nem lehet többé felbujtani, ilyenkor a rábeszélés nem áll kauzális összefüggésben a bűncselekmény elkövetésével.²⁸

A kérdéskör napjainkban is követett megoldását a 19. század végén a neves német büntetőjogász, *Carl Ludwig von Bar* (1836 – 1913) adta meg.²⁹ E szerint a már teljesen elhatározott tettes „felbujtása” esetén, azaz ha a tettesben meglévő motívumok önmagukban elégségesek a bűncselekmény elkövetésére, a „felbujtó” által nyújtott motívum felesleges, így a tettes cselekményében nem is nyilvánul meg. Ilyenkor nem valósul meg részesség. Ezt nevezték később az *omni modo facturus* esetének.³⁰ Ellenben abban az esetben, amikor a tettes saját motívumai bár elégségesek a bűncselekmény elkövetésére, ám ezek más, ellenkező irányú motívumok által (például a végrehajtás nehézségei) még ellensúlyozhatók, és a „felbujtó” magatartása ezeket az okokat semlegesíti, a „felbujtó rábírása” bár nem a tettes cselekményének „mozgató lelke”, de nem is egészen hatálytalan, mivel hatásában a tettes szándékát erősíti. Ilyenkor a „rábíró” pszichikai bűnsegédként tartozik felelősséggel. Ezt az esetet illették később

25 Lów Tóbiás (szerk.), i. m., 457. o.

26 Uo.

27 Ezzel összhangban a 19. század neves büntetőjogásza, Feuerbach azt vallotta, hogy a felbujtó, amikor rábírozza a tettet a bűncselekményre, akkor ezzel a bűncselekménynek szükség-szerű és elégséges okává válik. Vö. Wlassics Gyula, i. m., 185. o. Ugyanígy Tittmann szerint a felbujtó a tettes akaratát a bűncselekményre elhatározóvá teszi. Vö. Carrara Ferencz, i. m., 286. o. A magyar bírói gyakorlatban még később is ez a megközelítés érvényesült, lásd például BJT LXX. 35.

28 Vö. Lów Tóbiás (szerk.), i. m., 454. o.

29 Bár gondolatait – elismerően és követendően – Wlassics Gyula ismertette. Vö. Wlassics Gyula, i. m., 226–227. o.

30 Heller Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai*, Grill, Budapest, 1945, 211. o.

iam alias facturus elnevezéssel.³¹ Végül Bar arra jutott, hogy amennyiben a tettes indítóokai (motívumai) önmagukban elégtelenek voltak, és a felbujtó magatartása képezi azt az indítóokat, amely a tettest a bűncselekményre indítja, azaz a rábírás mint mozgatóerő jelentkezik a tettes cselekményében, a rábíró felbujtóként (Bar szerint még bűnszerzőként) tartozik felelősséggel.³²

A pszichikai bűnsegéd magatartása tehát a tettesi szándékra csupán erősítőleg hathat. Ha ugyanis szándékkiváltó hatású, akkor felbujtás valósul meg, ha viszont nincs hatással a tettesi szándékra, legfeljebb előkészületként értékelhető.

3.5. A személyes tulajdonságok tana

Az ítélet megértéséhez és értékeléséhez végül a gyilkosság lényegi eleméről, az előre megfontolt szándékról (*praemeditatio*), illetve az ún. személyes tulajdonságok szabályairól kell röviden szót ejteni.

A Csemegi-kódex szerint gyilkosságot követ el és halállal büntetendő, aki (más) embert előre megfontolt szándékból megöl. Az előre megfontolt szándékot nevezték a 19. század végén – 20. század elején *praemeditatio*-nak. Ennek megállapításához a bírói gyakorlat megfelelő időtartamot és az elkövető aránylag nyugodt lelkiállapotát követelte meg, amelyben „az értelem véghezviszi vagy véghezvihetné szokott ellenőrző munkáját, a szándékolt cselekmény mellett és ellen szóló okoknak és az utóbbiak közt, különösen a jogi és erkölcsi természetüknek mérlegelésével”.³³ Az előre megfontoltság az elkövetői szándék egyik módozatát jelentette, és mint ilyen, ún. *személyes tulajdonságnak* minősült. Személyes tulajdonságok vagy körülmények (viszonyok) alatt az ember személyében rejlő, attól elválaszthatatlan és állandó tulajdonságait, illetve más személyekhez vagy dolgokhoz fűződő viszonyulását kell érteni. Személyes tulajdonság például a visszaesői minőség, a különböző motívumok vagy célzatok, mint például a nyereségvágy vagy az aljas indok; személyes körülmény (viszony) például az egyeneságbeli rokonság vagy a gondozási kötelezettség.

A *személyes tulajdonságok tana* azt vizsgálja, hogy a bűncselekménnyel érintett személyek egyikét jellemző személyes tulajdonság vagy körülmény hatással van-e, és ha igen, mennyiben az extránus elkövetők büntetőjogi felelősségére. A téma mélyreható vizsgálata arra tanít, hogy a kérdéskör rendkívül bonyolult és szerteágazó, a felmerülő problematikus kérdésekre több, sokszor egymásnak ellentmondó válasz adható. Az e körülményekért való felelősség rendezésére korábban a Csemegi-kódex (74. §), a Btá. (28. §) és az 1961. évi V. törvény (15. §) is tartalmazott kifejezett rendelkezést. Ennek ellenére sem állítható, hogy akár a tudományban, akár a bírói gyakorlatban egyetértés uralkodott volna e tekintetben.³⁴

³¹ Uo.

³² Ez a megoldás a modern büntetőjogban elfogadottnak tekinthető. Mindazonáltal nem aggály nélküli, mivel adós marad a „már elhatározott tettes” fogalmával. Lásd erről bővebben: Mészáros Ádám: *Akaratszabadság a büntetőjogban és annak a bűnrészességgel kapcsolatos összefüggései*, Kontroll, 2004/1, 30–47. o.

³³ Isaák Gyula: *Büntető törvénykönyv*, Grill, Budapest, 1926, 170. o.

³⁴ Lásd a kérdéskör összefoglaló elemzését: Angyal Pál: *A személyes tulajdonságok és körülmények tana*, Singer és Wolfner, Budapest, 1902.

Magyarországon a személyes tulajdonságokon belül korábban több szempontból tettek különbséget. Csemegi Károly a kérdéskört a tettesi túllépés (excessus) kapcsán tárgyalta, és azt vallotta, hogy amennyiben az adott körélmény ún. *kvantitatív személyes viszony* (pl. visszaesői minőség), ez csak arra az elkövetőre gyakorol hatást, akinél fennáll, így a felbújtó nem felel a súlyosabb bűncselekményért akkor, ha tud az általa felbújtott tettes visszaesői minőségéről.³⁵ Ismeretes volt a *teljesen személyhez tapadó* – vagy *alanyi* (qualitates personae inhaerentes) személyes körülmények, mint például a visszaesői minőség, illetve a *tárgyasult* – vagy *tárgyi* (qualitates delicto inhaerentes) (személyes) körülmények, mint például a szolgálati viszony a lopásnál megkülönböztetése is.³⁶ A személyes körülmények hatásával kapcsolatban alkalmazták az ún. *osztható* és *oszthatatlan* körülmények elkülönítését, az előbbi alatt azokat értve, amelyek kihatnak azon elkövetők felelősségére is, akik nem rendelkeztek ilyen tulajdonsággal, az utóbbi alatt pedig azokat, amelyek csak és kizárólag annak a felelősségét érintették, akinél fennálltak. Általában a teljesen személyhez tapadók oszthatatlannak, a tárgyasult (vagy a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül szolgáló) körülmények oszthatónak minősültek, azonban az egyes tulajdonságok besorolása és megítélése korántsem volt problémamentes.

A Csemegi-kódex szabályozási megoldását sokszor titulálták semmitmondónak és feleslegesnek, mivel pont a legfontosabb kérdésekben nem adott iránymutatást. Monográfiájában³⁷ Angyal Pál egyenként tárgyalta az egyes személyes körülményeket, és állapította meg róluk, hogy hatással vannak-e az elkövetők felelősségére avagy sem. Később, az 1961. évi V. törvény talán a legszigorúbb szabályozást tartalmazta, midőn az elkövetők szigorúbb megítélését akkor is lehetővé tette, ha egyikükre súlyosabb büntető rendelkezést kellett alkalmazni, és e körülményről tudtak.

A korábbi hazai és külföldi szabályozások tanulsága az, hogy nem lehet egyetlen általános és minden esetet felölelő szabályba foglalni a személyes tulajdonságok kérdését. Ahol van vagy volt ilyen jellegű szabályozás, az sem (volt) teljesen kielégítő, és nem (volt) alkalmas elejét venni a különböző – nem egyszer ellentmondó – elméleti és gyakorlati megoldások születésének.

A jelenleg hatályos magyar Büntető törvénykönyv nem tartalmaz rendelkezést a kérdésről. Az új Btk. kodifikációs folyamata során az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium 2007-ben és 2008 közepén alkotott tervezetei ismételen rendelkeztek volna a személyes tulajdonságok kérdéséről: „Több elkövető esetén az a körülmény, amelynél fogva valamelyikük nem büntethető, enyhébb, súlyosabb, vagy más büntető rendelkezés alá esik, más elkövetőre nem hat ki” (21. §, illetve 20. §). A miniszter 2008 decemberében kelt előterjesztése ezt a szabályt már nem tartalmazta.³⁸ A recens magyar büntetőjogi tankönyvek³⁹ sem foglalkoznak önállóan és behatóan a személyes

35 Lőw Tóbiás (szerk.), i. m., 466–467. o.

36 Edvi Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*, Révai Testvérek, Budapest, 1894, 233. o.

37 Angyal Pál, i. m., 1902.

38 Lásd bővebben: Mészáros Ádám: *Büntetőjogi kodifikációk alkonyán és hajnalán. A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései*, Virágmandula Kft., Pécs, 2012.

39 Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2015; Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017; Gellér Balázs – Ambrus István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.*, ELTE Eötvös Kiadó, Buda-

tulajdonságok tanával, azonban szinte mindegyikük érinti a problémát, akár a társ-tettesi szándékegység kapcsán a motívum vagy célzat megkövetelése, akár a tettség részesség viszonylatában az üzletszerűség kérdése (3/2011. BJE), akár a közvetett tettség és a társ-tettség kérdése a különös bűncselekményekben, akár a büntethetőségi akadályok tekintetében.

Megemlítendő, hogy a korábbi pécsi tankönyvben Földvári József jegyzett meg annyit, hogy a törvényben értékelt minden minősítő vagy privilegizáló körülmény csak annak az elkövetőnek a cselekményét minősíti, akinél fennáll.⁴⁰

A téma szempontjából végezetül azt szükséges kiemelni, hogy praemeditatio-t általában olyan oszthatatlan személyes körülménynek tekintették, amely a többi elkövetőre nem terjed ki.⁴¹

4. A bírósági döntések

A Mailáth-ügyben három bírói fórum járt el. Spanga Pál és Pitéli Mihály cselekményét mindhárom grémium gyilkosságnak (278. §) és rablásnak (344. §) minősítette, az elkövetőket e bűncselekmények tetteseiként halálra ítélte. Az ügy bonyodalmát az inas, Berecz János elkövetői minőségének megállapítása jelentette.

4.1. A törvényszék ítélete

A *Budapesti Királyi Törvényszék* Berecz Jánost a tettesi bűncselekmények felbujtójaként halálra ítélte. Mint az előzőekben említettem, a gyilkosság (előre megfontolt szándékból elkövetett emberölés) tekintetében a törvény egyedül a halálbüntetést írta elő. A felbujtó büntetése pedig a tettesre rendelt büntetés szerint alakult.

A Törvényszék Berecz elleni ítélete nagymértékben Spanga beismerő vallomásán alapult, amelyben előadta, hogy Pitélivel együtt Berecz felbujtása hatására hatolt be Mailáth szobájába, és támadta meg az országbíró-t abból a célból, hogy pénzt szerezzen. Spanga vallomása szerint Berecz vetette fel először Mailáth meglopását, ő avatta be Pitélit a tervbe, ő állapította meg a bűncselekmény végrehajtásának módjait, ő osztotta ki a szerepeket. Beismerő vallomásában kitért arra, hogy szükség eseteire elhatározta az országbíró megölését is. Mind Spanga, mind Pitéli azt vallotta, hogy Berecz ébresztette fel bennük a bátorságot, és biztatta őket azzal, hogy Mailáth gyáva ember, nincs mitől tartaniuk. Vallomásuk szerint minden Berecz terve alapján történt: Berecz nemcsak felbujtotta őket a bűncselekményre, hanem egyenesen kényszerítette, mert miután beengedte őket az országbíró hálószobájába, bezárta mögöttük az ajtót, nehogy visszariadjanak és elhagyják az épületet. A törvényszék szerint ebben „a tette történt rábírást a tette való kényszerítéssel egyesül”.⁴²

pest, 2017; Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): *Magyar büntetőjog. Általános rész*, Complex Kiadó, Budapest, 2014; Nagy Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2014.

40 Földvári József: *Magyar büntetőjog. Általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 210. o.

41 Wlassics Gyula, i. m., 323. o.; Angyal Pál, i. m., 233. o.; Isaák Gyula, i. m., 171. o.

42 Németh Péter (szerk.), i. m., 318. o.

A törvényszék az előadottak alapján úgy ítélte meg, hogy „[m]inden körülmény [...] arra mutat, hogy Spanga Pál és Pitéli Mihály csak eszközök voltak Berecz János kezében, és hogy Berecz János volt az elkövetett bűntett teremtője és szellemi szerzője; miért is őt az elkövetett bűntett [...] felbujtói minőségben terheli”.⁴³

4.2. Az ítéletábla verdiktje

A *Budapesti Királyi Ítéltő Tábla* a törvényszéki ítéletet a tettesek vonatkozásában helybenhagyta, Berecz tekintetében azonban megváltoztatta: az inast a gyilkosság és a rablás bűntettében felbujtás helyett bűnsegély címén vonta felelősségre, és a büntetését tizenöt évi fegyházban állapította meg.

A Tábla nem tartotta Spanga vallomását meggyőzőnek, valószínűbbnek ítélte, hogy Spanga a Berecz elleni vallomásával a saját felelősségét akarta kevésbéíteni. A bíróság Spanga vallomásán kívül nem talált más bizonyítékot arra, hogy Spangát Berecz bujtotta volna fel. A bíróság úgy ítélte meg, hogy Spangának is érdekében állt pénzt szerezni.

Az ítéletábla ugyanakkor figyelembe vette Pitéli vallomását, ami arra vonatkozott, hogy őt nem Berecz, hanem Spanga buzdította először a pénzszerzésre.

Értékelte a bíróság mindkét tettes azon nyilatkozatát, hogy Berecz ölésről nem szólt.

Az ítélet indokolása szerint Berecz nélkül „alig lett volna lehetséges a tettnek Spanga és Pitéli által történt elkövetése úgy, ahogy az végrehajtatott”,⁴⁴ és mindez „gyanuok, sőt bizonyíték segédi részessége mellett, de nem mutat arra, hogy Berecz mint felbujtó szerepelt”.⁴⁵

Az inas elkövetői minőségének bűnsegéddé redukálása szükségképpen magával vonta a vele szemben alkalmazható büntetés csökkentését is. Mint említettem, a Csemegi-kódex az elkövetők büntetését illetően a differenciált büntetési elv talaján állt, ennek értelmében a segéd büntetésének megállapításánál a kísérletre vonatkozó szabályok voltak alkalmazandóak, a törvény a kísérletet pedig általános jelleggel enyhébben rendelte büntetni, mint a befejezett bűncselekményt. A kísérlet szabályai továbbá azt is tartalmazták, hogy amennyiben a befejezett bűncselekmény büntetése halálbüntetés, a kísérlet és így a bűnsegéd büntetése legalább öt éves tartamú *határozott idejű* szabadságvesztés. A határozott ideig tartó szabadságvesztés generális maximuma 15 év volt [22.§ (2) bek.]. Azaz Bereczet bűnsegédként nem lehetett halálra ítélni, azonban a felelőssége a bűncselekményben, nevezetesen hogy azt a segítségével nélkül nem lehetett volna elkövetni, ezt indokolta volna. Mivel a fősegédi kört a Csemegi-kódex az 1843-as javaslattól eltérően nem ismerte, ezen igénynek a Curia csak Berecz felbujtóvá minősítésével tudott eleget tenni.

43 Uo.

44 Németh Péter (szerk.), i. m., 324. o.

45 Németh Péter (szerk.), i. m., 326. o.

4.3. A jogerős döntés

A *Magyar Királyi Curia* ítélete – továbbra sem érintve Spanga és Pitéli cselekményének minősítését – Berecz elkövetői minőségét megváltoztatta, miután a Törvényszék ítéletét hagyta helyben, amely szerint Berecz nem bűnsegédként, hanem felbujtóként tartozik felelősséggel. Mindemellett nem vitatta a Curia az alsóbb bíróságok által megállapított fizikai bűnsegély fennálltát, azt azonban külön értékelni nem tudta, mivel a felbujtás mint súlyosabb részességi eset azt magába foglalja. A bíróság mindhárom elkövetőt halálra ítélte.

Az ítélet meghozatala során a Curia három dolgot vizsgált. Az első, hogy az elkövetők ölési szándéka előre megfontolt volt-e, avagy a rablás során a küzdelem hevében keletkezett; a második, hogy ennek megfelelően Berecz János felbujtó avagy bűnsegéd-e; végül, hogy amennyiben felbujtó volt, a tettesek nem léptek-e túl a felbujtás határán.

a) *Az ölési szándék kapcsán* a Curia arra mutatott rá, hogy a gyilkosság feltétele a praemeditatio, ami azt jelenti, hogy a szándék egyenesen, határozottan ölésre irányul és előre megfontolt. Mindezt kizárja a szándék eshetőleges volta, vagy ha az ölési szándék valamely eset bekövetkezésétől vagy elmaradásától függ. A Curia úgy találta, hogy az adott esetben a praemeditatio mindegyik feltétele fennáll, mivel mindhárom vádlott biztosan, minden észszerű kételyt kizárva, előre látta, hogy a bűncselekmény Mailáth György élete ellen irányul. „Ha ugyanis büntett el nem követése oly eset be nem következésétől van feltételezve, melynek bekövetkezése a tettes és a részes előrelátása szerint bizonyos: akkor a bizonyosnak előre látott esettől föltételezett büntett elkövetése is bizonyos levén, az elkövetésnek feltételezett volta csupán színleges és látszólagos, mely nem hagy nyitva valódi esélyt a büntett el nem követésére, hanem azonos a szándéknak feltétlenül azon büntett elkövetésére irányzott és elhatározott voltával”.⁴⁶

A Curia Berecz és Pitéli nyilatkozataiból („az öreggel keményen kell bánni, és meg kell kötözni”, „ha én megfogom, megfojtom”) az egyenes és határozott ölési szándék bizonyítottságára vont következtetést. Az indokolás szerint Berecz ezt ismerve, nem szakította meg vele a kapcsolatot, és nem függesztette fel az állítólagosan rablásra irányzott cselekményt. Sőt „inkább bátorítólag, mint visszautasítólag mondotta Pitélinek: ha kikerülhető, nem kell őt megölni, de ha szükséges, el kell vele bánni”.⁴⁷ Ezt a Curia ölésre adott utasításként értékelte, figyelembe véve azt is, hogy Berecz ismerte Mailáthot, tudta, hogy a bíró nem fogja ellenállás nélkül átadni vagyontárgyait a rablóknak, mindezzel a tettesek is tisztában voltak. Nem lehetett tehát kétséges a tettesek előtt, hogy ha csak pénzszerzésre irányult a szándékuk, ez teljesen elérhetetlen, mivel előre kellett látniuk az országbíró ellenállását és azt, hogy ezt csak személy elleni erőszakkal lehet leküzdeni.

A bíróság értékelte Berecz azon nyilatkozatát is, miszerint csak akkor kell megölni Mailáthot, ha az szükséges. A Curia álláspontja szerint ez nem ad alapot a feltételes ölési szándéokra való következtetésre, mivel mind a három elkövetőnek látnia kellett

46 Németh Péter (szerk.), i. m., 328. o.

47 Németh Péter (szerk.), i. m., 329. o.

a hálósobába való bemenetel előtt, hogy a terv nem fog sikerülni emberölés nélkül. Ha mindeddig feltételes volt is az ölési szándék, ebben a pillanatban már előre látott és biztos volt, amely megalapozza a praemeditatio-t. A Curia szerint az is bizonyítja az egyenes, megfontolt és határozott ölési szándékot, hogy amennyiben ez nem állott volna fenn, az elkövetők megvárták volna, míg az országbíró elalszik, s így annak megölése nélkül is rabolhattak volna. Az álmából felriadó ember ugyanis rendszerint védekezésre képtelen állapotban van, így könnyűszerrel megköthették volna, anélkül, hogy megölnék.

Fontos bizonyítékként értékelte továbbá az ölési szándék vizsgálata során a Curia, hogy a tettesek csak úgy remélhették, hogy nem derül fény kilétükre, ha megölik Mailáthot. Mint az a tényállásból kitűnt, úgy próbálták beállítani a helyszínt, mintha a tettesek kívülről, az erkély üvegajtaján keresztül érkeztek volna. Viszont ha az országbíró életben marad, egyből kiderült volna a félrevezetés, hiszen a feltett esetben Mailáthnak hallania kellett volna az ajtó üvegének csörömpölését, egy esetleges kihallgatása alkalmával pedig nyilvánvalóan igazolta volna, hogy az nem történt meg. Ekkor viszont az első gyanúsított kétségen kívül az inas, Berecz lett volna, mert az ő engedélye nélkül a tettesek nem léphettek volna be a házba, mivel a kulcs Berecznél volt. Bereczen keresztül pedig egyenes út vezetett volna a tettesek leleplezéséhez.

Berecz azon nyilatkozatából, hogy a kést ne Pitéli vigye, hanem Spanga (mivel tudta, hogy Pitéli Mailáthot azonnal megszűrná), a Curia azt a következtetést vonta le, hogy ez csupán azt bizonyítja, hogy Berecz Mailáth késsel való megölését, és nem általában a megölését akarta elkerülni. Ezt a bíróság azzal indokolta, hogy a vérfoltos ruhával a tettesek nyilvánvalóan nem tudtak volna elmenekülni, mivel a vér elárulja a gyilkost. A véres ruhát Berecz sem tudta volna eredményesen elrejtetni, mivel bűncselekmény esetén egyértelmű, hogy átkutatják az egész házat, így az inas szobáját is.

b) A második vizsgált kérdés, hogy *Berecz felbujtóként* avagy *bűnsegédként* tartozik-e felelősséggel? A Curia, abból kiindulva, hogy Bereczre is fennáll a praemeditatio, cselekményét felbujtásnak minősítette. Az indokolás szerint „még azon esetben is, ha bizonyítva nem volna, hogy Mailáth György megölésének és kiraboltatásának eszméje Berecztől indult ki, sőt ha elfogadható volna Berecznek azon állítása, hogy nem ő, hanem Spanga hozta először szóba a »Mailáth-dolgot«, minthogy a felbujtásnak a »rábírás« lévén tényező eleme, felbujtónak az tekintendő, a kinek cselekedete, magatartása képezte azon elhatározó okot, mely a tetteseket a büntett elkövetésére reá bírta, mely tehát a büntettre irányzott akaratnak elhatározására megállapító, determináló okul szolgált. [...] A fenforgó esetben a körülmények áttekintése és mérlegezése azon meggyőződést erősítik meg, hogy sem Spanga, sem Pitéli nem határozhatták volna el a Mailáth elleni büntett elkövetését, ha Berecz felhívásában, magatartásában a büntett véghezvitelének lehetőségére már előre nem találják meg a szükséges biztosítást. Minden körülmény arra mutat, hogy mindkét tettet egyedül az bírta, s csakis az bírhatta a büntett elkövetésének elhatározására, hogy Berecz, a kitől egyedül függött a véghezvitelnek lehetővé tétele, nemcsak biztosította őket hozzájárulásáról, hanem egyenesen felhívta, buzdította őket a büntett elkövetésére”.⁴⁸

48 Németh Péter (szerk.), i. m., 333. o.

A legfontosabb gondolatsor az indokolásból mégis a következő: „a segéd közreműködése accessorius, másodrendű lévén, ez oly támogatásban és előmozdításban áll, mely nélkül a büntett még mindig elkövethető. *Ha azonban a közreműködés olyan, hogy e nélkül a büntett elkövetése lehetetlen, hogy azt e nélkül a tettes el sem határozhatta, ha tehát az elhatározást egyedül azon közreműködés teszi lehetővé, melytől a tervelő szándéka és a viszonyok szerint a kivihetőség első sorban függ, akkor ezen közreműködésnek felajánlása és az illető személynek e körüli tevékenysége nem segítése többé a büntettet különben is elkövetőknek, hanem egyenes rábírása az e nélkül el nem határozott, sőt elhatározva nem is lehető tervelőnek az elhatározásra és a kivitelre.* Minthogy pedig a rábírás képezi a felbujtást, és minthogy annak cselekvősége, a ki a fentebb meghatározott módon egyenesen és szándékosan oka volt a büntett elkövetésére való elhatározásnak, tényleg és valódi rábírást képez: ez okból az imént megjelölt cselekvőség nem a segílyt, hanem a felbujtást állapítja meg”.⁴⁹

Mindemellett kell megemlíteni, hogy az indokolás szerint Pitéli azon szavaiból, hogy „ha megfogom, megfojtom”, Berecznek látnia kellett, hogy olyan emberrel van dolga, aki ölésre van elhatározva. Ebből az is következik, hogy ha Berecznek nem lett volna ölési szándéka, megszüntette volna a Pitélivel való „összeköttetést”, de nem tette.⁵⁰

c) A harmadik vizsgált kérdést az indokolta, hogy Berecz védője szerint az inas nem adott utasítást az ölésre, a tettesek túlmentek az ő akaratán, azért túllépés (excessus mandati) forog fenn az eredmény tekintetében. A Curia ennek lehetőségét elvetette, mivel Berecz tisztában volt Pitéli ölési szándékával, tudta, hogy ha a tetteseket beengedi Mailáth szobájába, ezzel veszélyezteti annak életét. Mivel Berecz azt hagyta meg a tetteseknek, hogy ha Mailáth nagyon ellenszegül, csak akkor kell megölni, a Curia szerint ezzel Berecz még az utolsó percben is utasításul adta az ölést. És mivel Berecz az ellenszegülést előre látta, a Curia szerint az országbíró halála Berecz utasításának volt a következménye. Mindennek következtében nem lehet szó túllépésről.

5. Az ítélet értékelése

A Mailáth-ítélet kapcsán a Curia döntése nem tekinthető aggálytalannak, felmerül ugyanis, hogy inkább kriminálpolitikai, mintsem törvényességi szempontoknak biztosított elsőbbséget, kiszélesítve a felbujtás fogalmának értelmezését. Nem véletlen, hogy az ítélet több évvel, évtizeddel később is élénk kritika tárgyát képezte.

Természetesen volt olyan álláspont, amely elfogadhatónak találta a Curia döntését, így *Edvi Illés Károly* nem látott azzal kapcsolatban különösebb kivetnivalót.⁵¹

A Curia ítéletével azonban többen szembehelyezkedtek. Az eltérő vélemény alapját a tettesség–részesség közötti elhatárolás mikéntje szolgáltatta. Bár általános jelleggel az objektivista tan érvényesült, *Finkey Ferenc*, mint a mérsékelt objektív elmélet híve, inkább tekintette Bereczet társtettesnek, mintsem bűnsegédnek. Ezt Fin-

49 Németh Péter (szerk.), i. m., 334. o.

50 Uo.

51 Edvi Illés Károly, i. m., 196–197. o.

key egyrészt azzal indokolta, hogy társtettes lehet az is, aki nélkül a bűncselekményt nem lehetett volna elkövetni, lévén hogy ilyenkor a fősegéd a bűncselekmény okát szolgáltatja; másrészt azzal, hogy Berecz – mulasztása által – az „együttes és közös” elkövetésben vett részt.⁵²

Ezzel szemben *Wlassics Gyula* úgy érvelt, hogy Bereczet a Curia társtettesnek nem mondhatta ki, mert elkövető cselekedetet nem hajtott végre, így a felbujtás fogalmát kellett valódi természetéből kivetkőztetni, hogy Berecz halálra ítéltető legyen.⁵³ *Wlassics* az ítéltőábla döntésével értett egyet, amely szerint az inas: segéd.⁵⁴

A Berecz elleni ítélet motívuma az volt, hogy bűnsegédként a törvény értelmében nem lehetett halálra ítélni. Jogos igényként jelentkezhetett ugyanakkor a legsúlyosabb büntetés kiszabása, tekintettel az inas közreműködésének mértékére: az ő segítségével a bűncselekményt nem lehetett volna elkövetni. Az ilyen igény jogossága azonban nem pótolhatja a törvényességet.

52 Finkey Ferenc, i. m., 306. o.

53 *Wlassics Gyula: A tettesség és a részesség tana*, MTA Könyvkiadó, Budapest, 1893, 569. o.

54 *Wlassics Gyula*, i. m., 1893, 568. o.

„A tettesek kilétének megállapítására a nyomozás megindult” Egy győri rablógyilkosság 1945-ből

1945. december 10-re virradó éjszakáján szörnyű tragédia történt Győrött. Skerlanicz¹ Flórián, köztisztviselőként álló gazdasági felügyelő családjának otthonába ismeretlenek törtek be. A család értékeinek eltulajdonítása közben kialakult zűrzavaros helyzetben a rablók tüzet nyitottak. A hattagú család négy tagja a helyszínen, illetve a kórházba szállítást követően életét veszítette. A Dunántúli Szabad Nép 11-én megjelent tudósítása szerint:

„Nádorvárosban lévő Szerűskert utca 17. sz. alatt vasárnap éjjel 11 órakor rablógyilkosság történt. Skerlanitz Flórián gazdasági felügyelő lakásába több fegyveres férfi hatolt be, akik feltörték a szekrényeket és csomagolni kezdtek. Amikor a gazdasági felügyelő útjukat állta, és igyekezett megakadályozni értékeinek elhurcolását, az egyik agyonlőtte. Természetesen Skerlanitzné és gyermekei édesapjuk segítségére siettek, mire a rablók rájuk is tüzeltek és valamennyiüket súlyosan megsebesítették. A szerencsétlen család két fiatal lánytagja elmenekült a lakásból és a havas udvaron elbújva várták meg a mentőket. Mára virradóra Skerlanitzné belehalt súlyos sebesülésébe. Két fia azonban, a 17 éves Béla és a 16 éves Ferenc még él, mindkettőjüket a közkórházban ápolják.”

A következő napokban a sajtó a két fiú haláláról számolt be. December 12-én írták, hogy egy nappal korábban „a gondos ápolás ellenére az egyik fiú belehalt sebesülésébe”, és így a bűncselekménynek már három áldozata van. A tragédia 13-án teljesedett be, amikor a család negyedik tagja is életét veszítette.

A rablógyilkosság élénken foglalkoztatta a közvéleményt, a városban válságos hangulat alakult ki. Nem kizárólag a rablógyilkosság hatására, ám attól nem függetlenül a város vezetői szükségesnek érezték rendkívüli törvényhatósági bizottsági ülés összehívását a közbiztonság lesújtó állapota és a kritikus szociális helyzet miatt. A december 18-i ülés keretében segélykérő feliratot fogalmaztak meg a magyar kormány, valamint a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felé, amelyben mielőbbi intézkedést várnak a helyzet normalizálása érdekében.²

1 A Skerlanicz családnév írása a forrásokban hol Skerlanitz, hol Skerlanicz formában szerepel. Írásomban a Skerlanicz formát használom, míg forrásközléseknél követem az eredeti dokumentum írásmódját.

2 Győr Megyei Jogú Város Levéltára. Győr thj. város polgármesteri hivatalának iratai. 9067/1945.

Feltételezhető, hogy a rablógyilkosságot követően hamar kiderült, az eseményeknek köze lehet a megszálló szovjet hadsereg katonáihoz. A sajtó által közölt tudósítások elejtett szavai, akárcsak a rendkívüli törvényhatósági bizottság félmondatai sejtették, hogy a lakosság többet tud, mint amiről a nyilvánosságban beszélni lehet.

A korlátozott sajtónyilvánosságban nem volt ismeretlen a „sorok között olvasás”. Ugyan minden párt fenntarthatott saját lapot és viszonylag szabadon foglalkozhattak (bel)politikai kérdésekkel, egyes témák – mint például a szovjet hadsereg által elkövetett bűncselekmények, a civil lakosság tömeges elhurcolása – teljes mértékben „érintetetlenek” voltak.³ A cenzúra ellenére gyakran szerepeltek utalások, félmondatok, melyek segítettek orientálni az olvasót az egyes bűncselekmények valós hátteréről. Ezek a győri tragédia kapcsán is jól megfigyelhetők.

Megemlíthetjük például, hogy a szociáldemokraták helyi napilapja, a *Győri Munkás* 1945. december 11-én részletesebben számol be a rablógyilkosságról, mint a már idézett kommunista fenntartású *Dunántúli Szabad Nép*. Árulkodó lehet, hogy a lap kiemeli: „a helyszínen több nyomot találtak, amik a tettesek foglalkozását kétségtelessé teszik”.⁴ Ugyancsak a *Győri Munkás* közölt beszámolót december 18-án a rendkívüli törvényhatósági bizottsági ülésről. A közbiztonság válságos helyzetét tárgyaló ülés kapcsán árulkodó a tudósítás, miszerint az egyik bizottsági tag rámutatott arra, hogy a Skerlanitz család tragédiájánál *magyar szereplő is közreműködött*.⁵

A sajtóbeszámolók mellett talán egyértelműbbnek tűnnek azok a hivatalos lépések, melyekkel a város vezetése igyekezett oldani a feszült és már-már apokaliptikus hangulatot. Az idézett felirat mellett a város küldöttséggel járult az orosz városparancsnokhoz, kérvényezve, hogy lehetőség szerint biztosítson vegyes, magyar–orosz járőrparókat a közbiztonság javítása érdekében.⁶ A szovjetek is – feltételezhetően nem függetlenül a pár nappal korábbi rablógyilkosságtól – elfogadtak bizonyos válaszlépéseket, mondhatni valamelyest engedtek a társadalmi „nyomásnak”. A legfontosabb következmény, hogy december 13-án ún. „panaszirodát” állítottak fel a lakosság által tapasztalt visszaélések és jogsértések bejelentése ügyében. Győr-Moson megye főispánja – a polgármesterhez hasonlóan – tette közzé a felhívást:

„Győr-város és Győr-Moson vármegye szovjet katonai parancsnokának megkeresésére felhívom címet, hogy a város és megye területén elkövetett bármiféle kilengést a tett elkövetése után azonnal közöljék nevezett parancsnoksággal, mert csak így tud megfelelő intézkedéseket tenni a tettesek kézrekerítése és a további cselekmények elkövetésének megakadályozása végett. A későn /napok, vagy hetek múlva/ érkezett jelentések alapján természetszerűleg hatásos intézkedést foganatosítani nem tud. (...). A telefonon tett jelentést azután írásban is tegye meg az orosz parancsnoksághoz, részletesen leírva a cselekménye lefolyását, a tettesek leírását, tanúk megnevezésével. (...). Közlöm, hogy a parancs-

3 Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013, 13. o.

4 Győri Munkás 1945. december 11. 3.

5 Győri Munkás 1945. december 18. 3.

6 Győri Munkás 1945. december 13. 1.

nok a legszigorúbb megtorló intézkedéseket és idejében érkezett jelentés esetén azonnali fegyveres közbelépést helyezett kilátásba.”⁷

A felhívás nyomán jelentős számú bejelentés, panasz érkezett, melyek fontos forrásai a megszállók által elkövetett bűncselekményeknek és jól ábrázolják a háború utáni közállapotokat. Győr város területére vonatkozóan a felhívás közzétételétől, 1945. december 13-tól 1946. március 27-ig 147 bejelentés maradt fenn.⁸ Nem tudni pontosan, hogy a hivatalhoz eljuttatott panaszok hány százalékát tették ki a valós jogsértéseknek. Feltételezhető, hogy a sértett polgári lakosság csupán töredéke mert írásban nyilatkozni és a szovjet, valamint magyar hatósághoz fordulni panaszaival. Valószínűleg éppen a legsúlyosabb esetekben – gyilkosság, nemi erőszak – volt legnagyobb a hallgatás.

A gyilkossági ügy tehát, ha nem is az egyedüli kiváltó oka volt a városban eszközölt változásoknak, mindenesetre egyfajta „utolsó cseppként” hozzájárult a válságtanácskozás összehívásához és az ún. panasziroda felállításához. Nem véletlen tehát, hogy a benyújtott sérelmek között elsőként szerepelt december 14-i keltezéssel a Skerlanicz család tragédiája. A szörnyű éjszaka részleteit a család rokona, Szabó Jenő István kórházi lelkész jegyezte le és küldte meg a felhívásnak megfelelően a városhoz.⁹

A kórházi lelkész beszámolója szerint jelen volt a később elhunyt családtagok – az édesanya és a két fiú – kihallgatásánál, ezen kívül a „nyomozás” és „kihallgatás” hiányosságait illetően saját tapasztalattal is rendelkezett.

„Skerlanitz Ferencről tudtam meg, hogy a gyilkosság éjszakáján az események hogyan folytak le. Ez a fiú csak gyilkosság után következő nap éjszakáján halt meg, úgyhogy a történeteket összefüggően értelmesen tudta előadni. Előadása szerint éjszaka 11 órakor nagy dörömbölés volt a lakás ajtaján hallható. Eleinte nem nyitottak ajtót, később azonban mikor már minden recsegett, ropogott, az apa Skerlanitz Flórián kiszállt az ágyból és úgy alsóruhában nyitott ajtót. A következő pillanatban egy orosz katona zseblámpával megvilágította és ugyanakkor pisztollyal arra kényszerítette, hogy a lakásba menjen. Utána három géppisztollyal felfegyverzett orosz katona nyomult a lakásba. A három közül az egyik az előszoba ajtóban maradt lövésre kész fegyverrel. A másik kettő Skerlanitz Flórián után a lakásba nyomult és lövésre kész fegyverrel az egész családra ráparancsolt, hogy feküdjenek az ágyba és aludjanak. Mikor az egész család az ágyban volt pisztolykeresés ürügye alatt kutatni kezdtek. Felforgatták az összes szekrényeket. A szekrények felforgatása közben a ruhaneműeket azonnal bőröndbe csomagolták. Csomagolás, illetve rablás közben sor került Skerlanitz Flórián cukorbeteg Ferenc nevű gyermekének inzulin készletére is.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megye Győri levéltára. Alispáni bizalmas iratok. 7951/1945. alp.szám.

8 Baracskaik András: *Elszabadult felszabadítók. Adalékok a szovjet katonák győri tevékenységéhez*, Győri Tanulmányok 2011/32, 72. o.

9 A forrást teljes terjedelmében közli: Baracskaik András: *Elszabadult felszabadítók. Adalékok a szovjet katonák győri tevékenységéhez*, Győri Tanulmányok 2011/32, 78–81. o.

Midőn az apa látta, hogy súlyos beteg gyermekének orvosságát is el akarják rabolni, oda lépett az oroszhoz és megpróbálta magyarul, hogy amit el akar rabolni az gyermekének az orvossága és próbálta neki megmagyarázni neki azt is, hogyha ezt elviszi, gyermeke meg fog halni. Az orosz erre az apát azonnal lelőtte. Az apa esése közben magával rántotta a földre a gyilkos orosz. A lövés zajára a szomszéd szobából berohant a két fiúgyermek s látva az eseményeket apjuk védelme céljából a földön fekvő gyilkosra rohantak. Ebben a pillanatban a szobában lévő másik orosz lelőtte a két fiút is. Az anya és a két lány látva az eseményeket kiugrottak az ágyból és menekülni próbáltak. Sikerült nekik az előszobáig eljutni ott azonban az őrt álló orosz lelőtte az anyát. Az idősebbik lány ekkor az előszoba folyosójáról nyíló szomszéd lakásba menekült míg a fiatalabbnak sikerült az udvarra kijutni és Tímár vasutasékhöz menekülni. Ennek a lánynak is a házkörül tartózkodó oroszok egy géppisztoly sorozatot utána engedtek, szerencsére azonban nem találták el. Skerlanitz Ferencről tudom, hogy ezután az esemény után a gyilkos oroszok elmenekültek. Valamit vittek magukkal, hogy mit azt nem tudom, illetve Skerlanitz Ferenc sem tudta. Az inzulin ott hagyták.”

A gyilkosság szemtanúk által elmondott részleteinek rögzítését követően Szabó Jenő István a következményekre tér rá:

„A Tímárékhöz menekült lány láttára Tímárék azonnal telefonáltak az orosz parancsnokságra és a mentőknek. Már éjjel 12 óra után az orosz parancsnokság emberei egy tolmácsnő kíséretében megjelentek a gyilkosság színhelyén és vizsgálatot tartottak. A hivatalos vizsgálat kíséretében lévő tolmácsnő az anyát nagyjából bekötözte a gyermekekhez azonban hozzá sem nyúlt. A gyermekek látták, hogy a vizsgálat ürügye alatt jelenlévő tolmácsnő az anya kosztümjét kiemelte a szekrényből és azonnal magára is vette. Saját szemükkel látták a gyermekek azt is, hogy a vizsgálatot teljesítő orosz katonák a már halott apa ruhájának zsebeit átkutatták és minden értéktárgyat, amit abban találtak, magukkal vittek. Ugyancsak saját szemükkel látták a gyermekek, hogy az édesapjuk leveles dohányját az oroszok azonnal felvágták ott a helyszínen és magukkal vitték. Az egész vizsgálatot teljesítő társaság a lakást a legapróbb részletekig újból átkutatta. A sebesültek őrzésére visszahagyott orosz katona, aki szintén fegyveres volt, az őrzés időtartama alatt átkutatta a sebesültek zsebeit, azonban már nem talált semmit, mert pizsama volt rajtuk és természetesen annak zsebei üresek voltak. A házban lakó Német Józsefékhez a tolmácsnő hajnal felé több Skerlanitzék tulajdonát képező tárgyat vitt át azzal, hogy ezeket a vizsgálatot teljesítő katonáktól mentette meg.

A vizsgálatot teljesítők a sebesültekkel egyáltalában nem törődtek még csak annyi fáradtságot sem vettek maguknak, hogy ágyba fektették volna őket. Az egész házat átkutatták de a sebesülteket nem részesítették első segélyhez. Anynyira nem törődtek velük, hogy a súlyosan sebesült Skerlanitz Ferenc mászott ki anyjáért az előszobába és vonszolta be a már halott apa mellé. Ugyancsak

Ferenc vonszolta a súlyosan sebesült Skerlanitz Bélát is az apához és anyához. Végül maga is közibük feküdt.

Az egész gyilkosság éjjel 11 és 12 óra között játszódott le, azonban a mentők csak reggel három órakor mentek a helyszínre annak ellenére, hogy kellő időben értesítették őket. A mentőktől nyert értesülés szerint az oroszok telefonáltak ugyan nekik, azonban félrevezették őket, mert azt mondták, hogy Gyórtól hat kilométerre egy autó szerencsétlenséghez kell kivonulniuk. Erre a mentők nem vállalkoztak. A mentők csak akkor mentek ki a gyilkosság színhelyére, amikor két fegyveres orosz katona a parancsnokság utasítására kíséretükre értük ment. Nagyon megvoltak azonban lepődve, amikor nem az autó szerencsétlenség színhelyére mentek, hanem a Szérüskert u. 17. szám alá, ahol a gyilkosság történt. Az orosz tolmácsnő szerint ő kellő időben értesítette a mentőket, azonban a mentők neki azt válaszolták, hogy kis karcolásokért nem mennek ki sehova. Hogy a mentők súlyos késedelmének végeredményben mi volt az oka, nem tudom.”

Megdöböntő, miként számol be a kórházi lelkész a „nyomozás” körülményeiről:

„Mint saját tapasztalatomat előadom, hogy Skerlanitzék életben maradt Sári nevű lánya a kora reggeli órákban figyelmeztetett arra, hogy édesanyja retikülje 120 000 pengővel a szobában maradt. Megpróbáltam a lakásból a retikült elhozni, oda azonnal be is engedtek, azonban a retikült egy orosz tiszt nem engedte elvinni azzal, hogy a lakásban semmihez sem szabad hozzányúlni. Délután újból visszatértem a lakásba azzal a határozott céllal, hogy a retikült elviszem bármilyen áron is, azonban a retikült már nem találtam meg. Tehát ezt a retikült is az oroszok rabolták el, minthogy rajtuk kívül a lakásba senki sem mehetett be. Az ügyvel kapcsolatban ugyancsak mint személyes tapasztalatot szeretném előadni, hogy az életben maradt fiú kihallgatása a rendőrség részéről hogyan történt. A gyermek betegágyánál megjelent két egészen fiatal civil ruhás rendőr és kihallgatta a gyermeket. A jegyzőkönyv felvétele oly módon történt, hogy azt a vallomást tevők nem láthatták és nem is olvasták fel nekik. Egy alkalommal midőn kíváncsi voltam a jegyzőkönyv tartalmára, azt megpróbáltam megnézni, azonban a jegyzőkönyvvezető detektív felugrott, durván rendreutasított és kijelentette, hogy az hivatalos titok, azt én nem nézhetem meg. Midőn arra hivatkoztam, hogy rokon vagyok, arra azt a választ kaptam, hogy az nem számít. Mindkét gyermek, a kislányok is egybehangzóan azt mondták, hogy gyilkosok orosz katonák voltak, magyarul egy szót sem tudtak s csak oroszul beszéltek. A gyilkosság körülményeire egészen addig az időpontig amíg az apát le nem lötték, az életben maradt két lány pontos felvilágosítással tud szolgálni.”

A dokumentum részletei valóban visszaigazolják azokat az anarchikus viszonyokat (pl. mentő érkezésének kaotikus jellege vagy éppen a „hatóságok” eljárása), melyek a nyilvánosság és a város vezetői számára is egyértelműek voltak. Az is nyilvánvalónak tűnik, hogy a sajtóban hangoztatott kijelentések ellenére – ti. „a tettesek kilétének megállapítására a nyomozás megindult” – érdemi lépések az elkövetők

felderítésére, elfogására és megbüntetésére valószínűleg a magyar hatóságok részéről nem történtek. Arra vonatkozólag, hogy a szovjet hadsereg kötelékéhez tartozó feltételezett elkövetőket végül elfogták, illetve megbüntették-e, konkrét információt nem találunk. Kérdéses persze, hogy ha igen, akkor ennek az eljárásnak fellelhető-e bármilyen magyarországi levéltárban őrzött írott emléke. Más, hasonló ügyekkel összehasonlítva a válasz az, hogy nem.

A szovjet hadsereg magyarországi tartózkodását illetően már több forráskiadvány látott napvilágot, melyek éppen a megszállók által elkövetett erőszakos bűncselekményekről, atrocitásokról, visszaélésekről tesznek tanúbizonyságot.¹⁰ A közzétett dokumentumok és a témára vonatkozó szakirodalom általában megállapítják, hogy ezekben az esetekben – ide tartoznak a győrihez hasonló (rabló)gyilkosságok – hivatalos keretek között nem zajlott eljárás és nem is született szabályos ítélet. Az ok az volt, hogy 1944. augusztus 31-től 1991. június 16-ig a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok a magyar jogrendszeren kívül léteztek.¹¹ A Vörös Hadsereg a békekötésig – így 1945-ben – megszállóként volt jelen, jogi státusát a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szabályozta. Az ország katonai közigazgatás alatt állt, a szovjet katonák atrocitásai ellen – amint a példa is mutatja – a szovjeteknél lehetett panaszt tenni.¹² Ezek a panaszok nagyrészt teljesen hatástalanok maradtak, legfeljebb látszatintézkedésekre került sor.

A jogi keretek és a szabályozás hiányában sok múltott a helyi katonai parancsnok személyén és az egyes esetekhez való hozzáállásán.¹³ Ungváry Krisztián például olyan csepeli parancsnokról emlékezik meg, aki arra hivatkozva, hogy „parancsnoksága hasznosabban kívánja felhasználni munkaidejét, mintsem ezekkel az ügyekkel foglalkozzon”, azt kérte, saját hatáskörben vonhassa felelősségre azokat, akikről bebizonyosodik, hogy rágalmazták a Vörös Hadsereget. Ezt követően a panaszok meg is szűntek.¹⁴ Ellentétes példa is akad. Az *Új Sopron* című lap 1945. december 12-én arról írt általánosságban, hogy szigorúbban ellenőrzik a szovjet katonákat a kilengések elkerülése miatt. Szintén a soproni lap tudósít róla – éppen a Skerlanicz-család tragédiájával egy időben –, hogy „nyilvánosan ítélezik Pécssett a szovjet bíróság egy gyilkos orosz katona felett”. A cikk részletesen ismerteti, hogy egy orosz közlegény december 2-án meggyilkolta Nagy István 19 éves motorszerelő-segédet. A magyar hatóságok jelentést tettek, így a szovjet parancsnokságnak sikerült elfogni a tettest, akinek ügyével nyilvános tárgyaláson foglalkoznak.¹⁵

Az esetek döntő többségében tehát feltehetően vagy következmények nélkül maradtak a győrihez hasonló rablógyilkosságok, vagy még a helyszínen kivégezték az

10 Baracska András: *Elszabadult felszabadítók. Adalékok a szovjet katonák győri tevékenységéhez, Győri Tanulmányok 2011/32*; L. Balogh Béni: „Törvényes megszállás”. *Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között*, Budapest, 2015.

11 Petó Andrea: *Elmondani az elmondhatatlant. A nemi erőszak története Magyarországon a II. világháború alatt*, Budapest, 2018, 179. o.

12 Uo.

13 L. Balogh Béni: „Törvényes megszállás”. *Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között*. Budapest, 2015, 54. o.

14 Ungváry Krisztián: „Érctorok harsogva zúgják a szélben felszabadítónk hősi nevét...”. *Szovjet jogsértések Magyarországon 1945-ben*, Magyar Nemzet, 1997. november 29., 16. o.

15 Új Sopron 1945. december 15. 1.

elkövetőket – már ha sikerült egyáltalán tetten érni őket. Ennek köszönhetően írott források alig maradtak fenn. A Skerlanicz család tragédiája kapcsán szintén híján vagyunk további dokumentumoknak – a kórházi lelkész által közölt beszámolón kívül kizárólag a sajtó cikkei maradtak fenn, melyek még 1945 decemberében keletkeztek. További levéltári forrásokat nem sikerült találni, aminek egyrészt oka lehet a már ismertetett jogi helyzet – vagyis hogy magyarországi levéltárban nem is maradhatott fenn iratanyag –, másrészt pedig, hogy az ilyen jellegű dokumentumokat hamar ki-selejtezték a pártállami diktatúra időszakában. Győr Város Levéltárában biztos, hogy utóbbira akadt példa. 1952-ben számos, a témához kapcsolódó levéltári anyagot ki-selejtezték, így már csak a mutatókönyvek bejegyzései tanúskodnak olyan esetekről, mint például az oroszok által megrongált tanácsterem ügye, vagy éppen a szovjet katonák botrányos viselkedése miatt betiltott táncmulatság.¹⁶

A további nyomok feltárása érdekében mégis érdemes a nyomtatott sajtót átvizsgálni, a soproni példák ugyanis azt bizonyítják, hogy ha elvéve is, de megjelenhettek információk a nyilvánosságban egy-egy ügy kapcsán. A szűkülő politikai keretek és a fokozatosan kiépülő diktatúra a sajtót is egyre szigorúbban korlátozta, idővel már a sorok között „megbúvó” információból is egyre kevesebb lett. Példaként említhető, hogy az 1947-es szentendrei tömeggyilkosság ügyében – ahol valószínűleg egy szökött orosz vagy ukrán katona gyilkolt meg hét embert – a sajtóban már kizárólag bujkáló SS alakulatokról esik szó. Ekkor már lényegében „kreálják” a történetet, újabb és újabb nyomokat, eseményeket találnak ki az erdőben rejtőzködő fasiszta elkövetőkről, a mozgásukról és a velük találkozó tanúkról. A tömeggyilkosságok elkövetőjét ebben az esetben sem fogták el.¹⁷

A Skerlanicz-gyilkosság ügyében ugyanakkor további konkrét információkat a nyomtatott médiumokban sem találni. A szörnyű éjszaka hatvanadik évfordulóján, 2005-ben az egyik túlélő, Skerlanicz Sára adott interjút a *Kisalföld* című napilapnak. A szemtanú felidézte a tragédiát, mely az ő emlékei szerint is pontosan úgy zajlott, ahogyan azt Szabó Jenő István kórházi lelkész lejegyezte 1945 decemberében. Visszaemlékezett ugyanakkor arra, hogy talán 1946-ban az őt és nővérét nevelő nagynénje „idézést kapott Pápáról, hogy valami betörésnél szovjet katonát fogtak el, és egyikük azt vallotta, hogy részt vett szülei meggyilkolásában”. Skerlanicz Sára a cikkben elmondta, hogy az ügyben valamiféle tárgyalásra is sor került, ám annyira megviselték őket a megpróbáltatások, hogy nagynénjük jobbnak látta otthagyni a tárgyalást, kérve, hogy „ne zaklassák” őket a továbbiakban.¹⁸ Így az elkövetőket érintő következményekről ő sem tudott további információval szolgálni.

Az 1945 decemberében elkövetett rablógyilkosság következményeiről tehát nem rendelkezünk pontos, minden kétséget kizáró információval. Ha volt is megtorlás, valamiféle jogszolgáltatás, az biztos, hogy nem a nyilvánosság előtt zajlott. Esetleges támpontok lehetnek azok a cikkek, melyek inkább csak röviden, minden konkrétu-

16 Baracska András: *Elszabadult felszabadítók. Adalékok a szovjet katonák győri tevékenységéhez*, Győri Tanulmányok 2011/32, 72. o.

17 A szentendrei gyilkosság ügyében részletesebb összefoglalás az index.hu oldalon jelent meg: Pótnyomozás 70 év után: tömeggyilkosság a Pilisben. Index.hu 2017. 08. 17.

18 Gülch Csaba: *Négy mártír egy családban. Hatvan éve: a szörnyű éjszakát Skerlanicz Sára nem tudja elfelejteni*, 2005, 2. o.

mot nélkülözően (pl. kik?, hol?, hányan?, mikor?) adnak hírt bűncselekményekről vagy azok elkövetőinek elfogásáról. Jellemző példa erre a *Makói Népiújság* 1946. november 20-i számának tudósítása, mely Győrött elfogott rablógyilkosokról tudósít. Mint a tudósításban olvasható, semmilyen további konkrét adat nincs arról, hogy kikről van szó – ami azért is érdekes, mert a győri lapok ugyanerről a „fogásról” egyáltalán nem tájékoztatnak:

„Elszánt rablóbandát tett ártalmatlanná a győri rendőrség. Az elfogott gonosztevők beismerték, hogy az egész Dunántúlt végigfosztogatták az elmúlt hónapok alatt. A banda tagjai három rablógyilkosságot is beismertek, amelyeket orosz katonának öltözve hajtottak végre. Statáriális bíróság elé kerülnek és akasztófa vár rájuk.”¹⁹

Nem zárhatjuk ki, hogy esetleg a győri családi tragédia elkövetői (is) az elfogottak között vannak, mindenesetre az „orosz katonai egyenruha” és a statáriális bíróság arra enged következtetni, hogy bármilyen bűncselekményben vettek is részt az elfogottak, valószínűleg ők is a megszálló hadsereghez tartoztak.

Az 1945 decemberében elkövetett győri rablógyilkosság jó eséllyel következmények nélkül maradt, vagy a következményekről magyarországi írott források – legalábbis eddig – nem ismertek. A tragédia nyomán a városban napirendre kerültek a válságos közállapotok, a kritikus közbiztonság. A megszálló szovjet hadsereg „törvények felettsége” miatt azonban érdemi lépéseket nem lehetett foganatosítani. A sajtó, a közigazgatás és a hétköznapi emberek is csak félmondatokkal, utalásokkal beszélhettek a négy áldozatot követelő tragédiáról. Bár a nyomtatott lapok hasábjain többször szerepelt, hogy *a nyomozás jól halad és a tettesek kilétének megállapítása folyamatban van*, valójában soha nem derült ki, pontosan, személy szerint kik követték el a rablógyilkosságot.

19 Makói Népiújság 1946. 3.

A Kírák János ügyében elkövetett hibák és a „martfői rém”, Kovács Péter évtizedes ámokfutását lehetővé tevő további okok

A magyar kriminalisztika történetében vannak olyan nem mindennapi bűnügyek, amelyek a maguk idején lázba hozták a közvéleményt. Ezek közül néhányból regény, színdarab, sőt film is készült. A hatvan évvel ezelőtt ártatlanul elítélt Kírák János és a valódi sorozatgyilkos Kovács Péter történetét regény- és drámaírók, valamint filmkészítők egyaránt feldolgozták.

A Madách Színház 1979 februárjában mutatta be, majd évekig telt ház előtt játszotta Polgár András *Kettős helyszín* című drámáját.

Berkesi András *Ha az igazságra esküdtél* című, 1980-ban megjelent és azóta több kiadást is megélt regénye sokak kedvelt olvasmánya volt.

Nagy sikerrel dolgozta fel a történetet a Sopsits Árpád rendezésében készült, 2016-ban bemutatott *Martfői rém* című film is.

Természetes, hogy ezekben a művekben az írók a valóságban megtörténtekeket nem pontosan rekonstruálták, azokat csak részben vették figyelembe. Dramaturgiai és egyéb szempontokat is előtérbe helyeztek annak érdekében, hogy hangsúlyosan mutassák be a bűnügy társadalmi, politikai hátterét, s ezzel jellemző képet fessenek a kor viszonyairól.

A büntetőjogásznak azonban csak bizonyított tények alapján szabad a történeteket megítélnie, az összefüggésekre rámutatnia.

A „martfői rém” néven elhíresült Kovács Péter által elkövetett gyilkosságokhoz kötődik a korabeli magyar bűnüldözés egyik legnagyobb szakmai hibája: „Az ugyanis, hogy először Kírák János személyében nem a tényleges bűnelkövetőt vonták felelőségre, nemcsak súlyos törvénysértés és méltánytalan szenvedés okozója lett, hanem egy rendkívül súlyos bünsorozat tette számára nyitott szabad utat és adott háborítatlan lehetőséget több mint egy évtizeden keresztül.”¹

Napjainkra már nyilvánvaló, hogy a törvénysértések eredendő oka az igazságszolgáltatás akkori, politikai elvárásokkal átszőtt rendszeréből fakadt, és az apparátusok tagjainak képzetlenségéből, felkészületlenségéből, a mindenáron gyors eredményt felmutatni akaró szakszerűtlen eljárásából következett.

1 Szabó Zoltán: *Egy súlyos élet elleni bűncselekmény-sorozat nyomozásának idő előtti lezárása*, Belügyi Szemle 1968/11, 107. o.

Az ötvenes évek elejére a rendőrségtől elküldték a szakembereket. A teljesen újjászervezett apparátust a kellő iskolázottság, a kriminalisztikai és a krimináltechnikai ismeretek hiánya, valamint az erőszakosság egyaránt jellemezte.

Hasonló folyamat zajlott az igazságszolgáltatási szerveknél is, mert a szakmai tudás helyett itt is a politikai megbízhatóság számított. 1952 után nagyon sok olyan ember került az igazságszolgáltatás apparátusaiba, akinek a beosztása ellátásához sem iskolai végzettsége, sem tapasztalata, sem pedig felkészültsége nem volt.

Elismerem, hogy bárki mondhatná, miszerint több mint fél évszázad távlatából, a számítógépek, a DNS és a térfigyelő kamerák világában könnyű pálcát törni az akkori igazságszolgáltatási szervek munkája felett, hiszen a működési feltételek össze sem hasonlíthatók. A kritikus megközelítést azonban mégis indokoltnak tartom, hiszen az akkori bűnüldöző szervek – mint azt hamarosan látni fogjuk – a kor biztosította lehetőségek alkalmazásával is bőven adósak maradtak.

Lássuk tehát, hogy milyen megdöbbentő hibák sorozata eredményezte az ártatlan Kírvák János elítélését, majd azt is, hogy a valódi sorozatgyilkos személye miért maradt 10 éven át felderítetlen.

1957. július 23-án reggel a martfű határában levő Csesz-árok vizében arccal lefelé fordulva egy részben lemeztelenített női holttestet találtak. A helyszín kéjgyilkosságra utalt. Az áldozat Sz. Margit, a martfűi Tisza Cipőgyár 23 éves munkása volt. Ugyanazon a napon megtörtént a hatósági boncolása. Az orvosszakértők megállapították, hogy a lányt megfojtották. Azt is rögzítették, miszerint a sértett homlokának középvonalaiban horpadásos koponyatöréssel együtt járó 7 cm hosszú, éles szélű, csontig hatoló bőrsérülés van, amelyet – a szakértők szerint – nagy erejű fejsze vagy baltacsapás idézhetett elő. Megállapították még, hogy a sértett fanszörén ezüstös fényű szennyeződés található, a sértett jobb keze középső ujjának körme alól pedig egy 15 cm hosszú, egyenes hajszálat biztosítottak.

A viszonylag hosszú hajszálat azonban később nem azonosították sem Kírvák, sem más gyanúba vett személyek hajszálaival, sőt a nyomozás alatt a hajszál ismeretlen körülmények között eltűnt.

A laboratóriumi vizsgálat megállapította, hogy a sértett hüvelyében ondónyom nincs, a fanszörzeten talált szennyeződés pedig sejtes elemeket nem tartalmaz, az földes szennyeződésnek felel meg.

Az egypártvezetésű politikai rendszer pár hónappal az 1956-os forradalmi eseményekben kicsúcsosodott társadalmi bizalomvesztés után a lakosság széles körét megdöbbentő gyilkosság „gyors” és „szakszerű” kivizsgálásával és a tettesnek a lakosság megnyugvását eredményező felelősségre vonásával akarta lezárni az ügyet.

A bűnüldöző hatóságokra jelentős nyomás nehezedett. Ezt kellően érzékelteti a Szolnok Megyei Pártbizottság akkoriban *Tiszavidéknek* nevezett napilapja címlapján 1957. július 25-én megjelent cikk eme részlete is:

„Reméljük, hogy az emberi bestia – az elvetemült gyilkos – méltóan meglakolt tetteért, s hatóságainknak sikerül összeszedni a társadalom söpredékét, akiket javarészt az ellenforradalmárok szabadítottak rá 56 októberében újból a lakosságra.”

A fiatal nő holttestének megtalálása után az akkoriban már több mint háromezer dolgozót foglalkoztató martfői Tisza Cipőgyárban többen Kíryák Jánosra gyanakodtak. Kíryák János 1951-től 1957 márciusáig egy munkapadon dolgozott Sz. Margit sértettel. 1955-ben – amikor Kíryák és felesége között a viszony már megromlott – megkérdezte a lánytól, hogy ha elválnak a feleségétől, hozzámegy-e. Ekkor igenlő választ kapott. Kíryák a válóperes tárgyaláson a bíróság előtt is úgy nyilatkozott, hogy Sz. Margitot kívánja majd feleségül venni.

Az előzmények ellenére a házasság felbontása után a lány egy másik férfi udvarlását fogadta el, Kíryák házassági ajánlatát pedig elutasította.

A válás után Kíryák János egyedül lakott a tiszaföldvári családi házában.

A közelebbi munkatársak tudtak arról, hogy a férfi még mindig – de már viszonzatlanul – vonzódott Sz. Margithoz. A nyomozók már július 23-án megkezdték a Kíryák személyével kapcsolatos adatgyűjtést. A férfi érezte a gyanakvást. Így amikor július 24-én megkérdezték tőle, hol járt a kéjgyilkosság estéjén, Kíryák, attól félve, hogy ha azt mondja, otthon volt, nem hisznek neki, úgy nyilatkozott, hogy az édesanyjánál megvacsorázott, majd a szülői házban lefeküdt és elaludt.

Kíryák Ferencné azonban a nyomozók kérdésére azt a választ adta, hogy „Július 22-én délután a fiam 17 órakor jött el hozzánk vacsorázni. Utána még beszélgettünk, majd kb. 20 órakor ment el tőlünk a lakására.”

Kíryákot tehát hazugságon érték, és 6 órával később már hiába módosította korábbi nyilatkozatát. A későbbi kihallgatásai során egyre jobban összezavarodott. Sajnos mindez elegendő volt ahhoz, hogy a nyomozás immáron határozott irányt vegyen, és a politikai elvárásoknak megfelelően gyors eredményt mutasson fel.

Kíryák Jánost július 27-én az ügyészség letartóztatta.

A nyomozás során 1957. július 30-án tanúként hallgatták ki C. Rezső vonatvezetőt, aki elmondta, hogy 1957. július 22-én este 22.40 órakor indult motorvonatával a martfői állomásról, és amikor 3 perccel később a Csesz-árokknál haladt, a reflektor jól megvilágított egy kerékpárja mellett álló férfit. Ezt az embert jól megfigyelte, mert annak erősen feldúlt arca, a 27 éves vonatvezetői tapasztalata alapján azt sugallta számára, hogy öngyilkosságra készül, ezért le is lassította a vonatot. Az ismeretlen férfi furcsán viselkedett, hajadonfővel igen borzas, dús, összekuszált barna haja volt. A férfit felismerné.

Valószínűsítve, hogy C. Rezső Sz. Margit gyilkosát látta, a rendőrség még 1957. július végén négy felismertetési kísérletet tartott, amelyekben Kíryák Jánost is szerepeltette.

Ezek közül mindössze egy járt olyan eredménnyel, hogy a vonatvezető egy megingathatatlan alibivel rendelkező férfinél vélte felismerni az általa látott ismeretlent, aki nem Kíryák János volt.

Kírák Jánost a nyomozás során igen sokszor hallgatták ki. A kezdeti teljes tagadás után 1957. augusztus 14-én, a Törökszentmiklósi Rendőrkapitányságon „beismerő vallomást” tett.

Kírák az egyre részletesebb beismerő vallomásait a későbbiek folyamán visszavonta, majd újra megerősítette. A visszavonások okát többször azzal indokolta, hogy őt bántalmazták, s így beismerésre kényszerítették.

A beismerő vallomást erősíteni látszott az 1957. augusztus 23-án, a cselekmény helyszínén megtartott bizonyítási kísérlet is, amelyen Kírák a nyomozó kutya által jelzett tettesi utat követve látszólag magától mutatta be, hogyan ölte meg Sz. Margitot.

Kírák beismerő vallomása hemzsegett a valótlanúságoctól, annak sok bizonyíték ellentmondott. Az objektíve valótlan tényeket tartalmazó vallomást már önmagában is aggályos beismerésnek kellett volna tekinteni, ezért nem lett volna szabad a nyomozást befejezni.

Egyebek mellett az objektív valósággal ellentétes volt:

- hogy ő ölte meg Sz. Margitot,
- hogy közöszült a sértettel, sőt az ondót is a hüvelyébe engedte,
- baltát vitt magával a helyszínre, hogy ha kell, azzal üsse le a sértettet,
- az ölés után 24 óraker a lakásán villanyt gyújtott,
- továbbá hogy ekkor vízzel és acetonnal kitisztította a vértől szennyes zakóját,
- valamint hogy *útban a helyszín felé* találkozott S. Józsefnével.

Mindennek ellenére Kírák János ellen a Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnüldözési Osztálya 1957. augusztus 30-án elkészítette a vádiratot, amelyet a rendőrségre kihelyezett ügyész jóváhagyott.

A megyei újságban másnap főcímként jelent meg: *Kézre került a martfői gyilkos*. Említést érdemel, hogy a Kírákot nevesítő cikket a nyomozás törvényességét felügye-lő, a vádiratot jóváhagyó, majd a tárgyalási szakban a védképviseletet mindvégig el-látó ügyész jegyezte.

A tárgyalóteremi tudósításokban is „gyilkosként” kezelték a vádlottat. A közvéle-mény megnyugtatására ilyen címek jelentek meg, mint pl.: *Tegnap kezdődött a mart-fői gyilkos perének nyilvános tárgyalása*, vagy *Vall a martfői gyilkos*.

Nyilvánvaló, hogy a tudósítások hangvétele alkalmas volt a tanúk befolyásolásá-ra, továbbá, hogy nyomást gyakoroljon magára a bíróságra is.

Az ügyész a korra jellemző patetikusssággal „mint a nép szócsöve” kért halálbü-netetést a vádlottra.

A bíróság által megállapított tényállás lényege a következő volt:

1957. július 22-én este 9 óraker Kírák Jánosnak eszébe jutott, hogy Sz. Margit, a házassági ajánlatára előbb igenlő, majd elutasító választ adott, ezért elhatá-rozta, hogy leszámol vele, megöli őt, de abban az esetben, ha közöszül vele, eláll ettől a szándékától. Magához vett egy kis fejszét, kerékpáron a cipőgyár elé ment és ott megvárta az esti műszak után távozó sértettet.

Csatlakozott a gyárból távozó sértetthez és őt egy dűlőúton a Csesz-árokig kí-sérte. Útközben a visszautasított házassági ajánlat felett vitatkoztak. A meg-ismételt elutasító nyilatkozat miatt a terhelt előrántotta az addig elrejtett kis

fejszéljét, a sértettet azzal fejbe vágta. Sz. Margit az ütéstől a földre rogyott. Erre a terhelt hónaljánál fogva behúzta a közeli kukoricásba, ott leszaggatta ruháit, szétnyomta az öntudatlan sértett lábait és közösült vele. Ezt követően a vízzel telt Csesz-árokig vonszolta és oda belefördította. A cselekmény elkövetése után a kerékpáron a lakására távozott.

A helyszín közvetlen közelében Kíryák egy motorvonattal, Tiszaföldváron pedig a moziból hazatérő személyekkel találkozott. A lakásán a kabátját előbb vízzel, azután acetonnal kitisztította a ráfröccsent vértől, majd lefeküdt.

Fontos azt megemlíteni, hogy a laboratóriumi vizsgálat a terhelt külső ruházatán nem talált vérgyanús szennyeződést. A zakó megvizsgálásáról készített – vértől szennyezettséget kizáró – szakértői véleményt azonban nem csatolták a bírósági iratokhoz.

Az állítólag eszközül használt baltán pedig a vérgyanús területről a vizsgálat nem tudta megállapítani, hogy a szennyeződés embervértől ered. Mindennek ellenére ezt a szennyezettséget az eljárás során mindvégig emberi vérként értékelték.

Az „elvetemült gyilkos méltóan meglakolt bűnéért”, mert Sz. Margit megölése után három hónappal Kíryák Jánost a Szolnok Megyei Bíróság 1957. október 26-án gyilkosság és erőszakos nemi közösülés miatt halálbüntetésre ítélte.

A bírák sokáig zárt – ám a Szolnoki Levéltárban ma már nyilvánosan megtekinthető – tanácskozási jegyzőkönyve szerint a bírói tanács elnöke Kíryákot életfogytiglani büntetésre szándékozott ítélni, de a tanács két laikus népi ülnök tagja leszavazta, ezért került sor a halálos ítélet kihirdetésére.

A bíróság a bizonyítékok értékelése során Kíryák „beismerő vallomását”, valamint a bizonyítási kísérlet adatait vette alapul. Kíryák hivatkozását pedig, hogy őt a rendőrségen bántalmazással kényszerítették a beismerésre, „komolytalannak” minősítette.

Jelentős bizonyítékként értékelték az eljárásban azt is, hogy Kíryák János megjelöltte, hogy július 22-én röviddel 22 óra után a cipőgyár főportájánál melyik munkatársa mikor és kivel hagyta el a gyár területét. Az indokolás szerint a tanúk által is visszaigazolt tényeket Kíryák nem találhatta ki.

Mindez azonban megalapozatlan következtetés volt. Javarészt azért, mert e bizonyíték értékelésénél figyelemmel kellett volna lenni arra is, hogy Kíryák János már csaknem tíz éve dolgozott a cipőgyárban, ismerte munkatársait, tudta, hogy az esti műszakból kik és általában kivel távoztak haza.

Mindemellett S. Józsefné is azt vallotta, hogy látta a vádlottat, *amikor este jóval 23 óra után hazafelé tartott*. Mindezek alapján elvetették Kíryák védekezését, hogy a vádbeli időben a lakásán aludt.

A bíróság a „beismerő” vallomásra, továbbá a sértettől letépett ruházatra hivatkozva, Kíryák terhére az erőszakos nemi közösülés elkövetését is megállapította, annak ellenére, hogy az orvosszakértők véleménye ennek egyértelműen ellentmondott.

Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság 1958. január 8-án hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította.

A másodfokú végzés szerint az elsőfokú bíróság
– nem tisztázta a cselekmény indítókait,

– a cselekmény idő- és térbeli adataival nem támasztotta alá az ítélet alapjául felhasznált beismerő vallomást.

– megalapozatlansági ok volt még, hogy az elsőfokú bíróság a beismerés hitelességét azzal is igazolva látta, hogy a vádlott megnevezte azokat a munkatársait, akik a vádbeli estén a gyárból hazafelé tartottak.

Ugyanakkor azokat a tanúkat, akik a nyomozás során Kírjákat cáfolva azt vallották, hogy nem voltak ott, a bíróság ki sem hallgatta.

A megismételt elsőfokú tárgyalás időszakában az ügyben eljáró ügyész és az MRFK akkori bűnügyi osztályvezetője jegyzőkönyvileg kihallgatott és szinte preszcionálni igyekezett néhány olyan tanút, akik a tárgyaláson visszavonták a nyomozás során tett vallomásukat, vagy attól eltérő módon nyilatkoztak. Nyilvánvaló, hogy egy büntetőügy nem lehet egyszerre nyomozati és bírósági szakban, ezért a kihallgatásokkal alapvető eljárási szabályt sértettek, de ezt senki nem vette figyelembe.

Az új eljárás keretében a Szolnoki Megyei Bíróság 1958. június 23-án Kírjákat a bűnösség változatlan megállapítása mellett újból halálbüntetéssel sújtotta. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a bírói tanács javasolta a kegyelem megadását.

A megismételt eljárás során azokat a körülményeket, hogy ki, kivel és mikor távozott a gyárból, a megyei bíróság annak ellenére nem tisztázta, hogy ezek alapos vizsgálatát a Legfelsőbb Bíróság kifejezetten előírta számára. Az pedig már abszurditás, miszerint az újabb eljárás másodfokú ítéletében ezt ugyan rosszállóan megemlégették, de a mulasztást úgy értékelték, hogy mindez az ügy „helyes elbírálására” nem volt kihatással. Mindennek alapján az indokolást azzal az önkényes megállapítással egészítették ki, hogy amikor a vádlott Sz. Margitra várakozott, nem tudott nyugodtan figyelni, ezért a gyárból kijövőket összetévesztette. Olyan általa jól ismert munkatársairól állította, hogy a 2. sz. portán látta őket kijönni, akikről bebizonyosodott, hogy aznap nem is voltak a gyárban.

A Legfelsőbb Bíróság 1958. november 27-én a cselekmény jogi minősítését megváltoztatta erőszakos nemi közönség büntetvével párosuló szándékos emberölés büntetvére, amiért Kírjákat – akkoriban 15 évi tartamú – életfogytig tartó börtönre és 10 évi jogeltiltásra ítélte.

A Legfelsőbb Bíróság nem a halálbüntetést változtatta át életfogytig tartó börtönre, hanem a cselekmény jogi minősítését korrigálta, amivel a halálbüntetés kiszabásának lehetőségét kizárta.

Az elítélés után Kírják János szinte minden évben panasszal fordult az igazságügyi szervekhez ártatlanságát hangoztatva, és kérte ügyének újbóli felülvizsgálását.

Ezen a ponton meg kell emlékezni dr. Szabó Zoltánról, a Szolnok Megyei Főügyészség Nyomozó Csoportjának egykori vezetőjéről. Ő figyelte fel Kírják János folyamatosan ismétlődő panaszaira, valamint az Sz. Margit 1957-ben történt megölése után öt évvel később meginduló, majd évenként ismétlődő bűncselekmény-sorozat összefüggéseire. Anélkül, hogy ez munkaköri kötelezettsége lett volna, 1967. január 9-én jelentést készített a Szolnok megyében 1955 után elkövetett hat súlyos élet elleni

ügy elemzéséről, amelyben eljutott arra a helyes következtetésre, hogy az elkövetési módok azonosak, a kísérő körülmények teljesen egyezők, így valamennyi cselekménynek közös az elkövetője, de ez nem lehet Kírvák János, mivel a később megvalósított cselekmények elkövetésekor ő már büntetését töltötte.

A cselekményeket jellemzően este nyolc óra és éjfél között, egyedül haladó nő sérelmére követték el. Emellett határozott összefüggésre utalt az elkövetések módja is. A tettes megfojtotta áldozatait, és egy eset kivételével részben vagy teljesen lemez-telenítette, de nem közöskült velük.

A dr. Szabó Zoltán kezdeményezésére hivatalból lefolytatott perújítási nyomozás eredményeként a Legfőbb Ügyészség is meggyőződött Kírvák János ártatlanságáról.²

A perújítási nyomozás megállapításai

Az 1968-ban lefolytatott perújítási nyomozás adatai alapján a következőket állapították meg:

Abból, hogy a Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság az akkor általa nyomozott legjelentősebb ügyben és a nyomozás kezdeti szakában kísértette át Kírvák Jánost az eljárásra illetéktelen Törökszentmiklósi Rendőrkapitányságra, csak arra lehetett következtetni, hogy az átkísértetés a kényszervallatás okából történt. Tanúvallomások bizonyították, hogy Kírvák Jánost Törökszentmiklóson Sz. Margit gyilkosaként kezelték és két fogdaór súlyosan bántalmazta. Ütötték, rugdosták, s ennek hatására kényszerből tett beismerő vallomást. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy Kírvák a beismerés után hamarosan visszakerült Szolnokra.

Kírvák János a későbbiek során az újabb bántalmazástól féltre és az ezzel való fenyegetések hatására tartotta fenn a beismerő vallomását, sőt azt a mindenkori kívánságnak megfelelően a nyomozás pillanatnyi állásától függő tartalommal alakította, változtatta is. A fenyegetés, közvetlenül a tárgyalás előtt, még a megyei bíróságon is folyt.

Az 1957. augusztus 23-án megtartott bizonyítási kísérletet a hatóságok azért értékelték a beismerés támogatójaul, mert látszólag Kírvák János vitte ki a bizottságot a Csesz-árokhoz, és ott spontán játszotta le az eseményeket. Valójában azonban az előzetes letartóztatásban levő terheltet a nyomozási kísérlet előtt korábban már négy alkalommal kivitték a helyszínre, ahol „betanították a szerepére”, majd a nyomozási kísérlet során őt még befolyásolták is, sőt irányították.

A perújítási nyomozás során foganatosított kihantolás alkalmával észlelték, hogy az igazságügyi boncolást végző egyik orvos szakértő a sértett koponyájának tetejét magához vette, noha arra további vizsgálat végett akkor nem volt szükség. Ezt a tényt a boncolási jegyzőkönyvben nem rögzítették. A „megszerzett” hullarész – az orvos szakértő időközbeni elhalálózása miatt – már nem volt felkutatható. Jelentős bizonyíték enyészett el.

² Dr. Csentes Károlynak az MSZMP KB KAO számára 1968. június 6-án készített összefoglaló jelentése alapján (Magyar Országos Levéltár).

A baltának mint a cselekmény eszközének használatát ugyanis a perújítási nyomozás megcáfolta, mert utóbb kiderült, hogy a tettes Sz. Margit fejére nem baltával, hanem egy vonalzószerű, kb. 60 cm hosszú, 8-10 cm széles laposvassal mért eszméletvesztést eredményező, nagy erejű ütést.

Az egész eljárás során egyedül S. Józsefné tett következetesen terhelő vallomást Kírják Jánosra, amikor állította, hogy a vádbeli napon este 23 óra után találkozott a férfival. A tanú a szóba került verziók egyikében sem találkozhatott Kírjakkal, mert annak vagy előbb haza kellett érnie, vagy S.-nétől eltérő útvonalon kellett a lakására jutnia. A perújítás során bebizonyosodott, hogy a tanú vallomása objektíve hamis volt.

A vádbeli éjszaka erősen felhős, borult idő volt, néha még az eső is esett. Ennek tükrében jelentős új tény volt az is, miszerint az állítólagos találkozás helyén, továbbá abban az utcában is ahol Kírják János lakott, 1957. július 22-én 23 órától 23-án 01 óráig áramszünet volt. Kírják János a „beismerése” szerint, a bűncselekmény elkövetése után lakására éjfél körül hazaérve villanyfénynél vizsgálta át ruházatát, majd a kabátján lévő vérfoltokat aceton segítségével eltávolította. Kírják tehát az áramszünet miatt a villanyt nem is kapcsolhatta fel.

A perújítási eljárásban elvégzett szakértői vizsgálat egyértelműen bizonyította, hogy az aceton nem alkalmas arra, hogy ruházatból emberi vért eltávolítson, ellenkezőleg, azt fixálja.

A motorvonat vezetője volt az egyetlen szemtanú, aki a helyszínről távozó tettet látta. Vallomásaiban sötét és nagy hajú, „borzas” férfit említett, aki kerékpárt tolva távozott a helyszínről. Jellemző, hogy a többszöri bemutatás során a feje tetején kopasz Kírják Jánosban sohasem vélte felismerni a látott személyt.

C. Rezső időközben elhunyt. Amikor a perújítás során az özvegyét kihallgatták, „elmondta, hogy férje annak idején többször is ingerülten hangoztatta, hogy egészen más személyt ítéltek el, mint akit ő látott. Jellemző, hogy az általa a felismertetés során kiválasztott személy korabeli fényképe és Kovács Péter akkori fényképe között nagy hasonlóság mutatkozott”.³

Az ügyészség 1968. április 9-én perújítási indítványt nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz. A legmagasabb bírói fórum 1968. április 13-án a perújítási eljárást elrendelte és Kírják Jánost szabadlábra helyezte. Az eljárás lefolytatására a Fővárosi Bíróságot jelölte ki.

A perújítási eljárás keretében a Fővárosi Bíróság 1968. június 8-án kihirdetett ítéletében Kírják Jánost – mert nem követett el büntetett – felmentette az ellene emelt vád alól.

A Kírjákot 10 évvel korábban hangzatos főcímekekkel már a bírósági döntések előtt következetesen gyilkosnak nevező napilap utolsó oldalán *Mégsem ő volt a gyilkos* címmel jelent meg rövid tudósítás a felmentő ítéletről.

Kírják János a büntetéséből, annak félbeszakításáig, 10 év, 8 hónap és 20 napot töltött ki.

3 Szabó Zoltán, i. m., 107. o.

Kíriák János 110 000 Ft kártérítést kapott. Kártalanítása mindössze havi 900–1000 Ft körüli összegnek felelt meg, bár, 1957-ben 1300–1500 Ft körül keresett, ami 1968-ra elérte volna az 1800 Ft-ot.

Az ország politikai vezetését is rosszul érintette az igazságszolgáltatás Kíriák János felmentésével beismert súlyos tévedése. Az akkoriban már csaknem 5000 embert foglalkoztató, hazánk legnagyobb cipőgyáraként működő Tisza Cipőgyár dolgozóinak „közvéleménye” elsősorban azért volt szolidáris Kíriákkal, mert tudták, hogy durva fizikai bántalmazások hatására ismerte be Sz. Margit megölését, a börtönövek pedig a férfi egészségét gyógyíthatatlanul tönkretették.

A szocializmusban ilyen nem történhetett volna meg. Az MSZMP Központi Bizottságának Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya vizsgálatot rendelt el. A belügyminiszter, a legfőbb ügyész, valamint az igazságügyi miniszter egyaránt elkészítette a maga jelentését, amelyek alapján összegző jelentés is készült.

A vizsgálat azt állapította meg, hogy a Kíriák-ügyben elkövetett törvénysértések, a fatális hibák végső soron a szakszerűtlen nyomozati munkára, az elvtelen ügyészi felügyeletre, a bíróságok felületes munkájára, az érintett szervek közötti kritikus munkakapcsolatok hiányára voltak visszavezethetők.

Kíriák ártatlanul való elítéléséért súlyos felelősség terhelte az akkor eljáró rendőroket, ügyészt és bírákat egyaránt, de felelősség mutatkozott többek részéről azért is, mert később is akadályozták az igazság kiderítését.

Kíriák János méltánytalan szenvedése, tönkretett élete sajnos csak az érem egyik oldala, mert a másik oldal is további emberi tragédiákat, súlyos testi és lelki sérüléseket, elvesztett életkeket jelenít meg.

A továbbiakban vegyük sorra azokat az ügyeket, amelyek figyelemre méltó kriminalisztikai összefüggéseire dr. Szabó Zoltán rámutatott. Ennek keretében meg kell említeni a vizsgálatuk során elkövetett súlyos hibákat, amelyek a nyomozást eltérítették a helyes irányból, ezáltal újabb és újabb lehetőséget adtak egy sorozatgyilkos számára.

N. Erzsébet

A sorban első ügy N. Erzsébet megölése, amely miatt egy Bujáki István nevű szolnoki férfi ki is töltötte – az akkoriban 15 évi tartamú – életfogytiglani szabadságvesztését.

1955. július 2-án a szolnoki vasútállomás közvetlen közelében levő üres telek egyik bomba vájta tölcserében találtak rá N. Erzsébet holttestére.

Az áldozaton ütésektől származó nyomok voltak, ruházatán jól látszott a dula-kodás nyoma: melltartója lehúzza, szoknyája felhúzza, az alsóneműje széttépve. Az áldozat lába között és nemi szervén ondónyomokat találtak.

A boncolás megállapította, hogy a 19 éves lányt 1955. július 1-jén éjszaka ismeretlen tettes megfojtotta.

A helyszíni szemle alkalmával a bűnügyi technikus ránézésre kijelentette, hogy az áldozat közelében talált egyaránt fényes felületű táskán, retikulón, erszényen nincsenek használható ujjnyomok. A későbbi nyomozás viszont azt igazolta, hogy a tettes azokat megfogta és bennük kutatott. A mulasztás miatt a tetteshez vezető fontos, közvetlen bizonyíték rögzítése hiúsult meg.

A büntetését kitöltő Bujáki István a haláláig azt hangoztatta, hogy: „Az igaz, mi szerint Szolnokon, különösen a vasútállomás környékén számos, általam ismert és ismeretlen fiatal nő ellen követtem el erőszakot, de N. Erzsébetet nem én öltem meg. Ezt a lányt sohasem láttam, és nem is hallottam róla...”⁴

Dr. Szabó Zoltán a kriminalisztikai egyezőségek mellett talált még egy, a sorozathoz kapcsolható, igencsak elgondolkoztató gyanúokat. A Kovács Péter ügyében részfeladatokat végzett idősebb kollégáimtól – a pályám kezdetén – 1980-ban azt hallottam, hogy dr. Szabó Zoltán az 1954 novemberétől 56 novemberéig katonai szolgálatát töltő Kovács Péter honvédségi szabadságos levele, valamint a MÁV archívumának adatai alapján eljutott annak megállapításáig, hogy abban a kétórás időszakban, amikor N. Erzsébetet megölték, Kovács a szolnoki vasútállomáson vagy annak közelében tartózkodott. Sajnos ide vonatkozólag csak a volt kollégáim elmondására tudok hivatkozni, erről írásos dokumentumok nem állnak rendelkezésemre.

Bujáki István ügyében perújítás nem volt. Kovács Péter tagadta, hogy 1955-ben N. Erzsébetet is ő ölte volna meg, s bár személyével kapcsolatban a gyanú megmaradt, tizenkét év távlatában a bűnösségére megnyugtató bizonyítékot nem sikerült beszerezni.

S. Ilona

A 20 éves S. Ilona tiszaföldvári lakos 1962. március 5-én eltűnt. Lakásáról munkahelyére, a martfűi cipőgyárba indult, de oda nem érkezett meg és senki nem tudott a hollétéről.

A hozzátartozók a tiszaföldvári rendőrörsön bejelentették S. Ilona eltűnését. Ezt a tényt azonban a rendőrségen nem jegyzőkönyvezték, és erről jelentést sem készítettek.

1962. május 4-én Nagyrévnél a halászok egy meztelen női holttestet fogtak ki a Tiszából. Nyakára mintás nejlon kendő és 40 cm-es olyan zsineg volt kötve, amit akkoriban gyakran használtak bálázáshoz. Az elhunyt szájába melltartó volt tömve.

A boncolás szerint a nő még élt, amikor a vízbe került, a halálok pedig vízbe fulladás, amit a diatoma-vizsgálat alátámasztott. A holttest személyazonosságát nem tudták megállapítani.

A halottszemlén készült fényképfelvételek a bűnügyi technikus hibájából, a negatív helytelen előhívása miatt megsemmisültek.

4 Bodor Endre: *Élet elleni bűncselekmények*, BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1965, 202. o.

1962. május végén a Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság Életvédelmi Alosztályának véletlenül jutott a tudomására S. Ilona eltűnése. A Tiszából kifogott – két hónapig vízben ázó, oszlásnak indult – holttestet utóbb S. Ilonával azonosították.

Bár a halottszemle több megállapítása is azt valószínűsítette, hogy a lány bűncselekmény áldozata lett, és nem volt öngyilkossági szándékra utaló adat, az esetet mégis azzal zárták le, hogy a lány öngyilkos lett. Ez súlyos hiba volt.

Sz. Istvánné

1963. november 13-án este Sz. Istvánné munkahelyéről, a Tisza Cipőgyárból hazafelé tartott. Martfű felől a vonat 22 óra 10 perckor érkezett be a homoki vasútállomásra. A nő leszállt a vonatról, és az állomást elhagyva, a sínpár és az azzal párhuzamos ház-sor között zseblámpával világítva haladt a lakása felé. Egy férfi a nyomába szegődött.

Rövid ideig követte, majd hirtelen utána lépve hátulról kalapáccsal nagy erejű ütést mért a fejére, minek következtében a sértett összeroskadtt és eszméletét veszítette.

Az elkövető ezután áldozata nadrágját letépte, altestét lemeztelenítette, majd a meztelen női test mellett onanizált.

Az asszony életveszélyes koponya- és agysérüléseket szenvedett. Szerencséjére – röviddel a támadás után – egy arra közlekedő tehervonat mozdonyvezetője a reflektor fényében észrevette a sínek mellett magatehetetlenül fekvő nőt. A gyors orvosi segítségnek köszönhetően az áldozat túlélte a támadást.

A bűnügyi technikusok a bűncselekmény helyszínén motorkerékpárnyomot találtak, amit fényképpel rögzítettek. „A nyomszakértő megállapítása szerint a motorkerékpárnyom Pannónia motorkerékpár gumijától származott. Azt a tényt, hogy a nyom a tettes motorjától származhatott, jelezte a nyomozókutya mozgása, mely szimatfelvétel után a motornyom melletti lábnyomtól a kb. 20 m-re levő elkövetési helyszínhez vezetett.

Az adat tehát jelezte, hogy a tettes motorkerékpárral ment a helyszínre. Az alapügyben gyanúba vett személy, a sértettet korábban cserbenhagyó udvarló viszont nem rendelkezett motorkerékpárral, csak kerékpárral.”⁵

Ennek ellenére az emberölési kísérlet elkövetésével a következetesen tagadó volt udvarlót gyanúsították, majd vádolták meg, akit csaknem 1 évi előzetes letartóztatás után végül is bizonyítottság hiányában mentett fel a Szolnok Megyei Bíróság.

Az ügyészség által 1967-ben elvégzett nyomozás során kiderült, hogy Kovács Péter nem sokkal e bűncselekmény elkövetése előtt vásárolt Pannónia motorkerékpárt, és beismerése szerint ezzel ment el az elkövetés helyszínére.

5 Szabó Zoltán, i.m., 102. o.

S. Józsefné

1964. március 21-én kora este, 19 óra 45 perc körüli időpontban S. Józsefné Tiszaföldváron gyalog, magányosan haladt a Mártírok útján a Kossuth L. utca felé, miközben egy férfi hosszasan követni kezdte. Amikor S.-né erre felfigyelt, az illető átment az utca túloldalára, és úgy tett, mintha be akarna menni egy házba.

Ám nem ezt tette, hanem folytatta a nő követését, majd futásra váltott. Áldozatát utolérve a kezében tartott kalapáccsal, nagy erővel sújtott a közben gyanút fogó nő feje irányába, de az ütés kissé elcsúszott, mert a nő váratlan mozdulattal oldalra lépett. A férfi több ütéssel akarta elérni célját, de ezek az ütések már nem érték el a nő fejét, mert a védekezésül feje fölé emelt karjával eltérítette azokat. Az ütések így a vállát és a könyökét érték. S.-né sikoltozva kiabált segítségért, mire támadója elmenekült a helyszínről.

S. Józsefné súlyos fejsérülést szenvedett, bár koponyatörése nem volt, több napig állt agyrázkódás miatt kórházi kezelés alatt.

„A nyomozás adataiból kitűnt, a sértett észlelte, hogy a sötét utcán őt távolról követő tettes először – a gyanú elterelése céljából – átment az utca túloldalára, és ott az egyik ház utcai kapujához menve olyan mozdulatot tett, mint aki oda be akar menni. Utóbb nyert csak megállapítást, hogy a kérdéses házban Kovács Péter nagybátyja lakott.”⁶

Az S.-né megtámadásához eszközül használt kalapács nyele az egyik ütésnél eltört. Majd amikor a tettes S.-né segélykiáltásainak hatására elmenekült, a törött nyelű kalapácsot a helyszín közelében eldobta. Ezt a tényt Kovács Péter későbbi beismerő vallomása is megerősítette. A korabeli helyszíni szemle további súlyos hiányosságát mutatja, hogy a rendőrség a kalapácsot nem találta meg, pedig az Sz. Istvánné ellen négy hónappal korábban elkövetett támadás miatt az eszköz utáni kutatásra különös figyelmet kellett volna fordítani.

A négy év múlva lefolytatott nyomozás ugyanakkor feltárta, hogy a kalapács a helyszín közelében fellelhető lett volna, hiszen azt egy kisfiú megtalálta.

M. Éva

M. Éva 1965. március 20-án délután elment a tiszaföldvári vasútállomás területén éjjeliőrként dolgozó édesapjához. A lány 18 óra 30 perc körül indult kerékpáron haza, de a lakására már nem érkezett meg.

Az édesapja március 22-én bejelentette az eltűnését, megadta a személyleírását és a kerékpárjának az adatait. Az eljáró rendőrök ez alkalommal sem követték a szakmai szabályokat. Nem vizsgálták a lány környezetében, nem tették meg az ilyenkor kötelező egyéb intézkedéseket sem.

1965. április 5-én, Martfű közelében, egy, a Tiszán csónakkal közlekedő testvérpár a part közelében egy vízből kiálló kerékpárcsereket látott. A kerékpárt kiemelték

6 Szabó Zoltán, i. m., 103. o.

a vízből. Mivel használható állapotúnak látták, azonnal bejelentették a rendőrségen. Megállapították, hogy a kerékpár M. Éváié volt.

1965. április 12-én Tiszakécske közelében, a Tiszában egy 15–16 éves lány holttestét találták meg. A boncolás során feltárt sérülésekről nem tudták megállapítani, hogy azok még élőben, vagy a halál bekövetkezése után keletkeztek-e. A holttestet M. Évával azonosították.

A Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság április 20-án emberölés gyanúja miatt nyomozást rendelt el.

S. Ilona és M. Éva halálának körülményei között számos hasonlóság mutatkozott, ezért az ügyeket egyesítették:

Mindkét személy tiszaföldvári lakos volt, március hónapban tűntek el, és még a hideg téli időben, megközelítően azonos helyen kerülhettek a vízbe. Mindkettőjüket meztelenül fogták ki, illetve egyiküknél sem tártak fel olyan körülményt, amely öngyilkosságra utalt volna.

A nyolc hónapig tartó nyomozásban látókörbe került Kovács Péter személye.

Bizonyítható volt, miszerint S. Ilonát ismerte és 1961. év végén, majd 1962 január–februárjában is vitte motorkerékpárjával és vezetni is tanította.

Másrészt pedig, mert M. Éva eltűnésének napján több tanú látta, hogy 19 órakor tehergépkocsijának mosása közben a lánnyal beszélgetett.

Ezt a nyomozást azonban, további terhelő bizonyíték hiányában, meg kellett szüntetni.

Sz. Károlyné

1967. június 20-án a Körös folyóban – az öcsödi közúti hídtól 7,5 km-re – a parti bokorban fennakadva egy holttestet találtak. Az áldozat a 28 éves, tiszaföldvári Sz. Károlyné volt.

A lemeztelenített női holttest mindkét emlője körkörösén le volt vágva. Az orr-és szájnyílás körül, valamint a nyakon durva hámsérülések, jellegzetes megragadási nyomok voltak. A nő koponyájának jobb oldalán pedig sarkos, tompa felületű tárgytól származó repedést is feltártak. A boncolás a halál okaként kézzel való fojtás miatt bekövetkezett fulladást állapított meg.

Az áldozat körmei alatt számos szekurit üvegszilánkot találtak.

Hamarosan a rendőrség birtokába került az az információ is, hogy az öcsödi közúti hídon a járókelők nagy vérfoltokat és egyéb szennyeződésekkel láttak. A kiterjesztett szemle során a híd közepe táján, a gyalogjárdán vérszennyeződést és összesen 6 db borsó nagyságú üvegdarabot rögzítettek, amelyek gépkocsihoz használt ún. szekurit üveg szilánkjai voltak friss törésjelekkel.

A nyomozás elrendelése után sor került Kovács Péter gépkocsivezető ellenőrzésére, akinek elkövetői voltát a korábban S. Ilona és M. Éva sérelmére megvalósított büntettekkel összefüggésben nem lehetett kizárni.

Megállapították, hogy június 19-én reggel Kovács Péter nyergesvontatójával a martfői cipőgyárba akart bemenni, amikor nekihajtott a bejáratot záró, kifeszített láncnak, amely az elszakadástól felcsapódva a teherautó jobb oldali ablakát betörte. A betört ablakú gépkocsit két nappal később, június 21-én, az előzetes terveknek megfelelően nagyjavításra vitték.

Az oldalablak betörésének helyszínéről üvegmintát biztosítottak. A nagyjavítást végző vállalatnál pedig felkutatták és szakértői vizsgálatnak vetették alá a teherautót. Ezt a vizsgálatot nagyon megnehezítette, hogy a beérkezés után a vezetőfülkét azonnal szétszedték, az üléseket megsemmisítették, a fülke belső részét átfestették.

A jobb oldali ajtót szétszerelve azonban több üvegszilánkot találtak, melyek egyike a törési felületén véres volt.

Megállapították, hogy ezen üvegszilánkok fizikai és kémiai jellemzői megegyeznek a cipőgyár portájánál, az öcsödi hídon, valamint az áldozat körmei alatt talált, továbbá a Kovács Pétertől időközben lefoglalt ingen és nadrágon talált szekurit szilánkok tulajdonságaival.

A rendőröknek sikerült tanúvallomásokkal azt is bizonyítaniuk, hogy Sz. Károlyné június 19-én este együtt szórakozott Kovács Péterrel és annak sógorával. Ennek eredményeként Kovács alibije megdőlt.

A férfit 1967. augusztus 11-én őrizetbe vették és gyanúsítottként kihallgatták, majd 1967. augusztus 14-én előzetes letartóztatásba került.

Kovács Péter hamarosan beismerte, hogy Sz.-nén kívül, 1962. március 5-én S. Ilonát és 1965. március 20-án M. Évát is ő ölte meg. A rendőrség aprólékos munkával bizonyította e három beismerés objektíven igaz voltát.

Kovács Péter ölési cselekményeinek egyetlen indítékául kóros nemi hajlamát, ösztönéletének zavarát jelölte meg. Különös kábulatba került, amikor gyilkolt.

A nők fojtogatása, haláltusája, illetve a meztelen holttestek melletti onanizálás jelentett számára nemi kielégülést.

Bár a három, ekkor már beismert eset elkövetési körülményei kísértetiesen azonosak voltak Sz. Margit megölésének körülményeivel, így a leütés, a megfojtás, a látzólagos nemi erőszak közösülés nélkül, a holttest vízbe dobása; a rendőrség mégsem segítette kellően az igazság kiderítését. Mereven ragaszkodtak ugyanis ahhoz, hogy Sz. Margit tíz évvel korábbi megölése lezárt ügy.

A Kovács Péter elleni nyomozást a kifejezett ügyészi igény ellenére sem terjesztették ki Sz. Margit megölésére. Emiatt a nyomozást ügyészi pótnyomozással kellett befejezni, és az ügyészség folytatta le Kírják János ügyében a szükséges perújítási nyomozást is.

Kovács Péter az ügyészi pótnyomozás során Sz. Margit megölésén kívül még további két nő, Sz. Istvánné, valamint S. Józsefné megölésének megkísérlését is beismerte.

Kovács Péter ellen a Szolnok Megyei Főügyészség 1968. június 15-én emelt vádat. Az ügyet azonban – a Kírják-ügy miatt – nem Szolnokon, hanem Budapesten tárgyalták. A Fővárosi Bíróság Kovácsot több emberen, aljas célból elkövetett emberölés kísérlete miatt 1968. augusztus 9-én halálra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú határozatot november 8-án helybenhagyta. Az ítéletet december 4-én a Szegedi Csillag Börtön udvarán végrehajtották.

Felhasznált irodalom

Szabó Zoltán: *Egy súlyos élet elleni bűncselekmény-sorozat nyomozásának idő előtti lezárása*, Belügyi Szemle 1968/11, 100–107. o.

Garamvölgyi Zoltán – Darvas József: *Szexuális jellegű emberölési sorozat tettesének felderítése*, Belügyi Szemle 1968/11, 94–99. o.

Bodor Endre: *Élet elleni bűncselekmények*, BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1965.

Szabó László: *13 bíró emlékezik*, Minerva Kiadó, Budapest, 1975, 175–220. o.

Az MSZMP Központi Bizottságának Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya számára készített jelentések a Kírják ügyben elkövetett hibákról (Magyar Országos Levéltár).

A kolozsvári „kalapácsos ember” – egy sorozatgyilkos története

Emberölés-sorozat tartja rettegésben Kolozsvár lakóit

1972. szeptember 11-én egy 25 éves nő (V. C.) holttestét találták meg Kolozsváron a Szamos folyó partján. Az elkövető az áldozatot 23:00 óra körül támadta meg egy munkatelep munkásszállójának folyosóján, majd annak meztelen holttestét a folyóba dobta. Az áldozat koponyáján ütések nyomai voltak fellelhetőek, de halálát fulladás okozta. Tekintettel arra, hogy az áldozatot a Szamos folyóban találták meg, az ügy a „Szamos (Someșul)” nevet kapta.

1972. október 7-én reggel egy 15 éves lányra (K. I.) szülei lakásában támadtak rá, az elkövető többször fejbe ütötte a lányt egy kemény tárggyal, levetkőztette, kotorászott a ruhásszekrényben, elvette a lány fehérneműjét, egy órát és a lakás főbejárata-nak kulcsát, majd otthagya az áldozatot anélkül, hogy megerőszakolta volna. A lány több óráig eszméletlenül feküdt, mire megtalálták. Az áldozat elmondása szerint az elkövető barna, göndör hajú férfi volt.

1972. október 16-án egy ismeretlen személy egy 35 éves nőt (M. M.) támadott meg annak lakásán. A nő nyolc hónapos terhes volt. Az elkövető az áldozatot hátulról egy fémtárggyal ütötte fejbe. A nő túlélte a támadást, de nem látta az elkövetőt.

1972. december 5-én, 7:45-kor körül egy szőke, katonai egyenruhát viselő férfi egy 9 éves lányt (T. F.) támadott meg szülei lakásában. Az áldozatot fejbe ütötte, megerőszakolta, majd felgyújtotta a házát. A szomszédok kihozták a lányt a lángoló házból, aki túlélte a támadást. A lakásban az elkövető két hajszálat találtak meg.

1972. december 12-én, 20:00 óra körül, egy 48 éves kenyérárus nőt (A. B.) támadott meg egy szőke hajú férfi a kenyérüzletben. Fejbe ütötte az áldozatot egy kemény tárggyal, azonban a nő nem ájult el és segítségért kiáltott. Az elkövető megijedt és elfutott. Ugyanazon nap este, négy órával később egy férfi egy 46 éves nőre (G. I.) támadt rá az áldozat tömbházlakásának lépcsőházában. Az áldozatot hátulról ütötte fejbe, miközben az belépett a felvonóba. A nő könnyű sérülésekkel túlélte a támadást. Az áldozat leírása alapján a támadó fekete hajú, kisminkelt férfi volt, aki miután őt előreengedte a felvonóba, hátulról fejbe ütötte.

1972. december 16-án holtan találtak egy 16 éves diáklányt (C. A.) annak lakásán. Az elkövető megerőszakolta a lányt, majd 17 késszúrással végzett vele. A nyomozó hatóság megállapította, hogy az elkövető először a szomszéd lakásba ment be, ahonnan elvett egy fanyelű konyhakést és a ruhásszekrényben kotorászott.

Mielőtt elhagyta volna a helyszínt, felgyújtotta az áldozat szobáját. Az áldozat kezén szőke hajszálatokat találtak, és eltűnt egy karóra, valamint a lakás kulcsa.

Az „elmebeteg” sorozatgyilkos

Az elkövetés módjára való tekintettel a nyomozó hatóság arra az álláspontra jutott, hogy az összes bűncselekményt ugyanazon tettes követte el, aki minden kétséget kizáróan egy pszichiátriai beteg. Ezen megállapítását arra alapozta, hogy egyik bűncselekmény elkövetésére vonatkozóan sem sikerült indítékot találni, az áldozatok nagy részét egy kemény tárggyal ütötte fejbe az elkövető, aki több esetben is gyújtogatott és áldozatait vagy megerőszakolta, vagy levetkőztette. Ezen okból kifolyólag a nyomozó hatóság több mint 900 pszichiátriai beteg kórlapját kérte be az illetékes pszichiátriai intézményektől, de nem sikerült azonosítani az elkövetőt. Azt feltételezték, hogy a tárgy, amellyel az elkövető fejbe ütötte az áldozatokat, egy kalapács volt, ezért kapta a „kalapácsos ember” elnevezést.

Mivel már közel egy év eltelt az utolsó gyilkosság elkövetésétől, és a városban lakó nők még mindig rettegetek, a helyi nyomozó hatóság sikertelensége miatt úgy döntöttek, hogy bevonják a nyomozásba az országos szinten elismert legendás nyomozót, a bukaresti Dumitru Ceacanica ezredet. Amint megérkezett Kolozsvárra, Ceacanica egy térképen bejelölte a gyilkosságok és gyilkossági kísérletek helyszíneit. Az összes bűncselekményt egy viszonylag kis területen, a Szamos folyó mellett követték el. Ezen tény alátámasztotta a nyomozó hatóság azon álláspontját, miszerint az elkövető pszichiátriai beteg, ugyanis az ilyen személyek általában a lakásuk közelében követnek el bűncselekményt, mivel ott érzik magukat biztonságban. A tudat, hogy bármikor rövid idő alatt haza tudnak menekülni, megnyugtatja őket. Ceacanica nyomozó azt feltételezte, hogy más hasonló romániai esetektől eltérően, jelen esetben az elkövető elmeállapota nem romlott annyira meg, hogy ösztönszerűen, kaotikusan és körültekintés nélkül cselekedjen, ugyanis nem hagyott maga után olyan nyomokat, amelyek lehetővé tették volna az azonosítását. A nyomozó hatóság álláspontja szerint az elkövető szexuális vagy misztikus indíttatású önkívületi állapotban követi el a bűncselekményeket, és figyel arra, hogy megtéve a hatóságot, amely a cél elérése érdekében különböző ruhákat és parókát használ. Ceacanica azt is feltételezte, hogy az elkövető azért támad rá áldozataira, hogy szexuális vágyait kielégítse, ugyanis az áldozatok többsége le volt vetkőztetve és háton feküdt széttárt lábakkal. Egy áldozat testében sem találtak spermát, és a helyszínen nem találtak ujjlenyomatokat. A nyomozást az is nehezítette, hogy az egyik brutálisan meggyilkolt áldozat (C. A.) lakása, amelyet az elkövető felgyújtott, 10 méter távolságra volt a város legsúlyosabb és legveszélyesebb pszichiátriai beteget kezelő intézettől. Utólag azonban kiderült, hogy az elkövető nem ezen intézet betege volt.

Az ezredes meg volt győződve, hogy az egyik áldozat ismerte a támadót. G. I. azt nyilatkozta, hogy a tömbház lépcsőházában, a felvonó előtt találkozott az elkövetővel, aki előreengedte őt, és amikor belépett a felvonó fülkéjébe, hátulról fejbe ütötte. Az ezredes arra alapozta gyanúját, miszerint egy nő, aki egy ismeretlen férfi társaságá-

ban van, arccal a férfi felé és nem annak hátat fordítva megy be a felvonó fülkéjébe. Utólag kiderült, hogy G. I.-nek sikerült elcsábítania a lakásába küldött rendőrt, akivel szexuális kapcsolatot is létesített a céllal, hogy információkat szerezzen be tőle a nyomozás menetéről.

A szőke mozdonyvezető

1974. február 14-én 6:00 óra körül, saját lakásán támadtak rá egy 84 éves nőre (Sz. I.). Az elkövető fejbe ütötte az áldozatot egy üveggel, egy párnával megfojtotta, majd felgyújtotta a lakást. A városnegyed, ahol az áldozat lakása volt, a város ellentétes oldalán helyezkedett el ahhoz a városnegyedhez viszonyítva, ahol az előző hét gyilkosságot és gyilkossági kísérletet elkövették. Ebben az esetben sem találtak a gyilkosság indítékára utaló jeleket.

Ceacanica nyomozó elhatározta, hogy személyesen keresi fel az áldozat lakásának környékén lakó pszichiátriai betegeket, ugyanis meg volt győződve, hogy ezen gyilkosság tettese azonos az előző hét gyilkosság és gyilkossági kísérlet tettesével. Ezen meggyőződését az a tény támasztotta alá, hogy az elkövető, ezen utóbbi esetben is, felgyújtotta az áldozat lakását. Az ezredes egy másik nyomozóval és egy pszichiátriai szakápolóval együtt ellátogatott a pszichiátriai betegek lakására azzal az ürüggyel, hogy azok egészségi állapotát jöttek felmérni. A nyomozókat nemcsak a pszichiátriai intézetek által szolgáltatott listán szereplő betegek érdekelték, hanem szerették volna azt is megtudni, hogy a felkeresett házakban vagy tömbházakban laknak-e olyan pszichiátriai betegek, akik esetleg nem szerepelnek az egészségügyi intézmények nyilvánosságában.

Miközben kifelé mentek egy tömbházból – ahol éppen egy listán szereplő beteget látogattak meg –, a bejárati ajtóban egy hölgygel találkoztak, akitől Ceacanica megkérdezte, hogy a tömbházban lakik-e pszichiátriai beteg. A hölgy azt válaszolta, hogy az ötödik emeleten lakik egy Vereş Romulus nevű elmebeteg, egy volt mozdonyvezető, aki hozzávetőleg egy éve költözött ide. Ez a személy elzárkózottan él, agresszív, gyakran késsel fenyegetőzik és néha összefüggéstelenül beszél. A nyomozók felmentek az ötödik emeletre, ahol többszöri kopogtatásra egy szőke hajú férfi nyitotta ki félig a beláncolt ajtót. A szakápoló a férfi egészségi állapota felől érdeklődött, azonban rövid idő alatt kiderült, hogy annak szellemi állapota nagyon megromlott. A férfi azt állította, hogy meg szeretné ölni a 80 év körüli szomszédasszonyát, ugyanis az szexuális kapcsolatot akar vele létesíteni, és ezen célból az asszony átmegy a falon és behatol az ő lakásába. Nem volt hajlandó egészségügyi vizsgálatnak alávetni magát, és azt sem engedte, hogy a szakápoló bemenjen a lakásába, ahová – amint az utóbb kiderült – még a családtagjait sem engedte be. Ceacanica úgy érezte, hogy megtalálták az elkövetőt, viszont attól tartott, hogy amennyiben feszíteni kezdik az ajtót, az elkövető leugrik az emeletről és öngyilkos lesz. Ezen okból kifolyólag egy speciális orvosi alakulatot hívtak a helyszínre, akik behatoltak a lakásba, ráadták a férfire a kényszerzubbonyt, és elszállították egy pszichiátriai intézetbe.

Vérfoltok az ingen és egy konyhakés

A pszichiátriai intézetben található dokumentumokból a nyomozók megtudták, hogy Vereş Romulust, aki 1929. január 23-án született Kolozsváron, paranoid szkizofréniával diagnosztizálták, és első rohama 1968-ban volt, amikor egy gyorsvonat mozdonyvezetőjeként több ember életét veszélyeztette azért, hogy figyelmen kívül hagyta a megállásra utasító vasúti jelzést, és maximális sebességgel vezette át a gyorsvonatot a bánffyahunyadi állomáson. Amikor a történetek miatt felelősségre vonták, Vereş ezt válaszolta: „a Sátán megparancsolta nekem, hogy ne álljak meg és én alá kell vessem magam a Sátán utasításának”. Ezek után betegnyugdíjba küldték.

A nyomozók azt is megtudták, hogy 1973. február 13-án a rendőrség őrizetbe vette Vereşet, ugyanis hirdetések ragasztott nyilvános helyekre ezzel a felirattal: „meghipnotizál, ütések mér az agyvelődre, szexuálisan meglovagol”. Egy fanyelű konyhakést találtak nála és öt csomagocskát emberi hajszálakkal. Az ingen vérfoltok voltak láthatóak, de végül beutalták a pszichiátriai intézetbe anélkül, hogy a lakását átkutatták volna, és törölték a gyanúsítottak listájáról. Egy évvel az eset után, amikor Ceacănica és társai újra megvizsgálták az eset körülményeit, szembesültek az ügyben eljáró rendőrök hibáival, amelyek miatt ügydöntő tárgyi bizonyítási eszközök tűntek el. A nyomozók azt feltételezték, hogy a csomagocskákban az áldozatok hajszálai voltak, ugyanis az önkívületi állapotban levő elmebeteg számára ezek képezték a kapcsolatot a meggyilkolt áldozatokkal. A nyomozók szomorúan vették tudomásul, hogy a hajszálakat tartalmazó csomagocskák eltűntek vagy megsemmisítették azokat. Az ingen található vérfoltokról feltételezték, hogy a két hónappal azelőtti, 1972. december 16-án C. A. sérelmére, többszöri késszúrással elkövetett gyilkosságból származhatnak. A Vereşsel egy tömbházban lakó tanúk elmondása szerint 1972 decemberében az elkövető kezén egy kötés volt, amely alátámasztja azt a feltételezést, miszerint a C. A. sérelmére elkövetett gyilkosság során megsebesülhetett, ugyanis ez volt az egyetlen gyilkosság, amely során az áldozat ellenállást tanúsított. Az ing anyagából kivágták a vérfoltokat és elküldték laboratóriumi vizsgálatra, viszont a nyomozók egy év elteltével már nem találták a vizsgálatról készült jelentést. Mi több, a Vereşnél talált fanyelű konyhakés is eltűnt, amely szintén ügydöntő jelentőséggel bírt volna, ugyanis a C. A. sérelmére két hónappal azelőtt elkövetett gyilkosság során a tettes egy fanyelű konyhakést vett el az áldozat szomszédjának lakásából. A fentebb ismertetett adatok fényében a nyomozók arra a következtetésre jutottak, hogy az 1972. december 16-i gyilkosságot azért követhette el Vereş annyira brutálisan (többszöri késszúrással), mivel egészségi állapota nagyon megromlott. Az, hogy egy évig nem gyilkolt, azzal volt magyarázható, hogy őrizetbe vétele után pszichiátriai intézetbe utalták, ahol gyógyszeres kezelést kapott, és ennek következtében állapota enyhült. Ugyanakkor az őrizetbe vétel is megijeszthette, és valószínűleg emiatt is félt újra gyilkolni. 1974 februárjára ismét nagyon megromolhatott az egészségi állapota, mivel – miután kiengedték a pszichiátriai intézetből – már nem részesült gyógyszeres kezelésben, és emiatt követhette el az újabb bűncselekményt.

Értelmi szerző: a Sátán

Vereş kolozsvári lakásán végzett házkutatáson – amelyen Vereş apja is jelen volt – a nyomozók egy törvényszéki orvostan tankönyvet találtak, amelyben jegyzetek voltak, és Vereş aláhúzta a koponyai sérülések és az erőszakos halál okozásának különböző formáit. Egy *Vita sexualis* című brosúrát is találtak, amelyben bejegyzések és aláhúzások voltak a szexuális perverzió, a sadizmus és a kegyetlenség formáira vonatkozóan. Az elkövető lakásán volt egy *Piatra filozofală* (Bölcsek köve) című könyv is, amelyben, többek között, a következő idézet volt aláhúzva: „a tűz urai és szolgálói kötelezték a lángokat, hogy lassan égessék el az áldozatokat”. A lakáson találtak még két tolvajkulcsot és 26 különböző kulcsot. A ruhásszekrényben több naplószerű füzet volt elrejtve, amelyekbe Vereş bejegyezte a látomásait, illetve egy napló, amelybe a nők megsemmisítésére vonatkozó gondolatait jegyezte fel. A naplóból kiderült, hogy a ruhásszekrény egy imahely volt, ahol nemcsak a Sátánnal találkozott, hanem „az Isten szellemével is, aki utasításokat adott a gyilkosságok elkövetésére és a ruhásszekrényben tartandó tűzáldozatokra vonatkozóan”. A naplószerű füzetekben a következő sátáni parancs szerepelt: „tűzáldozat és tömjénezés a ruhásszekrényben”. Ez magyarázattal szolgált arra, hogy a C. A. és T. F. áldozatok sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén a tűzfészek miért volt az áldozatok ruhásszekrényében. Egy másik parancs arra vonatkozott, hogy „a nőket különböző módon kell megölni: vízbefulasztással, agyvelőre mért kalapácsütéssel, fejszevágással, fojtogatással és késszúrással”. E tekintetben is egyezett a Vereş által leírt „modus operandi” a gyilkosságok elkövetési módjával: V. C.-t vízbe fullasztotta, K. I.-t, M. M.-et, T. F.-et, A. B.-t és G. I.-t fejbe ütötte egy kemény tárgyval, C. A.-t többszöri késszúrással ölte meg és Sz. I.-t megfojtotta. A következő parancs így szólt: „az egyik gyilkosságot katonai egyenruhában kell végrehajtani”. Ezen esetben is fontos megjegyezni, hogy T. F.-et katonai egyenruhát viselő férfi ütötte fejbe. A naplószerű füzetekben az is szerepelt, hogy „a Sátán a rendőrség félrevezetése érdekében álcázást követel, mint a színházban”. Az elkövetővel viszonyt folytató nő vallomásaiból kiderült, hogy Vereş gyakran változtatta a haja színét és parókát is viselt. A naplóban több helyen is megjelent a „népirtás” kifejezés, és a „357. cikk”, amely az akkor hatályban levő Büntető törvénykönyvben a népirtás bűncselekményét szabályozta.

Amikor bemutatták Vereşnek a lakásán talált naplókat, ezt nyilatkozta: „ha az én kezem által lett írva, azt jelenti, hogy igaz, a Sátán küldött és azt csináltam, amit ott ír”. A szakorvosok szerint annak a típusú szkizofréniának, amelyben Vereş szenvedett, az egyik tünete az, hogy a beteg negatív tetteit más személyekre hárítja, és önkívületi állapotában is próbálja palástolni a tetteit. Vereş második felesége azt nyilatkozta, hogy azért vált el tőle, mivel nőcsábász volt, nagyon agresszíven viselkedett, és minden ok nélkül bántalmazta őt. A nő elmondása alapján Vereş órákon keresztül egyedül ült a pincében, ahol állítása szerint az Isten és a Sátán szellemével találkozott.

A gyilkos néha a szomszédban lakik

A nyomozás egy későbbi szakaszában kiderült, hogy röviddel a gyilkosságokat megelőzően Vereş ugyanabban az utcában lakott, mint M. M. áldozat, majd később az I. K. áldozat lakásának közvetlen közelében levő utcába költözött. Ugyanakkor 80, illetve 200 méter távolságra lakott G. I. és C. A. áldozatok lakásától. Vereş két volt mozdonyvezető kollégájának lakása – ahová gyakran eljárt – T. F. áldozat lakásának szomszédságában volt. Végül Vereş jelenlegi lakása, ahová hozzávetőleg egy éve költözött, az utolsó áldozat, Sz.I. lakásához közeli utcában volt. Vereş szomszédjai azt nyilatkozták, hogy minden reggel kiment a városba, ahonnan délután jött haza és többször látták éjjel állni az utca sarkán a kezében egy újságba csavart tárggyal, amelyről a nyomozók azt feltételezték, hogy egy vasúti ellenőrzésekre használt kalapács lehetett. C. A. áldozat meggyilkolása előtt néhány órával egy nő a C. A. házától pár méterre levő buszmegállóban várt, amikor megjelent egy férfi, aki kérdezősködött. Mikor a nő néhány óra múlva hazatért, azzal szembesült, hogy a buszmegálló mellett levő ház felgyulladt. Ez a nő, akit a nyomozó hatóság utólag tanúként kihallgatott, Vereş személyében azonosította azt a férfit, akivel a buszmegállóban találkozott. Végezetül meg kell jegyezni, hogy egy diáklány, aki T. F. áldozat háza közelében lakott, egy nappal a T. F. sérelmére elkövetett gyilkossági kísérlet előtt, az ablakon keresztül egy katonai egyenruhába öltözött férfit látott állni a ház előtt. A lánynak a nyomozó hatóság egy fotóalbumot mutatott meg, amely 27 férfi képét tartalmazta, amelyek közül a lány habozás nélkül felismerte Vereşet, mint az áldozat háza előtt katonai egyenruhában álló férfit.

A hazug szeretők és a hazug gyilkos

A nyomozás során G. I. elismerte, hogy hat házasságon kívüli kapcsolata volt, amelyekből négy a férje mozdonyvezető kollégáival. Vereş azonosítása után több tanú nyilatkozta azt, hogy az elkövető jó barátja és kollégája volt G. I. férjének, emiatt Vereş többször is megfordult G. I. lakásán. Vereş volt élettársa is elmondta, hogy az elkövető többször is ellátogatott G. I. lakására, és ott szexuális kapcsolatot létesített azzal. G. I. azért állította azt, miszerint nem ismeri az elkövetőt, hogy ne derüljön ki a vele és más férfiakkal folytatott házasságon kívüli viszonya.

Vereş azonosítása után az is kiderült, hogy a C. A. áldozat lakásával szomszédos lakásban élő nő, akitől a gyilkosság előtt az elkövető a fanyelű konyhakést elvette, Vereş szeretője volt. A nő a nyomozás egy későbbi szakaszában elismerte, hogy valóban viszonya volt az elkövetővel, és a C. A. sérelmére elkövetett gyilkosság időszakában Vereş többször is járt a lakásán. A nő elmondása alapján Vereş gyakran bántalmazta, ideges és agresszív volt, többször is megfestette a haját és néha parókat viselt. A szerető azt is elmondta, hogy a gyilkosság előtt néhány nappal Vereş az ablakon keresztül meglátta C. A.-t, majd utána rögtön a lány iskolai programja iránt érdeklődött. Éppen ezért, amikor megtudta, hogy C. A.-t meggyilkolták az ő lakásából elvett konyhakéssel, azonnal tudta, hogy Vereş a tettes, de G. I.-hez hasonlóan letagadta ezt a rendőr-

ség előtt, hogy ne derüljön ki az elkövetővel folytatott házasságon kívüli kapcsolata. Érdeklenség gyanánt azt is meg kell jegyezni, hogy a kenyérárus nő sérelmére elkövetett gyilkossági kísérlet után a nyomkövető kutyák a fentebb említett szerető házához vezették a nyomozókat, majd négy napra rá meggyilkolták a szeretővel egy házban lakó C. A.-t. Ez a tény azt igazolja, hogy a kenyérárus nő sérelmére elkövetett gyilkossági kísérlet idején Vereş már C. A. áldozat szomszédságában lakott a szeretőjénél.

V. C. áldozat egyik barátnője azt nyilatkozta, hogy V. C. 1969-ben elmesélte neki, hogy szerelmi kapcsolatba került egy férfivel, és egy alkalommal meg is mutatta neki a házat, amelyben a férfi lakott. A kihallgatást követően a tanú elment a nyomozókkal ahhoz a házhoz, amelyet az áldozat mutatott neki, és amely megegyezett azzal a házzal, ahol Vereş 1971-ig lakott.

A nyomozás folyamán arra is fény derült, hogy T. F. áldozat apja az elkövető munkatársa volt. A T. F. sérelmére elkövetett gyilkossági kísérlet után Vereş találkozott az áldozat apjával, akinek elmesélte, hogy szeptemberben, Bukarestből hazafelé jövet, találkozott a vonaton két személlyel, akik azt mondták, hogy ismerik T. F.-et és meg akarják látogatni. Ezzel Vereş tévedésbe szerette volna ejteni az áldozat apját és a nyomozó hatóságot, ugyanis utólag kiderült, hogy Vereş nem járt szeptemberben Bukarestben.

Epilógus

Az igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján a T. F. ruháján és a C. A. kezén talált hajszálak hasonlóságot mutattak az elkövető hajszálaival (abban az időben Romániában nem volt lehetőség minden kétséget kizáró módon azonosító DNS-vizsgálat elkészítésére). A megtalált hajszálakkal kapcsolatosan Vereş azt mondta, hogy amikor a fodrásznál volt, a Sátán ellopta a hajszálait és elhelyezte a gyilkosságok helyszínein, hogy ezáltal tévedésbe ejtse a nyomozó hatóságot.

Szintén fontos megjegyezni, hogy a Vereş lakásán talált kulcsok egyikével sikerült kinyitni az egyik áldozat lakásának kapuját, és az álkulcsokkal sikerült kinyitni másik három áldozat házának ajtaját.

A bírósági tárgyalás során Vereş azt nyilatkozta, hogy elmebeteg, és a gyilkosságok értelmi szerzője a Sátán volt, aki őt az áldozatok lakhelyére szállította. A bíróság a vádlott kóros elmeállapota miatt nem ítélte el Vereşet, hanem elrendelte annak felügyelet alatti kényszergyógykezelését egy vaskohsziklasi (Ştei) pszichiátriai intézetben, ahol 1993. december 13-án bekövetkezett haláláig élt.

Veres Romulus arcképe

Felhasznált irodalom

Ceacănica Dumitru: *Amintirile unui criminalist (Egy kriminalista emlékezései)*, Ed. Lucky, București, 1995, 291–357. o.

https://adevarul.ro/locale/cluj-napoca/omul-ciocanul-criminalul-ingrozitclujul-ucide-a-viola-femeile-dadea-vina-diavol-1_513c3b5500f5182b85ec1b34/index.html

https://adevarul.ro/locale/baia-mare/cine-fost-omul-cucioacanul-criminalul-serie-infricosat-clujul-anii-70-victimele-asasinate-alta-1_5933ee505ab6550cb8c5a1c8/index.html

<https://www.youtube.com/watch?v=6h4h5259Kws>

<https://actualdecluj.ro/reportaj-portretul-celui-mai-temut-criminal-din-istoria-clujului-o-ancheta-actualdecluj-ro-cu-marturii-ale-principalilor-anchetatori-ramasi-in-viata-colonelul-augustin-nona-si-procurorul-iuliu-andre/>

<https://evenimentulistoric.ro/ucigasul-cu-ciocanul-povestea-nessiuta-a-unui-criminal-in-serie.html>

Az 1974-es pécsi emberölés kriminalisztikai elemzése

I. 1974–1976

1974. október 29-én érkezett a rendőrség ügyeletére a szomszéd (G-né) bejelentése, amelynek nyomán a napok óta ki nem mozdult, életjelt nem adott Erdélyi Mátyásné, 69 éves asszony véres fejű holttestét találták meg Pécs Palahegyi út 44. számú házá-
nak feldúlt, kormos konyhájában. Az élettelen test teljes ruházatában a vaskályha
közeliében terült el.

A megyei főkapitányság helyszíni szemlebizottsága folytatta le az „első
csapásnak”¹ beillő nyomozási cselekményt. A szemle, valamint az elsődleges tanú-
vallomások, adatgyűjtések és szakértői vélemények eredményeként megállapították,
hogyan a kriminalisztikai alapkérdésekre² az alábbi válaszok adhatók.

Mi történt? A gyermektelen, egyedül élő hölgyet durva bántalmazással megölték.

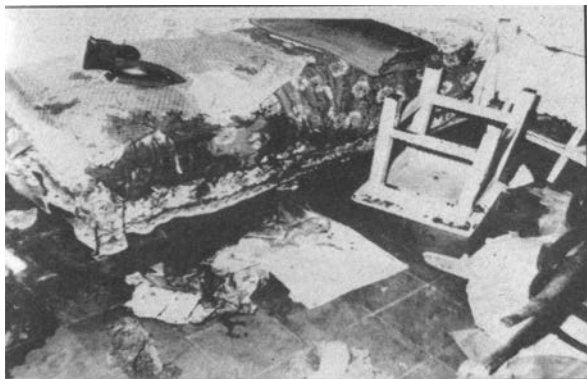
*Mikor volt az emberölés? 1974. október 24-én, csütörtökön, 14–15 óra között.
Tehát a holttest felfedezése előtt öt nappal.*

*Hol ölték meg pontosan a sértettet? A sértett Pécs I. kerületi (keleti városrészi)
házában, azon belül a konyhában végzett a tettes az áldozatával.*

*Hogyan ölt a tettes, milyen módszert, eszközt választott? Az ismeretlen elkövető a
sértett tulajdonában levő tekintélyes súlyú faszenes vasalóval (mondják szabó- vagy
parázsvasalónak is) 22-szer ütötte meg az áldozata fejét, majd a nyomok eltüntetése
érdekében tüzet gyújtott. Majd némileg kapkodva távozott. (Olyan adat is felmerült,
hogyan két vasalós dulakodás volt a résztvevők között a helyszínen.)*

1 A kriminalisztika alapelvei között felsoroljuk: 1. A kriminalisztikai hét fő kérdés, a fő kérdéssor, ahhoz, hogy a múltat megismerjük, hogy rekonstruálhassuk; 2. A múlt megismerhető, mégpedig a nyomok és anyagmaradványok segítségével; 3. Minden bűncselekmény hagy nyomot. Ezeket módszeresen össze kell gyűjteni, csakúgy, mint a személyi bizonyítékokat; 4. Minden kriminalista annyit ér, amennyi adata van, az adatok tárháza pedig a helyszín és a hozzá kötődő elsődleges intézkedések; 5. Az első csapás(ok) jelentősége, amelyekből kinyerhetjük és amelyekkel megszerezhetjük a végső célunkhoz, az azonosításhoz szükséges adatokat; 6. Natura non facit saltum. A természet nem ismétli önmagát, egyedi személyazonosítást tesz lehetővé. Lásd erről részletesebben: Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika tendenciái*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 2017, 143–169. o.; Fenyvesi Csaba – Kodba Ferenc: *Az 1974-es pécsi palahegyi emberölés kriminalisztikai fordulatai*. Kézirat. Megjelenés alatt a Belügyi Szemlénél.

2 Lásd a kriminalisztikai alapkérdések jelentőségét: Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika piramisdelljének második változata*, Belügyi Szemle 2014/9, 32–43. o.

A feldúlt konyha

A súlyos faszenes vasaló

Ki kivel követte el a brutális tettet? Volt tanú (N.-né, G.-né), aki látta a tettes egyedüli bemenését a sértetti házba, és volt, aki látta (H. Ferenc) a magányos nő szólós távozását. Mindhárman az alábbi személyleírást adták meg:

- a tettes hölgy kb. 24–25-éves,
- kb. 160–165 cm magas,
- hosszú, egyenes, hátközepéig érő barna hajat visel, melyet a fej közepén elválaszt,
- átlagos testalkatú, vastag bokával,
- sárgásak (barnásak, ápolatlanok) a fogai, mint általában a láncdohányosoknak.

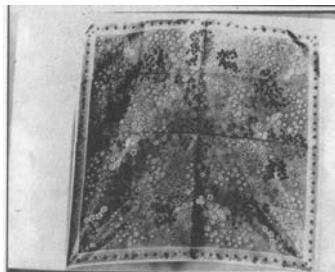
N.-né tanú még azt is elmondta a bűnüldözőknek, hogy megtudta a nőtől (a nőről) az alábbi kilenc személyes adatot:

- házas, bányász a férje,
- rosszul élnek, csak annyi pénzt ad haza az egyébként jól kereső férje, amennyi éppen a háztartásra elegendő,
- egyszobás lakásban éltek korábban a Felsőmalom utca környékén,
- a második gyermekük 1970-ben született,

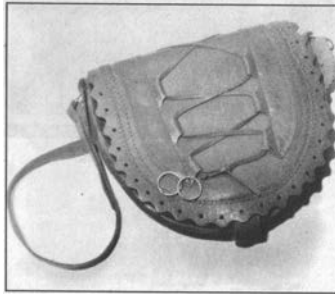
- utána lakást kaptak a bányától Újmeszesen,
- 1973-ban meghalt a nagymamája,
- hosszú beszélgetésük alatt kétszer is rágyújtott cigarettára, mégpedig Románra,
- egyedülálló személyt keresett, N.-né ugyanis jelezte, hogy érkezik haza a fia, nem lesz egyedül a továbbiakban,
- a tanú kísérte át Erdélyi Mátyásnéhoz, aki egyedül élt.

Miért követte el? Feltehetően (és ez nyomozási verzióként is szerepelt) egy trükkös (svindlis, szélhámos) csalóról és/vagy lopóról van szó, aki tanácsi segélykérelmek, idősök támogatása ürügyén kereste fel az egyedül élő nőket, akiknek jóhiszeműségét, pillanatnyi nem figyelését kihasználva értékeket (jelen ügyben 1000 forint készpénzt és két aranygyűrűt) tulajdonított el vagy kért (például) kérelmi illetékbélyegekre. Ezen esetben a sértett észrevehette a megtévesztést, illetve lopást és szemrehányást tett, vissza is követelhette ékszereit, pénzét. A trükkös személy pánikba esett, és a keze ügyébe eső használati tárggyal, a súlyos vasalóval ütlegelni kezdte a nem kívánt tanút egészen az utolsó hörgéséig.

Siettében a két fémkarikával díszített bőr válltáskát viselő alkalmi tettes hátrahagyott egy zöldes árnyalatú selyemkendőt,

A zöld mintás selyemkendő

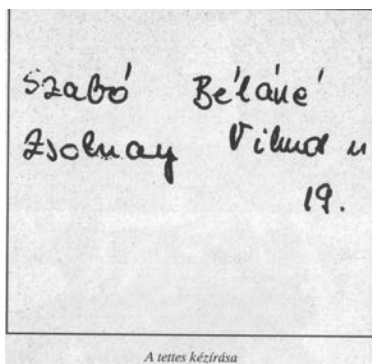
A fémkarikákkal díszített válltáska

valamint a sértett bolti bevásárlócéduláján az írását. Ezt írta:

Szabó Béláné
Zsolnay Vilmos u

19.

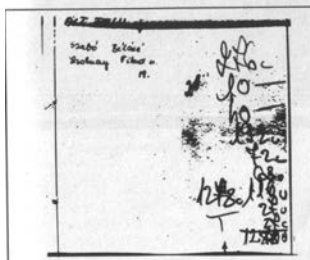
Íme az írásáról készített, kinagyított kép:

A szemlebizottságnak sikerült eredetiben rögzítenie egy – feltehetően a tettestől származó – hajszálnak tűnő anyagmaradványt, valamint egy Románc cigarettavéget és egy szemeteskosárban pihenő, összegyűrt, üres Románc cigis dobozt. Ujjnyomot, lábbelinyomot, szag- vagy egyéb anyagmaradványt nem találtak. (A selyemsálon sem.)

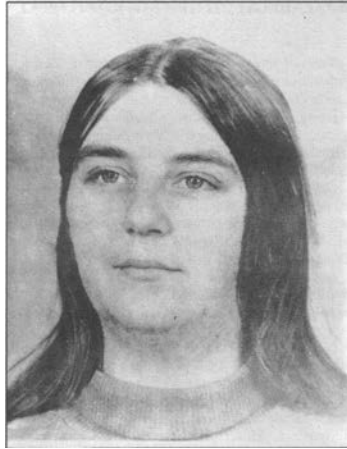

A Románc cigarettavég

A bolti bevásárlószámla, a másik oldalán a kézzírással

H. Ferenc idős szomszéd tanú látta, amikor a feltételezett tettes egyedül kijött október 24-én 15 órához közel a sértett házából. Köszöntek is egymásnak. A tanú jól megjegyezte, mert nagyon csinos hölgynek találta. Az összesen három, tettest látó tanú (H. Ferenc, G.-né, N.-né) vallomása alapján egy budapesti rajzoló segítségével a nyomozó hatóság elkészítette a tettes (lenti) fantomképét, amelyet igyekeztek a lakosság és a sajtóorgánumok (például a Kék Fény) körében terjeszteni, segítségüket, adatszolgáltatásukat, értékes információjukat kérve a személy azonosítása érdekében.

A nyomozási adatgyűjtések, a lehetséges verziók és szálak ellenőrzése eredményeként a következőket tudta meg a hatóság:

1. Kb. két héttel az emberölést követően egy ismeretlen nő két gyermekkel feltűnt a Pécs, Zsolnay Vilmos utca 19-ben, és Szabó Béláné után érdeklődött. Ilyen személy azonban a létező címen sohasem lakott.

2. 1969–1974 között egy (vagy kettő?) rámenős fellépésű, de egyúttal udvarias, jó modorú csaló-lopó nő járta Pécs I–II. kerületeit. Legendája szerint a tanácstól jött és támogatást szerez lakáscseréhez, segélyhez, szociális otthonba helyezéshez az időseknek, akiktől 200–500 forintokat lopott el lakásukból vagy csalt ki valamilyen ürüggyel: például segély kérelmi lapjához illetékbélyegre kért pénzt. 1974. október 24. után többet nem látták a környékbeliek egyiküket sem.

3. A tanácsnál (ma önkormányzat) nem dolgozott ilyen személyleírású (arcú) személy.

4. Miután felmerült, hogy Pécs keleti részében, a pécsbányai (szerény megjelenésű) területen, közel a sértett házához egy külön udvarban roma származásúak laktak, és közülük is kikerülhetett a tettes, mindegyik ott élő személyt tüzetesen ellenőrizték, ám nem találtak terhelő adatot. Még a fotó alapján sem látszott a közösséghez tartozónak a tettes.

5. A szadisztikus, piromániás, büntetett előéletű, modus operandiban nyilvántartott személyek között sem találtak a tetthelyhez, a sértetthez, az elkövetési módhoz vagy elkövetőhöz köthető adatot.

6. A sértett szűk és tág körű családtagjainak részletes feltérképezése sem hozott eredményt.

7. Az érintett tanúk (G.-né, N.-né és H. Ferenc) rutinszerű ellenőrzése sem vetett fel terhelő, gyanús adatot személyükkel kapcsolatban.

8. Ellenőriztették a krimináltechnikai intézetben a helyszínen rögzített szálát is. A gyors vélemény szerint: női hajszál, azonban pontosabban akkor adnak, ha lesz összehasonlítható (terhelti vagy potenciális terhelti) minta.

9. Hatezer nőt ellenőriztek – írásaikkal együtt – az ország különböző pontjain (nem csak Pécsen és Baranyában), ám nem sikerült tettesközelségbe kerülni.

A cselekmény után két évvel, 1976-ban a széles körű nyomozást, miután a felderítés eredménytelen maradt, megszüntették.

II. 1989

Tizenhárom évvel később, 1989-ben azonban fordulat következett be. Dr. Kodba Ferenc alezredes, a Baranya Megyei Főkapitányság Bűnügyi Osztályának (új) vezetője, aki még nem vett részt az 1974-es cselekményekben, felújította a nyomozást.

Új verziókat állított fel, miután áttanulmányozta a több ezer oldalnyi nyomozási iratot. Következtetései (sejtései) szerint:

- A) a gátlástalan elkövető nem valószínű;
- B) nem kell az egész országban keresni, helyi volt az elkövető;
- C) nem a romák között kell keresni a tettest, nem az volt a tettes;
- D) nem biztos, hogy közvetlen összefüggés van a svindlis (trükkös) csaló/lopó és az emberölés között.

Az új nyomozás során újabb nők és kézírások kerültek látótérbe. Másfél év alatt hat írásszakértőt foglalkoztattak, akik több ezer írást vizsgáltak meg, ám azonosságot nem találtak.

A látókörbe került nők köre fokozatosan csökkent: hétszázra, háromszázra, végül öt nő jöhetett számításba mint potenciális elkövető. Az alibi-ellenőrzések azonban őket is kizárták.

Mindezek után, még 1989 áprilisában újsághirdetéseket tett közzé a rendőrség különböző napi- és hetilapokban. A hirdetésekben a fenti női fantomkép szerepelt, és feltették a nagy kérdést: ki ismeri a képen látható hölgyet? Bárki bármit tud személyéről, hollétéről, jelezze a nyomozó hatóságnak.

Rövid időn belül postai levél érkezett Budapestről, amelyben az ismeretlen feladó megjelölte a később Maya fedőnevet kapott ismerősét. Szerinte a képre megszólalásig hasonlít az általa megjelölt középkorú nő.

A fedőnevet Kodba Ferenc adta a tanúkenti idézésre, a rendőrségre nagy lelki nyugalommal besétáló hölgynek. Aki első kérdéseként mindjárt felvetette, hogy: gylilkossággal gyanúsítanak?

Erről akkor még nem volt szó, ám – ártatlansága kinyilvánítása ellenére – kísértetiesen egyeztek az adatai az 1974-es adatsorral.

1. Éppen 41. életévét töltötte be. (Csak emlékeztetőül írjuk: 25–26 évesnek vélték a tanúk 15 évvel korábban.)

2. Magassága 170 cm, közel a korábban megjelölt 160–165 centihez.

3. Egyenes, hosszú barna hajat viselt, mint korábban is.

4. 1974-ben Pécsen lakott, mégpedig a Felsővármház utcában.

5. Kétgyerekes családjában.

6. A férje bányászként dolgozott, ám elváltak, akkor egy baranyai faluba költözött. (A férjet is részletesen kihallgatták volt feleségével kapcsolatban.)

7. A második gyerek 1970-es születése után nagyobb lakásba költöztek.

8. 1970–74 között esti gimnáziumba járt csütörtökönként. (Az 1974. októberi 24-i

munkanapját ellenőrizték a felderítők, ám ott az iskolai napot is munkanapként jelölték, összerosódott a kettő.)

9. A nagymamáját pedig Szabó Bélánének hívták. (A nagypapája halt meg 1973-ban.)

Mindezen kilenc egyezőség után joggal lettek különösen izgatottak és egyúttal optimisták az 1974-ben is ez ügyben aktív nyomozók – az új nyomozás irányítójával egyetemben. (Igaz, Mayának nem voltak sárgásak-barnásak a fogai, mert nem is dohányzott.)

Kézenfekvőnek tűnt első lépésként a másfél évtized eltelte után még mindig jó memóriának és szellemi képességeknek örvendő H. Ferencsel elvégeztetni a fényképes felismertetést. Kilenc hasonló kinézetű hölgy közé betették Maya fényképét is. H. Ferenc pedig határozottan, egyértelműen és biztosan kiválasztotta Mayát, akiről kijelentette:

Ő VOLT A GYLKOS!

A tizedig egyezőség után megtartották a személyes felismerésre bemutatást is, ahol több hasonló korú és kinézetű nő között Maya is felsorakozott. H. Ferenc tanú mindegyiket alaposan szemügyre vette, majd vallotta:

HASONLÍT A TETTESRE EGYIKŰK, DE NEM VAGYOK
BENNE BIZTOS. NEM ISMEREM FEL BIZTOSAN.

Maya hezitálás nélkül vetette magát tanúként (potenciális terheltként) is a poligráfós vizsgálat alá, amelynek eredményeként a szakértők azt a következtetést vonták le, hogy: nem adott olyan választ, ami megkérdőjelezte volna az igazát, az ártatlannak vallását. A gép nem jelzett valótlan (hazug) állítást.

A helyszínen hagyott írás ellenőrzése sem maradt el. Maya 1974-es iskolai füzetét is felkutatták a nyomozók. Két írásszakértő ezen írásokat hasonlónak vélte az inkriminálnak, de a bizonyossághoz próbaírásmintákat kértek. A detektívek elkészítették az együttműködő Mayával. Ezt már a harmadikként bekapcsolódott, nemzetközi tekintélyű írásszakértő, Vargha László (nem mellesleg a Pécsi Jogi Karon a büntető eljárásjog és kriminalisztika professzora) is megvizsgálta. Mindhárman egyértelműen, kategorikusan kizárták Mayát. Nem az ő keze (agya) nyomát viselte a helyszínen hagyott „Szabó Béláné Zsolnay Vilmos u. 19.” szöveg.

Újabb fordulatként a neves pszichografológus, a *Vallanak a betűk* című kötet (Magvető, Budapest, 1985) szerzője, Rákosné Ács Klára is megvizsgálta az inkriminált írást.

Az elsődleges vizsgálatok után a nyomozás vezetőjéhez fordult, és azt kérdezte:

EZ A NŐ MÉG ÉL?

A csodálkozó tekintet láttán kifejtette, hogy a szövegíró súlyos tüdőbetegségben szenvedett a készítésekor. Egyébként pedig maximum középiskolai végzettséggel bírt, és sok számot körmölt a munkája során.

Végül kinyilvánította, hogy biztosan nem Maya írta a két sort.

Hátravolt még a „perdöntőként” számításba jöhető hajszálszerű anyagmaradvány vizsgálata, hiszen most már végre volt összehasonlítható hajminta. Maya készséggel adta hosszú, barna hajszálát az összevetéshez.

A központi kriminalisztikai labor meg is küldte az alapos vizsgálat eredményét, amit mindenki izgatottan várt:

A LABORBA KÜLDÖTT, HELYSZÍNEEN FELKUTATOTT, MEGTALÁLT,
EREDETBEŊ RÖGZÍTETT SZÁL VALÓJÁBAN **MACSKASZŐR**, ÉS NEM
EMBERI HAJSZÁL. (NEM VETHETŐ ÖSSZE MAYA HAJMINTÁJÁVAL.)

(A Románc cigarettavég vagy az összegyűrt papírdoboz-galacsin esetleges további vizsgálata nem merült fel.)

III. 2018.

A nyomozás vezetőjének végső következtetései, illetve az ügy tanulságai:

1. Teljesen kizárható Maya, nem ő követte el az 1974-es emberölést.
2. Verzióink szerint olyan személy követte el, aki feltehetően alkatilag hasonlított Mayára, egyúttal ismerte Maya személyi körülményeit, és így legendaként, „fedősztoriként” adta elő magát és történeteit zsákmányszerző látogatásai során az egyedül élő idős embereknek.
3. Még mindig felkutatható és megtalálható a 2018-ban kb. 69 éves tettes. 44 év után is kideríthető,³ hogy a nyomozás látókörébe jutott Mayának ki lehetett 1974-ben azon közeli ismerőse, barátja, kollégája, bizalmasa, aki hasonlított rá és hozzájuthatott személyi adataihoz. (Kodba Ferencet egy másik szervezet foglalkoztatta 1990-től, már nem a bűnügyi osztályt vezette. Így további rálátása nem volt az alegység munkájára, az esetleges további nyomozásra.)
4. Annál is inkább érdemes lenne felkutatni az „alterego” tettest, mivel a cselekmény a Btk. szerint az el nem évülő, (több okból is) minősített (minősíthető) emberölések közé tartozik. (A bántalmazó időközbeni halála esetében is van jelentősége a leleplezésének; gondoljunk csak a sértett hozzátartozóira, az igazságérzetünkre és örök igazságvágyunkra, a bűnüldözők sok éves erőfeszítéseire.)
5. A helyszíni szemle olyan jelentőségű nyomozási cselekmény, amelynek gyengeségei, hiányosságai a későbbiekben már nem pótolhatók.
6. Minden rendőrség annyit ér, amennyi (releváns, minőségi) adata van, és ennek a kriminalisztikai alapelvei gondolatnak az alapforrása maga a helyszín mint nyitott könyv, amelyből tudni kell olvasni. (Az első csapás jelentősége kiemelten fontos kriminalisztikai alapelvet takar.)
7. A nyomok, anyagmaradványok felkutatása, rögzítése, megőrzése alapot szolgáltat (akár évekkel, évtizedekkel) később megismert azonosítási metódusokhoz.

3 Aki szereti a számmisztikát, felfedezheti, hogy 2018-ban az 1974-ben 25 éves tettes 44 év után éppen 69 éves, mint a sértett volt a tragikus halálakor. Az eltelt 44 esztendő pedig éppen a sértetti házszámmal egyező. Talán ezek is arra utalnak, hogy újabb fordulat várható még 2018-ban?

Gondoljunk csak itt az Angliában, Alec Jeffreys által kidolgozott és 1986/87-ben elsőként használt DNS-analízisre, melyet hazánkban 1992-ben vezettek be, alkalmaztak konkrét bűnügy felderítésében, bizonyításában.⁴

8. Nem lehet minden esetben biztosan következtetni azonosságra (találatra, sikerre) még kilenc (tíz) személyazonosítási egyezőség alapján sem.

És végül, megint kilencedikként:

9. Soha nincs lezárt megoldatlan (ún. „döglött”) ügy. A lapító tettes sohasem lehet nyugodt. Mindenkor érvényesülhet a régi detektív bölcsesség: a legnagyobb rendőr a véletlen!

4 Talán nem irreális napjainkban a kérdésselvetésünk: Az egyre élesebben és mélyebben látó aktuális technikákkal lehetséges a Románc cigarettavégről vagy dobozáról a tettesre utaló pikogrammm mennyiségű anyagmaradványt (pl. izzadmányt) rögzíteni, ami alkalmas lehet DNS-alapú azonosításra?

A pécsi gyógyszerészhallgató „ámokfutása”

Hasonlónak tűnő esetek, eltérő motívumok

Magyarországon 2009 őszén egy pécsi egyetemista ámokfutásba kezdett. Öt főt lőtt meg az egyetemre magával vitt pisztolyával. Egy hallgatótársa a helyszínen meghalt, három fő megsérült. Rendelkezett fegyvertartási engedéllyel, annak ellenére, hogy mentális betegsége: depressziója miatt gyógyszeres kezelésre, antidepresszáns szedésére szorult. A bírósági ítéletben „ámokfutásnak” nevezik tettét. Hogy miért nem tipikus ámokfutásról, hanem épp ellenkezőleg, előre kitervelt emberölésről volt szó, ezt igyekszem írásomban megvilágítani.

A pécsi egyetemi lövöldözés előtt 10 évvel, 1999-ben az USA-beli Columbine-ban történt iskolai lövöldözés. A columbine-i lövöldözők esetében Elliot Aronson szociálpszichológus az amerikai középiskolákban kialakult hierarchiát emelte ki az ottani ámokfutások egyik okaként. A közösség kitaszítottjai voltak, emiatt nagy fájdalmat éltek át. Betegesen reagáltak a hierarchia alján levő „lúzer” helyzetükre, ezért nevezte őket Aronson „patológias lúzereknek”.¹

Hasonlóságot lehet találni S. Ábel emberölési előkészületével is. A budapesti joghallgató 22 évfolyamtársa megölésére készült, internetes bejegyzéseiben tudatta társaival, melynek okaként saját szerencsétlen életét, a társadalomban vesztes helyzetét jelölte meg. Sportlövész-egyesület tagjaként 2009-ben legálisan jutott maroklófegyverhez. Fantáziájában elrontott életéért, vesztes szerepéért másokon akart bosszút állni. Számítógépén finn, németországi, egyesült államokbeli iskolai mészárlásokról szóló tudósításokat, fotókat tárolt.

Erőszakos cselekmények, erőszakos bűnözés

Egyes újfajta elkövetési módozatok jelentek meg az erőszakos bűnözésben, és éppen az elkövetés módja miatt tűnik motiválatlannak az amúgy konfliktust feloldani vagy szükségletet kielégíteni kívánó cselekmény. „Öncélú erőszaknak” neveztem el azt a fajta agressziót. Igen erőteljes motívum indítja az elkövetőket az erőszak alkalmazására, emiatt nem is helyes a motiválatlan kifejezés. Ezeket az elkövetőket ugyanis az motiválja, hogy minél nagyobb gyötrelmet, szenvedést okozzanak a másiknak. Új típusú elkövetők jelentek meg, akik abban lelik örömüket, ha látják mások testi és lelki

1 Aronson Elliot: *Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája*, Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2009.

szenvedését, akikben nincs a száanalomnak egy szikrája sem. A fiatalok, nem egy esetben gyermekkorú elkövetők jellemzője a súlyos agresszió. Olyan fiatalok nőnek fel, akik nem ismerik a lelkiismeret-furdalást, a bűntudatot. Indulatok vezérlik őket, pozitív érzelmek kevésbé jellemzőek rájuk. Számos oka van annak, hogy miért váltak destruktív személyiséggé. Ők azok, akik nem építeni, hanem pusztítani, rombolni akarnak. Szubkultúrájukban pedig státuszt vívnak ki ezzel a fajta viselkedéssel.

Az adott cselekmény megvalósításához „feltétlenül szükséges” erőszakon túl, jóval kegyetlenebb, brutálisabb módon hajtják végre a cselekedeteiket az elkövetők.

Az öncélú agresszió másik megjelenési formája nem kapcsolódik valamely elsődleges szükségletkielégítő bűncselekményhez.

Egyes társadalmi csoportok a konfliktusaikat nem ott és azzal szemben oldják fel, ahol és akivel kapcsolatban felmerült, hanem más területen. Ha társadalmi helyzetük, adottságaik folytán nem tudják vagy nem merik a konfliktus valódi vagy vélt okozójával szemben az érdekeiket érvényesíteni, másutt keresnek „áldozatot”.

Két évtizede írtam le következőket: „Manapság nem egy esetben kizárólag az áldozat szenvedésének látványa miatt követnek el erőszakos bűncselekményeket a városi unatkozó fiatalok. Megjelenik »az unalomból ölés« jelensége. Több bűnesetet megismerve, kialakult bennem az a vélekedés, hogy ma a fiatalok egy bizonyos csoportja számára az erőszak az »önmegvalósítás« eszköze és a szabadidő eltöltésének »divatos« módja. Céltalanul járva-keelve az utcán, ma már nem elégszenek meg az »egyszerű« garázdasággal, kötekedéssel. Többre vágnak, látni akarják, amint a nekik kiszolgáltatott egyén szenved, megalázkodni kényszerül.”²

Iskolai erőszak

Az iskolai és a campus-erőszak a fiatalok erőközös bűnözésének megjelenési formája. Iskolai erőszak alatt nemcsak az iskola területén megvalósított erőközös cselekményeket értjük, hanem ezen túl az iskolába vagy iskolából menet az úton történt eseményeket, valamint az iskola által szervezett programok helyszínén vagy az oda-és visszaúton történt erőközös cselekményeket is. A campus-erőszak kifejezés a fel-sőoktatás helyszínein bekövetkezett bűncselekményeket fogja át, a campus-bűnözés egyik fajtája.³

Az iskolai erőszak fogalmába tartozik: a zaklatás, a terrorizálás, a fenyegetés, a testi sértés, a szexuális bűncselekmények, a graffiti, a vandalizmus, a bandákba verődés, a löfegyverrel való visszaélés egyaránt.

Számos tényező hajlamosít iskolai erőszak elkövetésére. Az egyénben rejlő rizikófaktorok között szerepel, ha korábban a fiatal is erőszak elszennvedője volt. A hiperaktivitás, a figyelemzavar, a tanulási nehézségek is befolyásoló tényezők, ahogy a rossz tanulmányi eredmények, illetve az iskolai kudarcok is.

2 Domokos Andrea: *Az erőszakos bűnözés*, Hinnova Magyarország Kft., Budapest, 2000, 74–76. o.

3 Sloan J. John: *Campus Crime*, In: Miller J. Mitchell (ed.): *21st Century Criminology. A Reference Handbook.*, Sage Publications, 2009, 448–456. o.

A kora gyermekkori erőszakos magatartás előzménye lehet egy esetleges iskolai erőszaknak. Alkohol- és drogfogyasztás, alacsony intelligencia, az alacsony viselkedéskontroll mind-mind hozzájárulhatnak erőszakos cselekmény elkövetéséhez az iskolában. A társadalomellenes beállítódás, az érzelmi problémák is hozzásegíthetnek ahhoz, hogy a fiatal iskolai erőszak elkövetője legyen.

Az elkövető családjában a szigorú, rideg, tekintélyelvű nevelés, a következetlenség, a rossz szülő-gyermek kapcsolat, az elhanyagolás, a deviáns vagy akár kriminális attitűd viheti a fiataalt az iskolai erőszak irányába.

A korosztálybeli kockázati tényezők között szerepel a bandához tartozás, bűnöző barátok megléte, a szokásos társadalmi tevékenységek elutasítása.

A szegény környezet, az igénytelen szomszédság, a kirekesztődés további rizikófaktorok.⁴

A zaklatás (bullying) az iskolai erőszak egyik változata. Whitted és Dupper arra hívják fel a figyelmet, hogy korán kell azonosítani a zaklatót, az áldozatot, és értékelni kell, hogy miként reagál az iskolai közösség a zaklatásra.⁵ Farrington az elkövető és az áldozat közötti egyenlőtlen erőviszonyokat emeli ki, szerinte a zaklatás során egy erősebb diák kiszemel magának egy gyengébb áldozatot, akit fizikai vagy lelki módon, ismétlődően terrorizál.⁶

A cyber-bullying már a virtuális világban zajlik, amikor is online zaklatják áldozataikat a diákok, akik többnyire osztály- vagy iskolatársaik. Fenyegető üzeneteket küldenek az áldozatnak, olyan üzeneteket küldenek róla, amelyek megsértik a jó hírnevét, az áldozat nevében leveleznek, tönkretéve ezzel személyes kapcsolatait, megszerzik személyes adatait és közzéteszik a neten.⁷ Az iskolában terrorizált diákok nagyobb százaléka fordul felnőttökhöz segítségért, mint a cyber-bullying elszenvetői. Míg az iskolában történt zaklatásról nagyjából egyformán számolnak be a felnőtteknek a fiúk és a lányok, addig a cyber-bullying áldozatainak közül több lány jelzett, mint fiú.

Goleman szerint az érzelmi analfabetizmus ára az erőszak. Az általa ismertett esetben a brooklyni Thomas Jefferson Középsiskola három tanulója összeveszett valamin. Ezt követően ketten elkezdtek heccelni, fenyegetni harmadik társukat. A harmadik fiú attól félt, hogy összeverik, ezért egyik reggel egy pisztolyt vitt magával az iskolába, és a biztonsági őrtől 5 méterre állva agyonlőtte két társát.⁸

4 Resnick D. Michael – Ireland Marjorie – Borowsky W. Iris: *Youth violence perpetration: what protects? What predicts? Findings from National Longitudinal Study of Adolescent Health*, Journal of Adolescent Health, vol. 35, 2004, 424. o. Department of Health and Human Services (DHHS): *Youth violence: a report of the Surgeon General*, 2001, www.surgeongeneral.gov/library/youthviolence/toc.html

5 Whitted S. Kathryn – Dupper R. David: *Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools*, Oxford Journals Social Sciences Children & Schools, vol. 27, 2005, 167–175. o.

6 Farrington P. David: *Understanding and preventing bullying*, In: Tonry Michael (ed.): *Crime and Justice: A review of research*, vol. 17. University of Chicago Press, Chicago, 1993, 381–458. o.

7 Slonje Robert – Smith K. Peter – Frisén Ann: *The nature of cyberbullying, and strategies for prevention*. Computers in Human Behavior, 2012, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024>

8 Goleman Daniel: *Érzelmi intelligencia*, Háttér Kiadó, Budapest, 1997, 343. o.

Patológias lúzerek Columbine-ban

Aronson az amerikai Columbine középiskolában történt tragédia után szociálpszichológiai vizsgálatnak vetette alá az amerikai iskolák társas légkörét. A könyv megírásának alapjául szolgáló eset világszerte ismert. Littleton, Colorado állam, 1999. április 20. Két őrjöngő diák lőfegyverekkel és robbanóeszközökkel felszerelve ámokfutásba kezdett. Harris és Klebold 12 diákot, 1 tanárt megölt, 23 személyt súlyosan megsebesített. Végül magukkal is végeztek. Az eredeti terv jóval nagyobb mézárulás volt. 95 robbanószerkezetet készítettek. Teljes siker esetén 250 diák halálára számítottak.⁹ Aronson szerint a tragédia az amerikai iskolákban uralkodó légkörre vezethető vissza. A sportolók, a jó tanulók a nagymenők, a tanárok velük kivételeznek. Különböző alárendelt rétegek vannak. A hierarchia legalján a lúzerek, kirekesztettek vannak, akiket a ranglétra felsőbb fokán állóknak szinte kötelező gúnyolni, megalázni, tönkretenni.

Harrist az iskolatársai bosszantóan kívülállónak, különködőnek tartották. Egy másik városból költöztek át, és az ottani iskolában szerették az osztálytársai. Az új iskolában azonban nem fogadták be. Általában megállapítja Aronson, hogy azoknak a kamaszoknak, akik új lakhelyre költöznek, nagyon nehéz a dolguk, ugyanis az amerikai iskolákban nem befogadó a légkör.

A két lövöldöző tanulmányi teljesítménye átlagon felüli volt. De a menő csoportok ennek ellenére se fogadták be őket. Darkoknak, gótoknak hívták őket, mert fekete ruhában jártak, télen-nyáron hosszú viharkabátot viseltek. Melegnek is hitték őket, emiatt is gúnyolódtak rajtuk.

A fiúk előtörténetében benne volt az erőszak kirobbanásának lehetősége, szerették az erőszakos videojátékokat, a törvénnyel is meggyűlt a bajuk, feltörték egy gépkocsit, és elektronikus eszközöket loptak. Az előzmények dacára senki nem vett észre semmit, se a szülők, se a tanárok. Sőt, Harris pszichiáterhez járt a depressziója miatt, és a szakember se gondolta volna, hogy mi következik.

A lopás után a pártfogó felügyeletükkel megbízott nevelőtiszt teljesen bizakodóan ítélte meg őket a rehabilitációs program során.

Mindkét fiú teljes családban élt, középosztálybeli szülőkkel, viszonylagos jólétben. Mindketten szerették a szüleiket, a videón azt üzenték nekik, hogy ne magukat hibáztassák, ők jó szülők voltak. És amiatt se hibáztassák magukat, hogy nem vették észre a jeleket, mert nem lehetett észrevenni. Harris a videón Shakespeare *Viharjából* is idézett: „szült már jó öl rossz magzatot”.

Az interneten írtak terveikről, a rendőrség tudott erről, de kamaszok ártalmatlan hözöngésének tekintették.

Aronson legfontosabb megállapításai a konkrét esettel és általában az amerikai iskolai lövöldözésekkel kapcsolatosan az alábbiak voltak.

Az elkövetők fiúk, kamaszok, rendelkeznek lőfegyverrel, erőszakos filmeket néznek – jóval többet, mint az átlag –, és erőszakos videojátékokkal játszanak.

9 Aronson Elliot, i. m., 49–55. o.

A férfi nemi hormon, a tesztoszteron nemcsak a szexualitásra van hatással, hanem az agresszivitásra is. A büntetés-végrehajtási intézetekben végzett vizsgálatok is visszaigazolták, hogy az erőszakos bűncselekmények miatt fogvatartottak tesztoszteronszintje magasabb, mint azoké, akik nem erőszakos bűncselekmény miatt kerültek be.

A kirekesztés mindig fájdalmas, de serdülőkorban elviselhetetlenül fájdalmas. Aronson a két lövöldöző tudatállapotát patológiásnak értékelte, a férfiasan elfojtott keserűség robbanásig feszültté tette őket, tudatbeszűkült állapotba kerültek. Az iskolai kasztrendszer legalján a lúzerek csoportjába tartoztak.

2007. november 8-án egy 18 éves finn fiú nyolc embert ölt meg egy középiskolában. A fiú internetes chatpartnere elárulta, hogy a finn fiú példaképének tartotta a columbine-i vérengzés két elkövetőjét. Az interneten nagy tudásra tehetünk szert, sok fiatal azonban olyan tudáshoz is hozzájuthat, amelyet értelmi, érzelmi képességei, szocializációja alacsonyabb foka miatt nem képes megfelelően feldolgozni. A szülőket fel kell készíteni a médiafogyasztásra, kritikával kell fogadni a média által kínált káros árut. Ha ezt a szülő megtanulja, át tudja adni gyermeke számára is. A média-pedagógusok a filmkészítés technikai oldalával is megismertethetik a tanulókat, és máris jobban elválíék a fikció és a valóság a hallgatók képzeletében, tudatában.

Ámokfutás

Az ámokfutás mibenlétét szükséges tisztázni. Az angolok „running amok”-nak hívják a jelenséget, a németek „Amokläufer”-nek nevezik az ámokfutót. Az „amok” valójában maláj kifejezés, „dühöngőt” értenek alatta. A beteg válogatás nélkül öli meg a vele szembe kerülőket futása során. James Cook hajóskapitány írja le először hajónaplójában, hogy a malájok szerint az önkívületi állapotban levő azért vérengzik, mert egy gonosz szellem szállta meg.¹⁰

Magyarországon is tanúi lehetünk „ámokfutó” cselekményeknek, Korinek László a budapesti Mc’Donalds-es lövöldözést hozza fel példaként, ahol ketten meghaltak, ketten pedig életveszélyes sérüléseket szenvedtek. „Ok nélküli” bűncselekményként definiálja ezeket az ámokfutó jellegű cselekményeket, és felhívja a figyelmet arra, hogy sem túldimenzionálni, sem pedig figyelmen kívül hagyni nem szabad ezt az új jelenséget a magyar bűnözés területén. „Emellett fontos az is, hogy a »helyén kezeljük« a problémát, vagyis óvakodjunk a veszély alábecsülésétől, miközben az elhamarkodott következtetések levonását is el kell kerülni.”¹¹

B. Zsolt, miután barátnőjével összeveszett, őt, számára ismeretlen emberre lőtt. Két embert megölt, két áldozat közvetlen életveszélyes állapotba került. Az „oktognos lövöldöző” tényleges életfogytiglani szabadságvesztés büntetést kapott tettéért. A másodfokú bíróság ítéletének indoklásában többek között az alábbiakat olvashatjuk: „A vádlott által elkövetett bűncselekmény jellege, motivátlansága, az ország

10 Flaskerud H. Jacquelyn: *Case Studies in Amok?*, edited by Flaskerud H. Jacquelyn, 898–900. o., 10. Dec. 2012, *Issues in Mental Health Nursing*, vol. 33, 2012, letöltés 2019.11.11.

11 Korinek László: *Kriminológia I–II.*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 103. o.

köznyugalmának súlyos megzavarása... kiemelkedő tárgyi súlyú cselekmény.” A vádlott személye... olyan fokban veszélyes a társadalomra – a konfliktus kezelésének másokkal szemben történő durva, erőszakos cselekmények elkövetésével való levelezése folytán –, hogy a társadalom védelmét érintő büntetés kiszabási cél indokolja az elkövető végleges elszigetelését. Ügyében a TÉSZ juttatja kifejezésre a büntetéssel szembeni egyik legfontosabb követelményt: az arányosság elvét és megfelel a társadalom igazságérzetének. (BH2004.265.)

G. Ákos, a pécsi gyógyszerészhallgató – három évfolyamtárs a célkeresztben

A címadó eset 2009-ben történt. G. Ákos testi és mentális problémákkal egyaránt küzdő fiatalember volt. Húgycsőszűkülete miatt gyakran kereste fel a mellékhelyiséget, amit fiatal társai előtt szégyellt. Paranoid személyiségű, depresszióra 2006 óta szedett antidepresszánt. Sportlövészettel foglalkozott, 2008 óta tagja volt az Első Pécsi Polgári Sportegyesületnek. 2009-ben engedélyezik neki maroklőfegyver vásárlását. Vizsgálatokor nem vallotta be depresszív hangulatait, sem azt, hogy antidepresszánsokat szed. Három közkedvelt, jó humorú, egészséges férfi évfolyamtársát megirigyelte. Viccelődő viselkedésüket túlértékelt, saját személye elleni támadásnak vélte. A három hallgató minden társukkal egyformán viselkedett, senkit nem sértegettek, így G. Ákost sem. Ő volt rájuk irigy, velük akart leszámolni. Egy hónappal a támadás előtt megjegyezte, hogy „a golyó mindenkit fog”. A támadás előtti este „elbúcsúzik” chat-partnerétől azzal, hogy nemsokára meghal. Mindhárom évfolyamtársát tervezte kivégezni. Tette nem ámokfutás volt, hanem előre eltervezte több ember megölését. A pszichiátriai, pszichológusi szakvélemény szerint alacsony kudarcűrűs jellemezte. Narcisztikus személyiség volt önszempontú vonatkoztatásokkal. Sértődékeny, túlérzékeny volt, ami miatt nem sikerült egy közösségbe sem beilleszkednie. Részben örökölt jellemvonások, részben a hiányos anyai kötődés váltotta ki személyisége torzulását. Életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.¹²

Biztonságos egyetemek, iskolák

Goleman az iskolai erőszak és általában a fiatalkori erőszak lecsökkentésére az „érzelmeik iskoláját” javasolja.¹³ Meglátása szerint ugyanis az érzelmi intelligencia hiányossága, fogyatékoságai vezetnek el oda, hogy egyesek erőszaktevők, mások pedig áldozatok lesznek. Olyan tantárgyak bevezetését javasolja az iskolában, mint az önismeret tantárgy, illetve olyan házi feladatokat ajánl, mint például a lecke az együttműkö-

12 Anonimizált Határozatok – Kúria (kuria-birosag.hu) Bírósági Határozatok Gyűjteménye. Magyarország bíróságai (birosag.hu). Első- és másodfokon egyaránt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.

13 Goleman Daniel, i. m., 390. o.

désről. Már működő oktatási modelleket is ismertet.¹⁴ Az önismeret tananyagának fő pontjai az érzelmek kezelése, stresszkezelés, empátia, kommunikáció, feltárulkozás, személyes felelősségérzet, csoportdinamika, konfliktusmegoldás.

Az iskolai erőszak megelőzéséhez hozzátartozik a család és az iskola közötti szoros kapcsolat kiépítése, ahol bármelyik fél azonnal jelez, ha a diák életében változás következik be, vagy szükség van az odafigyelésre, esetlegesen támogatásra. Korán kell kiszűrni a veszélyeztetett diákokat.¹⁵

Aronson a megoldást a mozaikmódszerben látja. A jól ismert Sherif-kísérletet hozza példaként, ahol a nyári tábor két fiúcsapata, a Sasok és a Csörgőkígyók egymás esküdt ellenségei voltak. A kísérletvezetők azonban közös célt tűztek ki számukra, és a közös munka során az ellentétek csökkentek. „Mindkét csoportot olyan helyzetbe hozták, amelyben kénytelenek voltak egymással összhangban, közösen dolgozni – amelyben együtt kell működniük annak érdekében, hogy a mindenki számára kívánatos cél teljesüljön.”¹⁶

Az iskolában a mozaikmódszer hasonló elveken alapszik, a diákoknak együtt kell működniük az órán. „Minden egyes mozaikdarabka – minden egyes tanuló – nélkülözhetetlen ahhoz, hogy összeálljon és tökéletesen érthetővé váljon a végeredmény. Ha minden tanuló feladatrésze fontos, akkor minden tanuló maga is fontos.”¹⁷ A mozaikmódszer hatásos, mert minden egyes tanuló hozzáad a közös értékhez, pluszt ad a többieknek. „Emberek között szoros együttműködés akkor valósítható meg, ha megtanulunk a többiekre odafigyelni, végighallgatni őket, és ha megtaláljuk a módját, hogyan tudunk a leghatékonyabban kommunikálni a csoport minden egyes tagjával. A másokra való odafigyelés közben megtanuljuk, hogyan lássuk a világot a másik személy perspektívájából – úgy, ahogyan ő. Ez pedig az empátia, az együttérzés és a kölcsönös megértés forrása.”¹⁸ *Fromm* is hangsúlyozza, hogy az agresszió oka a valódi közös kötelek és érdekek hiánya.¹⁹ Amennyiben a felnőttek képesek közös célokat kijelölni a diákoknak, az együttműködés során a pozitív kapcsolatok erősödnek meg, és eltűnik az ellenségeskedés.

A bűnözést is csökkenti az egymásra figyelés. A személyes kapcsolatok kevesebb bűnesethez, kevesebb drogfogyasztáshoz vezetnek.²⁰ Felnőttek esetében is a személyes kapcsolatok jelentik az egészséges élet alapját, a fiataloknál azonban minden ezen múlik. A tanulmányi eredmények jobbak, ha a diákoknak van kihez kötődniük az iskolában, akár tanárhoz, akár kortárshoz. „Ezek a fiatalok könnyebben vészeli át a kamaszévek modern kori viszontagságait is: az érzelmileg kötődő diákok kevesebb

14 Stone Karen – Dillehunt Q. Harold: *Self Science: The Subject is Me*. Goodyear Publishing Co., Santa Monica, 1978. In: Goleman Daniel: *Érzelmi intelligencia*, Háttér Kiadó, Budapest, 1997, 444–445. o.

15 Domokos Andrea: *Iskolai és campus-erőszak az Amerikai Egyesült Államokban a XXI. században*, In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerezi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés mint végső eszköz: Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*, ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 95–106. o.

16 Aronson Elliot, i. m., 125. o.

17 Aronson Elliot, i. m., 136–137. o.

18 Aronson Elliot, i. m., 153. o.

19 Fromm Erich: *A rombolás anatómiája*, Háttér Kiadó, Budapest, 2001, 163. o.

20 Goleman Daniel: *Társas intelligencia. Az emberi kapcsolatok új tudománya*, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 384. o.

erőszakos cselekmény, verekedés és vandalizmus részesei; kevésbé szoronganak, ritkábban deprimáltak, elkerülik a kábítószer és öngyilkosság veszélyeit; nem csavarognak, nem maradnak ki az iskolából.”²¹

Összegző gondolatok

Nem egyszerűen társadalmi kérdés, hanem igen fontos bűnmegelőzési feladat annak kezelése, hogy a pszichológiai, szociológiai hiátussal rendelkező fiatal fiúk, férfiak, amennyiben vesztesnek érzékelik magukat a társadalomban, illetve a párválasztás során, milyen módon oldhatják meg problémáikat anélkül, hogy kifelé irányuló agressziót valósítanának meg.

Mielőtt átokfutásba kezdenek és a velük szembe jövő ismeretleneket lemészárolják, vagy éppen hosszan tervezgetik az általuk irigyelt „ellenségeik” kivégzését, meg kellene hogy kapják a lelki, gyógyszeres, szociális segítséget a társadalomtól. Amennyiben nem éreznék magukat vesztesnek, mentális problémáikra is megkapnák a megfelelő orvosi kezelést, nem fordulnának a társadalommal szembe, és megannyi tragikus esetet meg lehetne előzni

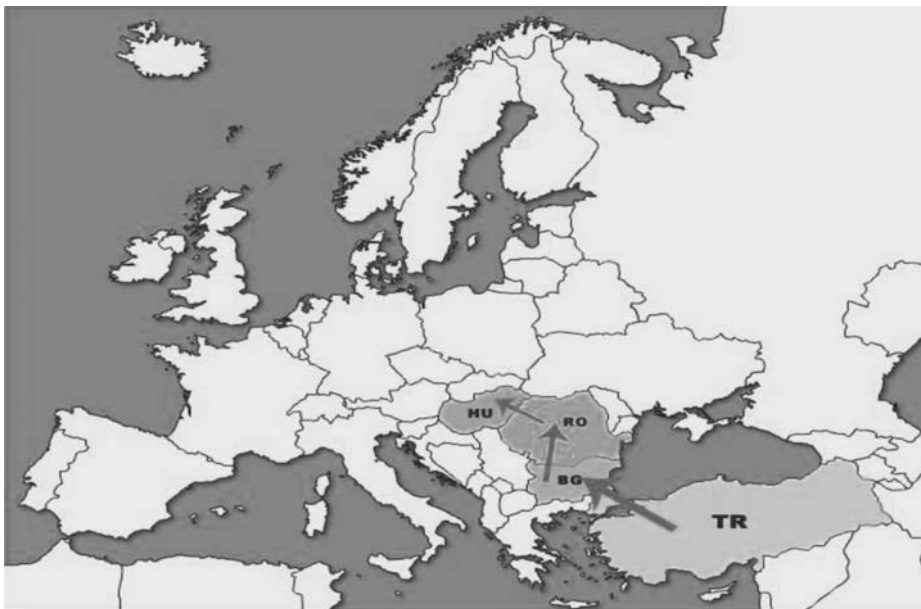
21 Goleman Daniel, i. m., 372. o.

Vietnamese drug mafia in Hungary

Brief history of Vietnamese drug trafficking

In Hungary, in the late 1990s, Vietnamese citizens began „mass” distribution of drugs in addition to their legal business, which was primarily clothing and perfume trade. They sold heroin first. Typically, only street dealers were within the scope of the authorities, not distributors at higher levels. A few grams, perhaps a few 10 grams, of the amount of heroin seized at each vendor. From 2006 the Vietnamese heroin distributors increased significantly around the area of so called „Chinese markets”, with whom co-offenders committed by heroin addicts appeared in parallel. In addition to the low-level vendors, several Vietnamese drug dealers and organizers came under police surveillance with time.

In front of the police, an organized criminal group of Vietnamese nationalities emerged. They have established good relations with other groups living in Hungary, mainly Turkish, Arab and Albanian. According to the investigation, the drug was trafficked from Turkey through Bulgaria and Romania to Hungary by road.

1. Figure. *The journey of heroin from Turkey to Hungary*

A man came under the horizons of the authorities in Turkey, who regularly smuggled heroin into Hungary, who was also a businessmen, dealing with legal transportation.

According to the information obtained, the drug was ordered by a Vietnamese citizen, L. T. H.N. That was wanted to smuggle in the country on the road, the so called Balkan route. The drug was hidden in a shipment of perfume. The drug smuggling car was driven by a Bulgarian man whose identity had been identified following police arrest.

Upon arriving in Budapest, the drug smuggling vehicle turned out to carry the Bulgarian diplomatic corps nationality mark. The car was parked in front of a Vietnamese restaurant in Budapest, XIX. District, and from its trunk the driver and the staff of the restaurant began unpacking. When some of the contents of the boot were packed into the restaurant's storage room, the capture also took place.

2. Figure. *the „diplomatic immunity” car*

After the capture, 4 kg of heroin was seized from the luggage compartment of the car. Second person of the Vietnamese Embassy accredited to the Republic of Bulgaria was in the car as a passenger, from whom half of the drug charge was seized during the action, \$ 20,000.

The above result also suggests, with sufficient basis, that criminal organizations of Vietnamese nationalities involved in drug trafficking on the Balkan route, linked to Turkish organized crime groups, are using this new method of committing crimes, namely diplomatic protection.

This latter aspect is of paramount importance in the commission of the crime, because persons enjoying immunity from diplomacy, and the vehicles they use law enforcement agencies of states involved in drug trafficking basically cannot be controlled as a general rule.

In this way, organized crime groups of Vietnamese nationality took advantage of all this and brought uncontrolled drugs into Europe, whose criminal activity has

also been further strengthened by the free movement of the internal borders of the Schengen area.

However, police checks on exempted persons are restricted only on the territory of the country which accredits them or on their behalf on official journeys to other countries. Thus, if a diplomat is present in a country other than the country in which he is employed, he is not entitled to such protection.

Because of these circumstances, in the case described above, resulting in heroin seizure, To bring a person working for the Bulgarian Consulate in Vietnam, carrying out an unofficial mission in Hungary and a diplomatic vehicle in use, under criminal control and to prosecute him on suspicion of a criminal offense.

All of these were to be brought to the attention of the law enforcement agencies of all the Member States of the European Union, since the phenomenon experienced in Hungary is not unique, it is also appropriate to act upon the competent authorities of the Member States if similar circumstances are observed.

Final customer of seized drug shipment looked for new source of supply to replace lost heroin. He contacted a formerly known Kosovo Albanian group who smuggled heroin into Hungary via Serbia.

This Albanian organized crime group has dealt with generations of smuggling of various goods and, last but not least, illegal immigrants and drugs throughout Europe. According to the investigation, it was arranged to deliver the ordered quantity of 5 kg of heroin to Hungary in exchange for the agreed amount and to send a sample to the customer.

As a result of the investigation, the arrest took place in the 10th district of Budapest, 5 kg heroin and 10 million HUF cash were seized. During the search, several physical evidence was seized to prove drug dealers' behavior, and another 100 and 200 grams of marijuana and heroin drugs.

Over time, there is an ever closer narcotics business relationship between the Vietnamese and other European populations. In addition to heroin distribution, marijuana cultivation and distribution have also been strengthened, and has evolved into one of the most significant businesses in Vietnamese case, on the other hand, amphetamine derivatives also appeared.¹

Heroin next to marijuana

One kilogram of heroin corresponds to five thousand doses at the consumer level, that is, five thousand sales and purchases at the end user level. In contrast, one kilogram of marijuana corresponds to a maximum of a thousand doses, which is a thousand sales. This reduces the need for dissemination work by one fifth and also reduces the risk of being caught.

1 Módszertani útmutató a Rendőrség kínálatcsökkentési tevékenységének fokozásához a kábítószer-bűnözés elleni fellépés során, készítette: Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály, 2011.

Despite the dilution and the difference between purchase and sale prices, heroin can ‘only’ reap a maximum of seven times the return on investment. In the case of marijuana, if it is produced by the distributor itself, on average eleven times the gain can be achieved.

For the first time in Europe, Vietnamese-owned marijuana plantations have appeared in large numbers in England. Due to the vigorous action of the English authorities, a large number of plantations have since been planted in the Czech Republic by „trained professionals”. They moved from the Czech Republic to the neighbouring countries, Slovakia, Poland and Hungary. Plantation operators are illegal immigrants living in Central European countries with fake papers who care for and maintain the plantations for accommodation and some money.

The first plantations in Hungary appeared in the second half of 2008. They were opened from the capital of Vietnamese people living in the Czech Republic, and most of the equipment was also shipped to our country from the Czech Republic. The plantations were arranged in rented detached houses. The owner of one of the flats in which he was growing tried to get into his rented apartment to see his property, but the Vietnamese tenants refused to let him. When he got in, the house was broken up, and marijuana plantations were set up around the house.²

In parallel, the smuggling of marijuana from the Czech Republic to Hungary was published. The authorities saw the head of a group controlling the organization that smuggled marijuana into Hungary from the Czech Republic.

Approximately 150–200 kg of marijuana per week came to Hungary via the smuggling route on the Czech-Slovak-Hungarian border. Previously, smuggling by car by road was used, but as more and more cars fell, couriers were used to carry 7–15 kg items of hand luggage by train or scheduled bus from Prague to Budapest.

After arriving in Budapest, the couriers arrived at the address given by taxi or public transport to the „depot” flats where the goods were delivered. Here, drug dealers were waiting for the drug to be packaged in 1 kg batches.

Following the capture, about 8 kg of marijuana was seized in the first „depot housing” and items needed for packaging and distribution. During the investigation, additional homes were identified where an additional 10 kg of marijuana was seized.

Together with the leader and members of the criminal organization, 15 people had been arrested.

The investigation was continued, in cooperation with the Czech, Slovak and Polish counterparts, and several couriers were seized in these countries with significant quantities of drugs, who were acting under the direction of a leader arrested in Hungary.³

During 2009, the number of seizures of cannabis plantations in Hungary increased significantly compared to previous years. Twenty people were arrested in 2009, 26 were cannabis and several depots were wound up. Most of the plantations were found

2 Deseő Ákos rendőr százados előadása 2018. március 28-án a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Campusán.

3 Deseő Ákos rendőr százados előadása 2018. március 28-án a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Campusán

in houses where the plants were grown using professional technology. The ongoing investigation was in international cooperation. Concrete links were found for the Czech Republic, Germany and the United Kingdom. In addition to this group, several smaller Vietnamese organizations and Hungarian production sites were liquidated.

The activities of the drooling Vietnamese network in our country have shown that in many parts of Europe, continuous and large quantities of closed marijuana cultivation with professional equipment and excellent logistical background are booming. This was also supported by police news that some of the goods produced in Hungary were sold in the Czech Republic, where 70 smaller or larger marijuana plantations were discovered last year and were operating in all Vietnamese locations.

At the same time, Vietnamese groups have become the number one determinant of the Hungarian cannabis market by 2010, due to the amount they produce and smuggle, the amount of money invested in production and procurement and the favorable price they provide. In order to meet the demand, in addition to domestic production, large quantities of cannabis were smuggled into our country from Slovakia, the Czech Republic and Poland.⁴

Given the openness of borders, drug trafficking is primarily organized in luggage by car and by scheduled bus and rail. It has also become a characteristic that Vietnamese citizens living in Hungary direct their Hungarian customers directly to their Vietnamese source living in the Czech Republic, so the transportation is already provided by the Hungarian customer. As a result, cannabis imports from the Czech Republic have now reached or even exceeded imports from the Netherlands. Close cooperation with the competent authorities of the partner countries concerned took place in order to eliminate this phenomenon. In October 2010, a group that organized weekly trafficking of tens of kilograms of cannabis from the Czech Republic and its domestic trade was wound up...⁵

By the end of 2010, more than 50 professionally equipped plantations had already been decommissioned. 30,000 cannabis plants were seized. The police managed to penetrate the criminal organization, inter alia, to arrest and prosecute two of its leaders.⁶

Vietnamese cannabis offenders smuggle large quantities into the country, from plantations also run by Vietnamese in Slovakia and the Czech Republic. There was a new phenomenon of marijuana, its mass production and distribution from Albania and Kosovo. Almost half of the cannabis seized in 2012 came from Albania and Kosovo.⁷

4 „Magyarország” Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról, 2011-es Éves Jelentés az EMCDDA számára, készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont, http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_jelentes_2011.pdf

5 Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet információi és a Belügyminisztérium 2010. évi kábítószerügyi tevékenységről szóló beszámolója alapján.

6 Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet információi és a Belügyminisztérium 2010. évi kábítószerügyi tevékenységről szóló beszámolója alapján.

7 Módszertani útmutató a Rendőrség kinalatcsökkentési tevékenységének fokozásához a kábítószer-bűnözés elleni fellépés során Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály jelentése 2011.

In the case of cannabis, the role of domestic production in the supply continued to increase until 2011, but then gradually declined. By the end of 2013, more than fifty professionally planted plantations had been liquidated. A new phenomenon is the cultivation and distribution of marijuana in Albania and Kosovo. According to seizure data, the largest quantities of marijuana enter the country via the Serbian-Hungarian border.⁸

Withdrawal of Dutch marijuana from the market

In Hungary, the market price of marijuana from the Netherlands at that time was 2,000 forints. The Vietnamese sold it at a price of 1100 HUF / gram if the quantity purchased was over half a kg. Consumers received marijuana at a price of 1,400 forints, which is 600 forints cheaper than that from the Netherlands. Significant price differentials have pushed back marijuana from the Netherlands.

Marijuana cultivation

Marijuana cultivation is one of the most profitable drug-related activities. A marijuana plant yields 100 grams of fruit. Each plantation produces 600–1000 varieties of marijuana and produces 60,000 grams per plantation. At a selling price of 1100 HUF, this is 60 million HUF. This requires an investment of HUF 5,000,000. The first „harvest” is approx. 2 months, during which you can gain eleven times.

Despite the downfall, Vietnamese criminals planted more and more plantations in the countryside, in smaller settlements, especially in the conurbation of Budapest and in Pest County.

As a result, organized crime groups of Vietnamese nationality have been a significant force alongside other groups present in the Hungarian drug market. Huge financial resources have been accumulated, much of which has been sent back to the Socialist Republic of Vietnam

It was noticeable that at that time Czech-based colonies continued to operate in Slovakia, Hungary, and their latest endeavor was to settle in Poland.

Consequences of the procedures

Thanks to the rapid reaction of the Hungarian police, Hungary was prevented from becoming a cannabis-growing base of organized crime groups in Vietnam. As the Vietnamese groups are unable to cover the demand due to the catches, they are

8 Vietnámi szervezett bűnözői csoportok a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény elkövetése vonatkozásában: a Nemzeti Nyomozó Iroda Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Osztály jelentése.

trafficked to our country in large quantities from plantations operated by Vietnamese in Slovakia, the Czech Republic and Poland.

A new phenomenon is the mass production and distribution of marijuana in Kosovo and Albania. In 2011, 100 kg of drugs seized at the Serb-Kosovo border were sent to Hungary. In December 2010, the Customs and Finance Guard seized 312 kg at the border between Serbia and Hungary. Marijuana, which probably went to Italy via our country.

Conclusions

The activities of law enforcement agencies are important and cannot be replaced. Significant damage can be caused if we allow a foreign criminal organization to successfully engage in drug trafficking. By doing so, you could gain a huge financial base, power, which you can use to finance other forms of crime and to clean it by investing in the legal economy. In a similar criminal emergency, other than law enforcement authorities have no competence to act against such activities. However, it is important to point out that the supply reduction efforts of law enforcement authorities against drug trafficking organizations cannot achieve their objective. The potential for extra profit inherent in drug trafficking always yields new and more perpetrators. Even in the case of the largest drug seizures, the supply market is typically restored within 3–4 days, and the new supply source fills the gap. The main reason for this is that it is a demand-driven market. People do not consume mind-altering drugs because they are available in the market, but because they need to change their mental state in the short term. The experience of the years before the change of the political system, before the appearance of classic drugs, shows that drug use was significant. The most important difference was in the substances used. At that time, men were even more affected by alcohol consumption than women, and women were abused by the use of sleeping, sedative, and anxiety medications.

A modern magyar rendészet kialakulása

A magyar történelemből ismert, hogy a honfoglalás (896) után a magyarság letelepült, és István király államalapítását (1000) követően kiépült a középkori magyar királyság. A vármegyék létrehozásával és a feudalizmus sajátosságaiból adódóan nem beszélhetünk központi közigazgatásról, egészen a kiegyezésig. Ugyanakkor a határok védelmének¹ megszervezése, a gyepűrendszer kiépítése a határrendészet kezdetleges formáira utalhat, míg István és a későbbi királyok törvényei a fényűzőrendészet, idegenrendészet, vallásrendészet, büntügyi rendészet elemeit tartalmazták. Az európai országok fejlődésétől eltérően Magyarországon a feudális abszolutizmus időszakára egyébként jellemző „rendőrállam”² – mint a rendészet tudomány tárgya – nem fejlődött ki, mivel Magyarországon a rendészeti jellegű közigazgatásból döntően hiányzott a „jóléti rendészet” fedte tartalom. Mindebből következik, hogy hazánk történetében a rendészet kialakulása döntően a 19. század második felére esett. Ennek első jele a törvényhozásban 1840-re datálható, amikor megszületett a mezei rendőrségről szóló törvény. Az idáig vezető utat a Rendfenntartás, rendészet a középkori Magyarországon fejezet részben bemutattam. A modern magyar rendészet megteremtéséhez vezető úton az első jeles jogtudós a reformkori Magyarországon Zsoldos Ignác³ akadémikus, jogtudós⁴ volt, aki érdemben először foglalkozott a közigazgatással és rendészettel.⁵ A rendészet témájához szorosan kapcsolódó műve, a *Néhány szó a honi közbátorságról*⁶

1 Lásd bővebben: *Őrzők, vigyázatok a határra!*, In: Pósan László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): *Honvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*, Zrínyi Kiadó, 2017. A könyv tudományos igényességgel vizsgálja a határrendészet, határőrizet, határvédelem kérdéseit az ókortól napjainkig.

2 „Az oly államot, mely eredetileg az állam és az alattvalók jóléte és biztonsága céljából előzetes intézkedéseiben oly messze megy, hogy a hatóságok diszkréciójára bízott ezen intézkedések az alattvalók magánéletét, sőt a magasabb cél ürügye alatt egyéni szabadságát is lépten-nyomon zaklatásoknak teszik ki, rendőrállamnak szokás nevezni. Ezen államfaj az úgynevezett felvilágosodott abszolutizmus rendszerének terméke, azonban más, még demokratikus köztársasági államformával kapcsolatban is meg jelenhetik. A rendőrállamban mindenki és minden gyanús, a hatóságok folyton rémképeket, összeesküvéseket látnak, az alattvaló lépteit figyelemmel kísérik, őt a legjelentéktelenebb jelnél felügyelet alá veszik, kémekkel környezik. Másrészt a hatóság mindenhatóságába vetett hit arra szoktatja az alattvalókat, hogy a legcsekélyebb, még családi ügyeikben is, a hatóság közreműködését, tanácsát, közbenjárását kérik ki, a mi más alkalommal a hatóságot feljogosítja az egyéni élet legbensőbb részletei tárgyában való intézkedésre”. Vö. Ferenczy Árpád: *A politika rendszere*, Politzer Kiadó, Budapest, 1905, 118. o.

3 Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája: Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933)*, Magyar Zoltán (1888–1945), Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013, 11–42. o.

4 1837. szeptember 7-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

5 Vö. Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX. törvénycikkely nyomán*, Pápai Református Kollégium, Pápa, 1842.

6 Zsoldos Ignác: *Néhány szó a honi közbátorságról*, Pesten Tratter-Károlyi, 1838, 100. o.

címmel 1838-ban magyar nyelven jelent meg, ami jelzi a személy bátorságát és a reformkor eredményeit is egyben. Első részében a „vétkezés előre megakadályozásáról”, azaz a bűnmegelőzésről ír. Ennek érdekében szükségesnek látta, hogy a bűnelkövetőknek „fészke”, rejtkehelye ne legyen, rendelkezzenek a bűncselekmények bekövetkezését megelőző rendőrséggel, továbbá az orgazdák szigorú büntetésére van szükség. Itt felvet egy új gondolatot, mégpedig hogy aki a közbátorság fenntartása során kárt szenved, azt kárpótolni kell egy közbátorsági alapból.

Továbbá Zsoldos Ignác szükségét érezte egy „mértékletességi társaság”⁷ létrehozásának, mert szerinte a mértéktelenség is sok bűnt okozhat. Elsőként mondta ki, hogy rendőrség⁸ nélkül rend nem lehet az országban. Véleménye szerint a rendőrség legfőbb feladata a rend fenntartása, és nem a családi titkok kikémlélése. Zsoldos álláspontja, hogy a közbátorságot külső és belső rendőrségre lehet felosztani, melyek közül a belső rendőrség az, amely a városok és egyéb helységek belső közbátorságára felügyel, s amelyet a helyi lakosokra lehet bízni. Emellett szükségesnek érezte a mezei rendőrség felállítását. E szellemben született meg az 1840. IX. törvénycikk a Mezei rendőrségről, melynek szabályairól 1843-ban szintén Zsoldos Ignác adott közre egy könyvet.⁹ A törvénycikk azért is érdekes és fontos, mert ez az első „rendőrségi” törvényünk. Ebben az időszakban az ország gazdasága szinte teljesen mezőgazdasági jellegű volt, ezért is tartotta fontosnak Zsoldos Ignác és a törvény alkotói is, hogy az agrárgazdálkodás területén, amelynek színtere a mező, rend legyen. Ennek lényege, hogy akié a föld, az a terményt hazavihesse, de máséhoz ne nyúljon. A törvény szerint akik a mezőn a rendet fenntartják vagy erre felügyelnek, azok a rendőrök. E törvény hatálybalépését követően terjed el a rendőr szavunk használata is.

Szintén Pápán adták ki a közigazgatás és a rendészet számára meghatározó művét *A szolgabírói hivatal* címmel, amelyet immár ekkor a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjaként írt, és könyvével a Tudós Társaság 1843. évi jutalmát is elnyerte. A „parányi gondolatgyűjteményt” barátjának, a későbbi haza bölcsének, Deák Ferencnek ajánlotta. Könyvéhez elméleti jogtudása mellett nagy szerepet játszott, hogy hét esztendeig al- és főszolgabírói hivatalt látott el. Zsoldos Ignác a szolgabírói hivatalról írt művében¹⁰ (1844-ben) a következőket állapította meg a rendről és rendőrségről: „Rend magában fenn nem tartódik, annak fenn kell tartatnia. Kik a rend fenntartásában felvigyáznak, s a rendbontókat – törvény szabta büntetések elvétele végett – bejelentik: rendőrnek neveztetnek. A rendőrség tehát minden jól rendezett polgárszatok egyik fő kelléke, s van is minden művelt országban.”¹¹ Zsoldos Ignác műve II. kötetének címe *Közrendtartás*, mely alatt a szerző a közigazgatást, az akkori időben a *Policeywissenschaftot* értette. Az akkori helyzetet is jól tükrözi, hogy a közigazgatást jelentő szolgabírói hivatalnak Zsoldos 53 tárgykörben 115 feladatot sorolt fel művében. Zsoldos művében foglalkozott még az utcai rendőrzás szükségességével, tűzrendészettel, útlevelüggyel.

7 Zsoldos Ignác, i. m. 1–3. o.

8 Zsoldos Ignác, i. m. 10. o.

9 Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX törvénycikk nyomán*, Pápa, 1843, 48. o.

10 Zsoldos Ignác: *A szolgabírói hivatal*, Pápa, k. n. 1844.

11 Zsoldos Ignác, i. m. 1844, 187. o.

Magyarországon országos jellegű közigazgatási, rendészeti tevékenység 1848 előtt az akkori feudális jellegű társadalmi berendezkedés miatt nem valósulhatott meg. Az első ilyen kísérlet az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszakára esett, amikor is az 1848. évi III. tv. (a független magyar felelős minisztérium alakításáról) 14. §-a intézkedett Buda-Pesten az önálló belügyminisztérium (BM) felállításáról. Ugyanezen törvény 32. §-a felelősség tekintetében megállapította, hogy a minisztériumok felelnek: „A törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának”.¹² Az újonnan felállított magyar belügyminisztérium a korábbi Magyar Királyi Helytartótanács (Helytartó tanács, 1723–1848) feladatköreit vette át, melyek a következők¹³ voltak:

- országgyűlés adminisztrációjával kapcsolatos feladatok,
- közigazgatási feladatok,
- közbiztonsági feladatok,
- határvédelmi feladatok,
- egészségügyi igazgatásból adódó feladatok.

A belügyminisztérium a feladatait négy osztályra elosztva látta el. A négy között a feladatok a következőképpen csoportosítva valósultak meg:

1. országlati (közjogi) osztály (országgyűlési ügyek, „népképviselői” választások lebonyolítása, az Erdéllyel való egyesülés feladatai, határkérdések és újonccéllítás);

2. közigazgatási osztály (a helyhatóságok és önkormányzatok irányítása, fordítói alosztály és horvát ügyek);

3. rendőri osztály (közcsend, közbiztonsági ügyek, nyomdák, hírlapok ellenőrzése, útlevevények, dologházak, lelencházak, kórházak, mértékegységek ellenőrzése, vendéglátóipari engedélyek kiadása);

4. nemzetőrség (1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről¹⁴).

A fenti osztályok mellett a belügyminisztérium szervezetéhez tartozott a miniszteri iroda, a segédhivatalok, a BM számvevőség, az Országos Levéltár, a Statisztikai Hivatal és a Közlöny. Az első önálló BM fennállásának rövid (1848–49) időszakában fő tevékenységét a *közigazgatási reform* előkészítése és végrehajtása, valamint az ismert harctéri események tükrében az ország védelme jelentette.¹⁵

Ugyanerre az időszakra esik az első országos rendőrség felállításának gondolata. 1848. szeptember 6-ai dátummal „a Budapesten belügyminiszterileg felállított országos rendőri osztály igazgatásával Hajnik Pál miniszteri tanácsnok bízott meg”.¹⁶ A rövid, de a harcok miatt küzdelmes időszak nem tette lehetővé a később,

12 1848. évi III. tv. a független magyar felelős minisztérium alakításáról.

13 Boda József – Sallai János: *A belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között*, Nemzetbiztonsági Szemle, A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata, 2016/1, 4–17. o.

14 Nemzetőrség feladata: „A személyes és vagyonszállás, a közcsend és belbelső biztosítása, az ország polgárainak őrködésére bízatik; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkezniék, a nemzeti őrsereg alakítására nézve következők határozatnak.”

15 Boda József – Sallai János: *A belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között*, Nemzetbiztonsági Szemle, A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata, 2016/1, 4–17. o.

16 Deák Ágnes: *Államrendőrség Magyarországon*, MTA-értekezés, Budapest, 2013, 27. o.

1949 márciusában kapott feladat teljesítését, az országos rendőrség felállítását, de elindított egy folyamatot.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc alatt (mint általában a háborús időkben) kiemelt figyelmet kapott az idegenrendészet, a kémkedés, a lázadás megakadályozása és az idegenek beáramlása miatt. Ennek érdekében adta ki Szemere belügyminiszter 1848. június 12-én az „idegenellenőrzési” rendeletet, amely területi hatályát nézve csak Buda-Pestre vonatkozott. A rendelet első pontja rögzítette, hogy külföldi személy engedély nélkül nem tartózkodhat Buda-Pesten. A következőkben a rendelet 24 órán belüli jelentést írt elő a háztulajdonosok részére a külföldiek bejelentéséről, melynek elmulasztását pénzbüntetéssel szankcionálta. A tartózkodási engedélyt nem kapott „bezárattás és kényszerített kivitetés terhe alatt eltávozni tartozik”.¹⁷

Az országos rendőrség gyakorlati felállítása, miután a szabadságharcot leverték, elmaradt, de a gondolat megmaradt, és az ezt követő évtizedekben mint bűvópatak, folyamatosan előjött a központi állami rendőrség létrehozásának gondolata.

A forradalom és szabadságharc után Erdély tekintetében minden ott folytatódott, ahol a szabadságharc előtt abbamaradt. Közvetlen császári irányítás alá került, és 1849. július 19-től Ludwig von Wohlgemuth altábornagyot nevezték ki kormányzó-nak, aki a szászok székhelyére, Nagyszebenbe tette szálláshelyét, és itt adta ki német–magyar–francia nyelven idegenrendészeti utasítását.¹⁸ Az ebben foglaltak szerint Erdély biztonságára ekkor a gyanús, útlevel nélküli idegenek és a belső kóbor személyek jelentettek veszélyt. Ebből adódóan az utasítás megtiltotta, hogy gyanús vándor idegeneknek szállást adjanak, a félreeső kocsmákat ezért figyelemmel kísérték. Az igazolvány nélküli vándorló, kószáló „népsöpredéket” be kellett fogni, és minden adatot ki kell kérdezni tőlük. Így pl. hogy hívják, hány éves, hol jött be az országba, hol koldult, van-e munkája, kenyere stb. A továbbiakban az utasítás intézkedett a befogott emberek ellátásáról, foglalkoztatásáról.

Az 1848–49-ben történt, rendszettel kapcsolatos eseményeket ugyan megelőzte Karvasy Ágoston első rendészettudományi munkájának kiadása, de mivel az ő munkássága döntően a '48–49-es forradalom utáni időszakra esett, ezért egyben tárgyalva, a szabadságharc áttekintését követően mutatom be.

A rendészet és a rendészettudomány történetében meghatározó első mérföldkönek Karvasy Ágoston¹⁹ *A politicai tudományok, rendszeresen előadva* című könyve

17 Idegenellenőrzés 1948-ban. A Rend, 1921. nov. 27, 3. o.

18 Utasítás az országban idegenek feletti rendőrség fenntartása iránt. Nagyszeben. 1849. december 30, Országos Széchényi Könyvtár, kisnyomtatványok tár, cím szerint.

19 Karvasy 1809. május 1-jén született Győrben. Apja Karpf Antal (családi nevét 1842-ben változtatta Karvasyra). Tanulmányait szülővárosában, majd Pesten végezte, ahol jogi diplomát szerzett, és rövid ügyvédi tevékenységet folytatott. Ezt követően oktatói pályára lépett. 1835-től a Nagyvárad Királyi Akadémián, majd 1838-tól a Győri Jogakadémián oktatott 1848-ig. Oktatói munkájáról a következők írták: „Karvasy is mint egyike a nagyobb tehetségű, jobbirányú s buzgóbb szakembereknek, tanári működésének alapjául tökélyesebb segédszert iparkodván venni, fent érintett munkájának kidolgozásához fogott, s rövid idő alatt oly elismerésre tett szert, hogy a munka az iskola termein kívül is becsültni kezdett, a fiatal tudósnak az akadémiai tagságot meghozta”. Tudományos munkájának legnagyobb elismerését jelentette, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1846. december 18-án levelező tagjává választotta, amit azonban sajnos nem követett a rendes tagság. Székfoglaló előadását *A nemzeti képviselőtről* címmel 1847. június 28-án tartotta meg. Pályafutása ezt követően Pesten folytatódott, ahol 1849-ben a Pesti Tudományegyetem tanárává nevezték ki.

tekinthető,²⁰ amely 1843-ban Győrött, valamint *A közrendészeti tudomány* című munkája, amely 1862-ben Pesten látott napvilágot, majd ennek bővített változata 1870-ben.

Karvasy első sikeres műve *A political tudományok, rendszeresen előadva*, melynek első kötete „az alkotmányi politicát, az általános igazgatási politicát, az igazságszolgáltatási politicát, és a policziatudományt”²¹ tartalmazza, a második kötet a státuszgazdasági tudománnyal foglalkozik, míg a harmadik tárgya a „fináncztudomány”. Amint első művéből is kitűnik, Karvasy igen széles skálán merített a tudományágakból. Főleg a jog- és közgazdaságtudomány területén alkotott kiemelkedőt. A rendészettudomány művelői számára fokozott jelentőséggel az 1843-ban Győrött megjelent első kötet negyedik része bír, amely *A policzia vagy is rendőrség tudomány* címet viseli. A negyedik rész felvezető szakaszában a szerző a „policzia tudomány” fogalmát mutatja be, mely szerint „A policzia az a tudomány, melly azon elveket adja elő, mellyek szerint a belső bátorság, és a közrend a statusban minden lehetséges sértések, és balesetek ellen ótalmaztatik, a mennyire ez a jogszolgáltatási intézetek által el nem érhető és mellyek szerint polgároknak mindennemű műveltsége is előmozdítatik, egyébiránt az a személyzet is, melly ezen tudomány czéljának eléréséhez rendelve vagyon, policziának, vagy rendőrségnek hívatik”.²² Az itt megfogalmazottak szolgálnak alapul későbbi munkássága során a rendészetfogalom meghatározásához. Így már a 2. §-ban találkozhatunk a policzia felosztásával, a belső bátorság meghatározásával.

Karvasy e tudományos műve a jóléti rendőrállam szellemében íródott, és a népesség, kultúra, szegénység kérdéseivel is foglalkozik. A négy fő fejezetre tagolt könyv fő fejezetében a „népességi policzia” témáját taglalja: kifejti a népszaporodás akadályait, eszközeit, a népességet érintő gondokat, a túlnépesedés elleni óvintézkedéseket. A következő, II. fejezetben „a status gondja, a polgárok szellemi és erkölcsi műveltsége iránt” címszó alatt ismerteti az iskolák és a szellemi műveltség fogalmát. Karvasy szerint ez időben tudós iskolák (gimnázium, líceum, akadémia, egyetem), fensőbb tudományos iskolák (minden tudományágban oktató egyetemek) és tudós társaságok voltak jelen az oktatásban. A III. fejezet a szegénység rendészetével foglalkozik: a szegénység okaival, fogalmával, elhárítási módjaival, takaré- és élelembiztosítási intézetekkel, valamint a zálog-, szegény- és árvaházakkal. A IV. fejezet a közállomány bátorságáról szól, melyben kifejti, hogy „A közbiztonság és rend veszélybe hozatik a nép összecsoportozása, zenebona, zendülés, és forradalom által”.²³ A továbbiakban megfogalmazza a rendőrség kötelezettségeit a rend megzavarása, valamint sajtóviszsaéléés esetén, felvázolva a megakadályozás eszközeit, valamint ugyanitt szól még a cenzúráról. Ezt követően az V. fejezetben a személyes bátorságról olvashatunk. De mit is értett „személyes bátorság” alatt Karvasy? „A személyes bátorság, melly az élet és test bátorságából áll, veszélybe hozatik: mások gonoszsága, vigyázatlansága, baleset által.”²⁴ Ezt követően rögzíti a rendőrség kötelezettségeit a gyilkosság és testi sértés

1864-től 1868-ig a Jog- és Államtudományi Kar dékáni tisztjét is betöltötte. Nyugalomba vonulásáig itt tanított, majd ezt követően Bécsbe költözött.

20 A könyv két kiadást is megélt.

21 Karvasy Ágoston: *A political tudományok, rendszeresen előadva (1843–44)*, Győr, 2. o.

22 Karvasy Ágoston, i. m., 26. o.

23 Uo.

24 Uo.

elhárításával kapcsolatosan. Véleménye szerint a személyes szabadságra olyan veszélyek leselkedhetnek, mint a nyilvános tisztviselők vagy a szülők, családok, gyámok hatalmi visszaélése. A VI. fejezetben az orvosrendészetet tárgyalja, melyben a véd- és gyógyintézetekről, valamint a járványok megakadályozásáról szól. Mivel ebben az időben a pestis, kolera, himlő, dögvész még jelentős veszélyként van jelen, ezért ezek elterjedésének megakadályozásával kiemelten foglalkozik. A VII. fejezet a vagyonbátorságé. Ebben az ingatlan és a vagyontárgyak erőszakos elfoglalását, birtokbavételét elemzi, továbbá a tűzveszély elhárításáról, árvízről, jégesőről, sáskajárásról és dögvészről is ír. Karvasy szerint a vagyon bátorságát, azaz a vagyonbiztonságot a következők veszélyeztetik: polgártársak rossz akarata vagy gondatlansága, balesetek, ingatlanok erőszakos elfoglalása, ingó vagyonok tolvajlása, csalárdságok, birtokban háborgatások által.²⁵

A fejezetet Karvasy egy toldalékkal is ellátta, amelyben ismerteti a rendőrség rendszerét, valamint a rendőrhivatalnokokkal szemben támasztott követelményeket, mely szerint a rendőrhivatalnok: ismerje alaposan a szabályokat, józan ítélőképességgel és gyors találékonysággal rendelkezzen, legyen buzgó és meg nem vesztegethető, komoly, szelíd, emberséges és mérsékelt. A szerző szerint a rendőrség hatósági illetékességét „személyválogatás nélkül” mindenkire ki kell terjeszteni.

Karvasy műve hosszú ideig alapul szolgált a többi rendészettel, közigazgatással foglalkozó szakembernek, tudósnak. Érdeme, hogy magyarul íródott, és a rendészet témakörét komplexül értelmezte, a rendőrség mellett a büntetés-végrehajtással és finánc tudománnyal kapcsolatos ismereteket is megjelenítette. Így elsőként fogalmazta meg a finánc tudomány fogalmát, mely szerint: „a Fináncz tudomány tehát azon elveknek foglalattja, mellyek szerint a statusnak célja elérésére szükséges pénzbeli szerek legcélszerűbben összegyűjtetenek, kezeltetnek, és rendeltetésökre fordíttatnak”.²⁶

Karvasy idézett műve több kiadást megélt, mai napig fennmaradt. Karvasy oktató munkájának tapasztalatai alapján a fenti könyve mellett kívánatosnak tartotta, hogy a rendészet témakörében szülessen magyar nyelven szerkesztett tankönyv, amely mind a tanárok, mind a diákok számára vezérfonalként hasznosítható. E könyv 1862-ben *A közrendészeti tudomány* címen látott napvilágot, és hosszú ideig szolgált forrásként a kutatóknak, tankönyvként a hallgatóknak és oktatóknak a magyar közigazgatásban és rendészet ágazatában.

Ebben a műben az alábbi fő témák kerülnek kifejtésre:

1. a közrendészeti tudománynak fő elvei,²⁷
2. kulturpolitika, oktatás, tudós társaságok, vallási műveltség,
3. szegényi rendőrség,

²⁵ Karvasy Ágoston, i. m., 151. o.

²⁶ Karvasy Ágoston, i. m., III. kötet, 1. o.

²⁷ Karvasy a *közrendészet elvei* alatt a következőket sorolja fel: A rendőrségnek csak ott kell közbenjárni, ahol a polgárok saját tevékenysége sikertelen. A közrendészeti intézkedések egyezzenek meg az erkölcsösséggel. A rendőrség által használt eszközöknek nem szabad a polgárok jogaival ellentétesnek lenni. A rendőrségi intézkedés nemcsak jogos, hanem célszerű is legyen. Több eszköz közül azt kell választani, amely a jog határain belül a legbiztosabban vezet a cél elérése felé. A rendőri hatalom ne váljon rendőri hivatalnokok önkényévé. Vö. Karvasy Ágoston, i. m., III. kötet, 19. o.

4. az államnak közbátorlété,²⁸
5. a személyek bátorlété,²⁹
6. orvosi rendőrség, vagyis közegészségügy és
7. vagyombátorság.³⁰

Ma már megmosolyogtató a közbátorlét vagy a vagyombátorság kifejezés, de úgy gondolom, jól azonosíthatók a köz- és magán(vagyon-)biztonsággal. A fentiekén túl Karvasy részletesen rögzítette (elsőként és magyarul) a közrendészeti tudomány fogalmát, e szerint: „A közrendészeti tudomány (Polizeywissenschaft) azon elveknek foglalata, melyeknek alkalmazása által az államban a fenyegetődő veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következtetései megszüntetnek vagy enyhíttetnek, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb műveltség kíván kielégíttetnek. A veszélyek és a háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akaratától független eseményektől.”³¹ Ez az első magyar nyelven megalkotott rendészeti fogalom, amelynek főbb gondolatai ma is időtállóak, ezek közül kiemelten is az államra leselkedő veszélyek elhárítása és felszámolása. A veszélyek közül Karvasy később kiemelte a tűzi, vízi, utcai, építési, drágasági, szegénységi veszélyforrásokat, valamint a fürdésből, jégen járásból, állatoktól származó veszélyeket.

Munkájában általánosan a rendőri tevékenységekről a szerző a következőket írja: „A rendnek és bátorságnak fenntartása, és minden veszélynek megelőzésére, (a)mi célja a rendőri intézvénynek, a rendőrségnek többféle tevékenységet ki kell fejteni, ezen tevékenységek pedig a következők: az észlelő megelőző, visszanyomó és felfedező tevékenység.”³²

Karvasy a megelőző tevékenységen azt értette, hogy a rendőrségnek olyan alkalmas intézkedéseket kell foganatosítani, hogy elejét vegyék az emberek gonosz akaratából bekövetkezendő sértéseknek, háborításoknak stb. A visszanyomó tevékenység alatt a szerző azt érti, hogy a bekövetkezett sértést, háborgatást, ha szükséges, akár fizikai erővel is el kell nyomni. míg a felfedező tevékenységet mai kifejezéssel nyomozó tevékenységnek lehet hívni.

Karvasy fontos rendőri hivatalnoki kötelességnek tartotta a következőket, melyek ma is megfontolandók lehetnek:

- „Bírjanak a közrendészeti tudomány elveinek általános, országuk rendőrsége különös szabályainak ismeretével.
- Legyen józan ítéletük, lélekjelenlétük, gyors feltalálási tehetségük.

28 „Áll pedig a közbátorlét az államban a köz csend és rend, az államhatalom és hatóságok tekintélye, a törvények uralma fenntartásában, és az állami kötelesség és szervezés biztosításában. A közbátorlét megháborítható nép csoportozása, zenebona, zendülés, forradalom.” Vö. Karvasy Ágoston, i. m., 59. o.

29 „A rendőrségnek az egyes polgárok személyes bátorlété iránti gondoskodás magába foglalja a veszélyek eltávolítását, melyek polgárok életét, testépségét, szabadságát és becsületét fenyegetik.” Vö. Karvasy Ágoston, i. m., 63. o.

30 „Minden veszély elhárítása, amely a polgárok vagyoni bátorságát fenyegeti.” Vö. Karvasy Ágoston, i. m., 60–63. o.

31 Karvasy Ágoston, i. m., 1. o.

32 Karvasy Ágoston, i. m., 10–15. o.

– Legyenek hivatalukban buzgók és megvesztegethetetlenek, a közjő iránt pedig viseltesenek lelkesedéssel.

– Mutassanak cselekvésükben komolyságot, erélyt és szilárdságot, amit szelíd-séggel és humanitással mérsékeljenek.”³³

A rendőrségi hatáskört illetően igen határozottan fogalmaz (a korábbi munkájával azonos szellemben): „ugyanazon rendőri hatóságoknak mindenki születés vagy rangkülönbség nélkül alá legyen vetve, mert ahol e tekintetben kivételnek van helye, ott lehetetlen jó rendet tartani fenn”.³⁴

Csak érdekességként tartom fontosnak megemlíteni, hogy a kultúrpolitikát és az oktatást tárgyaló részben az egyetemeket a tudós iskolák legfelsőbb polcán állónak nevezi, ahol a tanszékeket jeles tanárokkal kell feltölteni, kik a tudomány színvonalán állva nemcsak a tudományosság bőségével, hanem előadási tehetséggel is el legyenek látva.³⁵ Karvasy egyértelműen állást foglal az akadémiai, tanulmányi és tanári szabadság mellett, ugyanakkor lábjegyzetben³⁶ megemlíti, hogy a tanári és tanulási szabadság semmit sem ér, ha az órákat a hallgatók nem látogatják, nem jegyzetelnek és nem tanulnak szorgalmasan. Külön említést tett a tudós társaságokról, feladataikról, felelősségükről. Karvasy fontosnak ítélte és művében megemlítette a vallási műveltséget is.

Különbséget tesz utcai és útrendőrség között. Az előbbi a nagyobb városok utcáit, tereit vigyázta, míg az utóbbi a közutak rendjéért felelt. Külön foglalkozott az építé-
sen leselkedő veszélyek elhárításával, mely véleménye alapján az építési rendőrségre tartozik. Karvasy szerint az élelmiszerek hiánya vagy drágasága, minősége, piacok rendje szintén rendészeti veszélyeket rejt magában.

A 19. században még jelen volt a világon a rabszolgaság, rabszolgamunka, amelyre való álnok elcsábítás, hamis toborzás lehetősége a személyes szabadságot veszélyeztethette, amelynek elhárítását Karvasy fontos közbátorsági hatósági feladatnak tartott. Ebbe a részbe sorolta be a cseléndrendészetet, amely rögzítette az úr és cseléd jogviszonyát. Karvasy külön foglalkozott az orvosi rendőrséggel, közegészségüggyel. Véleménye szerint az orvosi rendőrségnek kettős feladata van, egyrészt a polgárok betegségének gyógyítása, másrészt a betegségek távoltartása. A rendőrhatalóságoknak gondoskodni kell az italok, a levegő tisztaságának megőrzéséről, járványok elterjedésének megakadályozásáról, felszámolásáról.

Művének VII. fejezetében részletesen taglalja a vagyonbátorságot, amelyet ma vagyonbiztonságnak nevezünk. A szerző szerint a vagyonbiztonságra leselkedő veszélyek közül különösen oda kell figyelni a lopások, csalárdságok elhárítására, gondatlanságból bekövetkező veszélyforrások felszámolására, pl. tűzveszélyre. A szerző foglalkozott a polgárokra leselkedő árvízi veszéllyel is, amelyet egy nagyobb felhőszakadás, hóolvadás okozhat. Ezek elhárításával kapcsolatosan írt a rendőrség feladatai kapcsán megelőzésről, a veszély okozta helyzetben az emberek, értékek mentéséről, élelmiszerek biztosításáról, mentőházak fenntartásáról, veszélyforrások felszámolásáról.

33 Karvasy Ágoston, i. m., 15. o.

34 Karvasy Ágoston, i. m., 9. o.

35 Karvasy Ágoston, i. m., 33. o.

36 Karvasy Ágoston, i. m., 35. o.

A „közrendészeti tudomány” kiadási helye és ideje is fontos. Pesten, 1862-ben adta ki magyar nyelven, azaz az első rendőrségi törvényt 19 évvel megelőzve, az 1848–49-es leverett forradalmat követő osztrák elnyomás idején.

1870-ben hasonló tartalommal, de eltérő címmel jelentette meg Karvasy újabb munkáját, amelynek megírására az előző műveinek sikerei buzdították. *A közrendészeti tudomány és culturpolitika* című könyv is több kiadást megélt, amelyeket a szerző folyamatosan tökéletesített. Ebben a művében fontosnak tartotta azon veszélyek ismertetését, amelyek ellen a rendőrségnek fel kell lépnie, és ez egyben megkülönbözteti a rendészetben a rendőrségeket. Ezek a veszélyek a következők lehetnek: tűzi, vízi, utcai, építési, drágasági, szegénységi, orvosi stb.³⁷ A szerző a gyakorlati résznél megfogalmazta a közrendészeti tudomány feladatait, mely szerint az egyik feladata megtalálni a módot a veszélyforrások „bedugására”, továbbá az állam közbátorléte és magánbátorság fenntartására. Mindez alapja a közrendészet tudományos felosztásának.

Művei az utókor számára példaként, de esetenként támadási felületként is szolgáltak, ám ez semmiképp nem kisebbítette Karvasy Ágostonnak a rendészettudomány területén betöltött úttörő szerepét. Többek között Petrovics László bírálta a közrendészet és „culturpolitika” fogalmi összekapcsolását. S talán az sem véletlen, hogy egyetemi oktatói éve alatt Karvasy hallgatója volt az a Concha Győző, aki később, a 20. század első éveiben a rendészet témakörében tartotta meg akadémiai székfoglalóját.

Karvasy Ágoston érdemei között kell még megemlíteni, hogy munkáit a reformkor szellemében magyar nyelven írta, amivel nagymértékben hozzájárult a magyar nyelv ápolásához, fennmaradásához. Fontos üzenete van annak is, hogy rendészeti témájú könyvének címében (*A közrendészeti tudomány*) a *rendészet* tudományként jelenik meg. Úgy vélem, összefüggés van a között is, hogy a rendészettudományhoz köthető első szakmai folyóirat *Közrendészeti Lap* címen jelent meg 1872-ben. S bár az első ipari forradalmat követően a polihisztorok kora lejárt, mindenképp több tudomány területén alkotott maradandót, a rendészet vonatkozásában különösen is kiemelkedőt. Érdemei elismeréséül nemességet, majd 1863-ban királyi tanácsosi címet kapott. Nyugdíjas éveit Bécsben töltötte, és 1896-ban ott is hunyt el.

Ugyanebben az időben élt és alkotott Récsi Emil³⁸ jogtudós,³⁹ akinek az 1854–55-ben kiadott *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra* című négykötetes munkája a következőket tartalmazza:

Az első kötet: *Az összes közigazgatási szervezet és az államszolgálati viszonyok rendszeres előadása.*

A kötet harmadik fejezetében tárgyalja a politikai igazgatási szervezeteket, amelynek a rendészet részéről érdekessége, hogy ekkor még a határok őrizete kato-

37 Karvasy Ágoston: *A közrendészeti tudomány és culturpolitika*, Athenaeum, Pest, 1870, 232. o.

38 Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája: Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945)*, Nemzeti Közszerológiai és Tankönyv Kiadó, 2013, 47–70. o.

39 Récsi Emil a közigazgatási jogot először adta elő hazánkban a Pesti Egyetemen.

nai, védelmi jellegű volt, amit délen a katonai határőrvidékek láttak el. Ezen sajátos igazgatási szervezeteit is leírta Récsi Emil, amelyből megtudhatjuk, hogy a katonai határőrvidékek közigazgatásának fő vezetője a hadsereg főparancsnoksága, de ugyanúgy magába foglalja a politikai, rendőri és kamarai igazgatást. A negyedik fejezet rész a rendőri igazgatási szervezettel foglalkozik. Itt bemutatja a rendőrség felépítését, a rendőri igazgatóságot és a rendőri biztosságot. Ezen korszaknak, amely a belügyminiszterről Bach-korszakként vált ismertté, sajátossága volt, hogy a rendőri erők mellé katonai rendőrséget is biztosítottak, továbbá polgári őrköt⁴⁰ rendeltek ki. A rendőri hatóság számára a következő fő három feladatot határozták meg:

1. a közbátorság és belcsend fenntartása,
2. a személy és vagyonbátorságróli gondoskodás,
3. a közrend fenntartása.⁴¹

Második kötet: *A politikai és rendőri közigazgatás ügye*. Ebben a kötetben az első kötetben leírtakhoz azonosan határozta meg a közigazgatási rendőrség feladatait. Récsi szerint: „A közigazgatási rendőrségnek ebbeli hivatalos működése figyelő, előző, és óvó, ellentétben a törvényszéki rendőrség működésével, mely a jogsértések és károsítások előfordultakor a törvény áthágóinak felfedezésére, s mennyiben maga a fenyítés jogával nem bír, az illetékes büntető hatóságnak kezébe szolgáltatására van irányozva”.⁴² Ebben a fejezetben főleg a közbátórlét és belcsend fenntartásával és az arra irányuló törvényes intézkedésekkel foglalkozik. Megemlíti, hogy az erre vonatkozó intézkedések célja főleg azon veszélyek megelőzése, elhárítása, amelyek az állam belső rendjét, csendjét és nyugalma zavarná meg, azaz az akkori szóhasználatnál élve az általános országos bátórlétet háborítaná meg. A 83. §-ban a katonailag szervezett őrtestet, a csendőrséget mutatja be, amelyet sajátos országos bátórléti őrtestnek nevezett. A fejezetben részletesen ismerteti a katonai és polgári őrcsapatokat, amelyek a rendőrbiztosságok munkáját segíthetik. Récsi a fejezet 88. §-ában részletesen leírja az útlevelrendészetet, amely szabályozza a külföldiek rendészetét, és a belföldiekre vonatkozó útlevelügyet. Külön a 90. §-ban ír arról, hogy kik veszélyeztetik az általános országos bátórlétet. Ezek a zsványok, koldusok és egyéb gyanús személyek. Részletesen ír a kiutasításról, kikísérésről és a kényszer-dologházakról. Az általános közbátórlét fenntartása érdekében fontosnak tartotta a sajtórendtartást, egyesületi ügyeket, fegyver- és lőszerkészítés, tárolás, birtoklás rendjét. A közigazgatási fejezetben a személyi bátórlét fenntartásával kapcsolatos ismereteket jelenítette meg. Ebben kiemelkedő szerepet kapott a személyes szabadság és becsület védelme, fenntartása, élet, egészség és testi épség bátórlétének biztosítása, gyermekek megvédelése, vaspálya-rendészet.

Harmadik kötet: *Rendőri közigazgatás (vége). Közoktatási ügyek*. A könyvben foglalkozik az élelem- és egészségbiztonsággal, piacrendőrséggel, az egészségügyi és a szegényügyi rendőrség, erkölcs rendőrség, továbbá a tűzrendészet ismertetésével. A továbbiakban a nép- és közoktatásról szól a kötet. E fejezet érdekessége, hogy a

40 Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra*, I. kötet, Heckenast, Pest, 1854–55, 104. o.

41 Récsi Emil, i. m., 108. o.

42 Récsi Emil, i. m., II. kötet, 190. o.

határőr-tisztképzés történetében először tett említést szervezetszerű alapszintű és törzsképzésről. E szerint 3 katonai határőr alap-nevelőházban 150 fővel, továbbá 5 határőrségi törzsiskolán 80 növendékkel folyt oktatás, melynek célja a katonai határőrvidékeknek a határőrtiszti utánpótlásának biztosítása volt.⁴³

Negyedik kötet: *Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek*. A negyedik kötetben csak a függelék tartalmaz rendészeti témában információt, mert itt kerültek elhelyezésre a kötetek kiadása, nyomtatása során bekövetkezett változások közreadása.

A Karvasyval közel azonos korszakban élő és alkotó Récsi könyvének nyelvezetén is jól érezhető a korszak sajátos stílusa (pl. *közbátorlét, személy- és vagyónbiztonság*). Emellett a Bach-korszak hatását jelzi Récsi egyenruháról írt gondolatai is: „Magyarországra nézve rendeltetett, hogy a véglegesen kinevezett állodalmi tisztviselők szolgálatban a szabályszerű egyenruhában kötelesek megjelenni, ellenben másféle nemzeti öltözet viselése akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül tiltatik. *Rendőrségi hivatalnokok, valamint a pénzügyőrségi felügyelők és biztosok a közönséges birodalmi hivatalnoki egyenruhát tartoznak itt is viselni*. Ideiglenesen kinevezett hivatalnokok egyelőre nem köteleztetnek egyenruha viselésére, de ha csináltatnak, a szabályzathoz kötelesek alkalmaztatni magokat. Bányásztisztviselőknek, kiknek bányászegyenruhájok van, megengedettett ennek viselése további rendelésig. (Szolgálati sapkának polgári öltözethez történő viselése valamint polgári felsőkabátnak egyenruhához viselése általánosan tiltatik).”⁴⁴

1862-ben lett az MTA levelező tagja Kautz Gyula, és ugyanebben az évben jelent meg egyik fő műve: *Politika, vagy Országásztan*. Az országásztan ma már kicsit megmosolyogtató, régies kifejezés, ugyanakkor a szerzőtől tudjuk, hogy Arisztotelész szerint a művészetek művészete, az egyik legnemesebb, legnehezebb mesterség.

A szerző a rendészeti politikával a második rész harmadik kötetében két fejezet-részben foglalkozik. Véleménye szerint az állam céljai egyike a társadalmi rend és a polgárok közbátorsága.

Kautz Gyula az állam tevékenységének tartja a háborgást, rendzavarást és a fenyegető veszély elhárítását, a veszély visszatérésének meggátolását és a következmények elhárítását. Ezen tevékenységek összességét „policziának” vagy rendészetnek tekinti.⁴⁵ Ezt követően a szerző megjegyzi, hogy a policzia fogalmát mind ez idáig nem határozták meg, és mindenki másképp értelmezte, ezért fontosnak tartja tüzetesebben megvizsgálni. E vizsgálat eredményeként a következőkre jutott a szerző: „rendészetnek egyedül megfelelő értelmezése és felfogása nézetünk szerint tehát az: hogy azon körét jelenti az államigazgatási tevékenységnek, a mely a társadalom külső rendjének közvetlen biztosítása és megőltalmazására irányul”.⁴⁶ Mai szemmel a „külső rend” vitatható, de le kell szögezni, hogy ez nem a honvédelmet, a külső támadás elleni védelmet, hanem az országon belül a társadalmi rend elleni védekezést jelentette. A későbbiekben policzia vagy rendészetten kifejezéseket használ, amelyeket a klasz-

43 Récsi Emil, i. m., III. kötet, 340. o.

44 Récsi Emil, i. m., 351–352. o.

45 Kautz Gyula: *Politika, vagy Országásztan*, Heckenast Gusztáv, Pest, 1862, 430. o.

46 Kautz Gyula, i. m., 439. o.

szikus rendészet fogalmával közel azonosan a következőképpen jeleníti meg: „azon elvek és eszélyi szabályok rendszeres foglalata, melyek szerint a belbátorságot s a társadalmi külrendet fenyegető mindennemű háborítások és veszélyek közvetlenül elhárítandók, vagy ezek káros következményei enyhítésére és megszüntetésére czélzó intézkedések foganatba veendőök”.⁴⁷ Ebből adódóan a rendészet az alábbi főbb intézkedésről szól:

- általános állami bátorlét rend és biztonságról,
- személyi bátorlét és biztonságról,
- vagyoni biztonságról és az egészségügyi rendészetről.

A szerző Delà Mare *Traité de la Police* c. művére hivatkozva a *policziát mint tudományt* is megemlíti, továbbá a rendészettant véleménye szerint leginkább a németek művelik. A rendőrség felosztása tekintetében, hasonlóan Karvasyhoz, a területi elvet tartaná helyesnek. A közrend, állambiztonság érdekében helyesnek véli a titkos társaságok és a külföldiek ellenőrzését, népgyűlések felügyeletét, útlelrendszert fenntartását. Művében kiemelten foglalkozik a személy bátorlét, biztonság fenntartását biztosító rendészeti intézkedésekkel. Orvos rendészeti intézkedések közül művében az alábbiakat tartja fontosnak:

- állandó egészségügyi bizottság fenntartását,
- elegendő orvos legyen a gyógyításra,
- elegendő gyógyszertár biztosítását,
- elegendő beteg- és kórház, tébolyda biztosítását,
- hamis élelmiszerek ne kerüljenek forgalomba,
- gyermekek egészséges életfeltételeinek biztosítását (gyermekmunka...),
- mocsarak lecsapolását, árvízvédelmet, temetkezési rendészetet,
- járványok (nyavalyák, himlő stb.) elkerülését.

Az egyének vagyonzbiztonságával kapcsolatos leírásában is érezhető Karvasy hatása, és sok azonosságot lehet felfedezni a két írás között.

1865-ben jelent meg Pauler Tivadar nagyszabású munkája *Jog és államtudományok encyclopaediája* címmel. Pauler fő célja az volt, hogy a tudományok fejlődése eredményeként kialakult tudománykörök közül a jogtudományt bemutassa. Ennek többek között a második könyvében az államtudományokhoz tartozó belügyi (kormányzati) politika alatt a rendészeti politikát is tárgyalja. Német szerzők, valamint Karvasy munkáira hivatkozva a következőképpen vélekedik a rendészet fogalmáról: „Az állandalom végczéljai létesítésére, a jogsértések lehetőleges megelőzésére, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárítására, azok káros következményeinek megszüntetése szükséges; az e czél közvetlen elérésére alakított intézetek a rendészet köréhez számítanak; a rendészeti politika, vagy rendészettan annál fogva azon elvek rendszeres foglalata, melyek szerint a belbátorságot és a polgári rendet fenyegető veszélyek közvetlenül elhárítandók, azoknak káros következményeinek megszüntetendőök.”⁴⁸ Pauler már nem általános veszélyek felszámolásáról, hanem konkrétan a jogsértések megelőzéséről és a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárításáról beszél. Pau-

47 Kautz Gyula, i. m., 441. o.

48 Pauler Tivadar: *Jog és államtudományok encyclopaediája*, Emich Gusztáv, Pest, 1865, 231. o.

ler szerint a rendészet fő feladata a polgári rend és biztonság fenntartása, megóvása, amely a polgári rendet veszélyeztető elemek, illetve azok következményeinek felszámolására vonatkozik.⁴⁹ A fogalomból jól kiolvasható a köz- (állami) és magánbiztonság védelme. A szerző külön foglalkozik a policzia kifejezéssel, amelyet a rendészet szóval azonosít. A rendészetet a fogalomból adódóan jóléti és biztonsági rendészetre osztotta fel. Ezzel szemben csak a köz- és magánrendészetre vonatkozó ismereteket fejtette ki bővebben.

A közbiztonsági rendészettan alatt a titkos (állam) rendészetet értette, és a következő fő területek ismeretét tartotta fontosnak: népesség, egyletek és társulatok, népgyűlések, utasok, sajtó, fegyverviselés, veszélyes összecsoportosulások, csődülések.

A magánbiztonsági rendészettanhoz sorolta a polgárok életét, testi épségét, szabadságát, becsületét és egészségét tartalmazó tárgyköröket.

Pauler enciklopédiája egyben nagy segítséget nyújt részletes bibliográfiája miatt a rendészeti terület 19. század végi időszakának kutatóinak.

Zsoldos Ignác, Karvasy Ágoston, Récsi Emil, Kautz Gusztáv és Pauler Tivadar munkásságát dicséri és úttörő szerepüket erősíti, hogy írásaikat Lorenz von Stein könyvének megjelenése előtt adták ki. Műveik forrásai között Robert von Mohl és más jelentős német jog, közigazgatás és rendészettudomány képviselőnek írásai szerepelnek, illetve idézettek, azok hatása egyértelműen tetten érhető. A fenti szerzők először tettek kísérletet a rendészet, a rendőrség fogalmának, feladatainak megalkotására, melynek sikerét igazolja, hogy ha nem is teljesen abban a formában, de a mai napig idézik őket a rendészet szakmai kutatói, művelői. Ez az az időszak, amikor a korábbi rendőrállam jellemzői még jelen vannak, de már az új, tisztán rendészeti, rendőrségi profil kialakulása is jól látszódik. A magyar közigazgatási, rendészeti tudósok elkötelezettségét híven tükrözi, hogy műveiket magyarul adták ki, ami a Habsburgok jelenléte vagy pl. a Bach-korszak jellemzőinek ismeretében külön elismerést érdemel.

49 Pauler Tivadar, i. m., 232. o.

A kötet szerzői

- Dr. Ambrus István egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Dr. habil. Balogh Elemér egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Bagó Péter egyetemi tanársegéd, PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
- Dr. Borbély Tamás tudományos munkatárs, Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér Győr
- Dr. habil. Domokos Andrea egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi tanár, ügyvéd, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Dr. Kádár Hunor egyetemi adjunktus, ügyvéd, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Intézet
- Dr. Mészáros Ádám osztályvezető-helyettes, Országos Kriminológiai Intézet
- Dr. Nánási László egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
- Dr. habil. Sallai János tanszékvezető egyetemi tanár, rendőrezredes, Nemzeti Közszerzőgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
- Dr. Sivadó Máté egyetemi adjunktus, rendőr őrnagy, Nemzeti Közszerzőgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
- Dr. Varga Árpád, Jász-Nagykun-Szolnok megyei főügyész

